

ΣΧΟΛΗ : ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΟΝΑΔΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΘΕΜΑ:
Η ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΥΡΕΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΟΝΟΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ:

ΓΚΑΜΑΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΜ (99081)
ΚΟΥΤΣΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΑΜ (99074)

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2009

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη παρούσα μελέτη, εξετάστηκε το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού της τρίτης ηλικίας. Όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο σε ένα ηλικιωμένο άτομο, δεν έχει πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά με αποτέλεσμα το επίπεδο διαβίωσής του να είναι χαμηλό.

Η σύνταξη είναι η βάση του κοινωνικού αποκλεισμού και αποτελεί το μοναδικό μέσω διαβίωσης των ατόμων τρίτης ηλικίας, το οποίο όταν δεν είναι σε επιθυμητά επίπεδα. Μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε μια λανθάνουσα μορφή διαβίωσης και να μη του δώσει τη δυνατότητα να ζήσει αξιοπρεπώς

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να μετρήσουμε τη σχέση ανάμεσα στη σύνταξη και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά και τη σχέση μεταξύ ηλικίας και κοινωνικού αποκλεισμού

Επίσης προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε τη σχέση των χαμηλών συντάξεων και του κοινωνικού αποκλεισμού, οι οποίες συχνά σχετίζονται με το φαινόμενο της φτώχειας

Πιο συγκεκριμένα, αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο, αναπτύχθηκαν οι έννοιες του κοινωνικού αποκλεισμού και των συντάξεων, οι ιδιαιτερότητες των ατόμων τρίτης ηλικίας καθώς και η ανάπτυξη του ασφαλιστικού και συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, μελετήθηκε το συνταξιοδοτικό σύστημα σε Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Αυστρία, Γαλία, Νορβηγία, Γερμανία, Σουηδία, Ιταλία και Ηνωμένο βασίλειο.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο έγινε εκτενής αναφορά στο συνταξιοδοτικό σύστημα της Ελλάδας και στην εμφάνιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο τέταρτο κεφάλαιο και προκειμένου να τεκμηριωθεί η θεωρία της εργασίας, πραγματοποιήθηκε έρευνα με τη μορφή ερωτηματολογίου το οποίο υποβλήθηκε σ' ηλικιωμένα άτομα εκατό στον αριθμό τα οποία διέμεναν σε διάφορα ΚΑΠΗ της Αττικής. Το ερωτηματολόγιο το οποίο μοιράστηκε αποτελούνταν από 24 ερωτήσεις. Η έρευνα έγινε με επιτόπια συμπλήρωση του ερωτηματολογίου με τη βοήθεια της παρουσίας του γράφοντα

Στο πέμπτο κεφάλαιο καταγράφηκαν τα συμπεράσματα της έρευνας και τέλος παρουσιάστηκαν τα τελικά συμπεράσματα της μελέτης και οι προτάσεις.

Σαν συνολική εικόνα της μελέτης, προέκυψε ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός θίγει τη συγκεκριμένη ομάδα της τρίτης ηλικίας, τους αποξενώνει και τους απομωλώνει.

Αυτό ισχύει και σε επίπεδο πολιτικής, οικονομικής και πολιτισμικής πραγματικότητας.

Θα πρέπει όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως ηλικίας να αντιμετωπίζονται πολύ πιο ουσιαστικά, προκειμένου οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, να μπορούν να έχουν μια ποιότητα ζωής όμοια με αυτήν των νεότερων συμπολιτών τους.

Η αλλαγή σε σχέση με την υποστήριξη της τρίτης ηλικίας είναι απαραίτητη και είναι υποχρεωτικό να ξεκινήσει πρώτον από την καλύτερη οικονομική στήριξη των ταμείων, δεύτερον από την παροχή κυρίως οικονομικής στήριξης από το κράτος σε επίπεδο αναγκών που μπορεί να έχει ο μέσος ηλικιωμένος, τρίτον οι συνταξιούχοι και οι ηλικιωμένοι δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως υποβαθμισμένοι και χωρίς καμία επιρροή στη κοινωνία άνθρωποι.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	2
ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ.....	6
1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	6
1.2 ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ.....	13
1.3 ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΙ.....	14
1.4 Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ.....	15
1.5 Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	16
1.6 Η ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	22
2.1. ΑΥΣΤΡΙΑ.....	22
2.2. ΓΕΡΜΑΝΙΑ.....	24
2.3. ΓΑΛΛΙΑ.....	25
2.4 ΝΟΡΒΗΓΙΑ.....	27
2.5. ΣΟΥΗΔΙΑ.....	28
2.6. ΙΤΑΛΙΑ.....	30
2.7. ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	33
3.1 Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ.....	33
3.2 Η ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ.....	38
3.3 Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	38
3.4 Ο ΝΕΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ.....	42
3.5 ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΤΑΜΕΙΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΝΕΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΝΟΜΟ.....	45
3.6 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕ ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Η ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ.....	58
4.1.ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	58
4.2.ΚΥΡΙΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	67
5.0 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ.....	96
ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	98
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	100
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	101

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1	ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	59
Πίνακας 2	ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	60
Πίνακας 3	ΠΡΩΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	61
Πίνακας 4	ΣΥΝΤΑΞΗ ΠΟΥ ΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΟΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ.....	62
Πίνακας 5	ΧΡΟΝΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	63
Πίνακας 6	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	64
Πίνακας 7	ΤΑΜΕΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	65
Πίνακας 8	ΥΠΑΡΕΞ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	66
Πίνακας 9	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 1.....	67
Πίνακας 10	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 2.....	68
Πίνακας 11	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 3.....	69
Πίνακας 12	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 4.....	70
Πίνακας 13	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 5.....	71
Πίνακας 14	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 6.....	73
Πίνακας 15	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 7.....	74
Πίνακας 16	ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 8.....	75
Πίνακας 17	ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 1.....	76
Πίνακας 18	ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 2.....	77
Πίνακας 19	ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 3.....	78
Πίνακας 20	ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 4.....	80
Πίνακας 21	ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 5.....	81
Πίνακας 22	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 1.....	83
Πίνακας 23	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 2.....	84
Πίνακας 24	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 3.....	86
Πίνακας 25	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 4.....	87
Πίνακας 26	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 5.....	88
Πίνακας 27	ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 1.....	90
Πίνακας 28	ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 2.....	91
Πίνακας 29	ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 3.....	92
Πίνακας 30	ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 4.....	94

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1 ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	59
Γράφημα 2 ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.	60
Γράφημα 3 ΠΡΩΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	61
Γράφημα 4 ΣΥΝΤΑΞΗ ΠΟΥ ΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΟΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ.....	62
Γράφημα 5 ΧΡΟΝΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.	63
Γράφημα 6 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	64
Γράφημα 7 ΤΑΜΕΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.	65
Γράφημα 8 ΥΠΑΡΞΗ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.....	66
Γράφημα 9 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 1.....	68
Γράφημα 10 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 2.....	69
Γράφημα 11 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 3.....	70
Γράφημα 12 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 4.....	71
Γράφημα 13 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 5.....	72
Γράφημα 14 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 6.....	73
Γράφημα 15 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 7.....	74
Γράφημα 16 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 8.....	75
Γράφημα 17 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 1.....	76
Γράφημα 18 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 2.....	78
Γράφημα 19 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 3.....	79
Γράφημα 20 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 4.....	80
Γράφημα 21 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 5.....	81
Γράφημα 22 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 1.....	83
Γράφημα 23 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 2.....	85
Γράφημα 24 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ3.....	86
Γράφημα 25 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 4.....	87
Γράφημα 26 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ5.....	89
Γράφημα 27 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 1.....	90
Γράφημα 28 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 2.....	92
Γράφημα 29 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 3.....	93
Γράφημα 30 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 4.....	95

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι η διαδικασία της μη ένταξης ενός ατόμου στα δρώμενα μιας οργανωμένης ομάδας ή στα δρώμενα του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Αυτό συμβαίνει όταν το κοινωνικά αποκλεισμένο άτομο, λόγω αποστερήσεων που συγκεντρώνει στο πρόσωπό του, δεν έχει πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά με αποτέλεσμα το επίπεδο διαβίωσής του να είναι χαμηλό.

Ο ηλικιωμένος είναι ένα άτομο το οποίο λόγω της ηλικίας του δε μπορεί να εργαστεί. Το άτομο που συνταξιοδοτείται είναι σε πολύ προχωρημένη ηλικία, άρα έχει μπει στη κατηγορία των ατόμων που δε μπορεί πια να παρακολουθήσει τις εξελίξεις είτε λόγω σωματικών είτε λόγω πνευματικών αδυναμιών. Αν το άτομο αυτό δεν έχει κάνει καλό οικονομικό χειρισμό και περιμένει μόνο από τη σύνταξή του να επιβιώσει, τότε όταν αυτή δε του δίνει την απαραίτητη δυναμική, αυτό αποκλείεται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ζώντας είτε στα όρια της φτώχειας είτε κάτω από αυτά. Βρισκόμαστε στην εποχή που το άτομο πρέπει από μόνο του να οργανώσει το μέλλον του, διότι υπάρχει πιθανότητα η σύνταξη που θα πάρει, όταν φτάσει στο προαπαιτούμενο όριο ηλικίας, να μη του δώσει τη δυνατότητα να ζήσει αξιοπρεπώς.

Η σύνταξη είναι η βάση του κοινωνικού αποκλεισμού με βάση και τις παραπάνω διαπιστώσεις αλλά και με βάση διάφορες σχετικές μελέτες. Και αυτό διότι η σύνταξη αποτελεί το μοναδικό μέσο διαβίωσής του, το οποίο όταν δεν είναι σε επιθυμητά επίπεδα, μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε μια λανθάνουσα μορφή διαβίωσης.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να μετρήσουμε τη σχέση ανάμεσα στη σύνταξη και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά και τη σχέση μεταξύ ηλικίας και κοινωνικού αποκλεισμού. Με ευρύτερους στόχους α) Την οριοθέτηση της έννοιας Κοινωνικός Αποκλεισμός, β) Τη σύνδεση του όρου σύνταξη και κοινωνικού αποκλεισμού, γ) Την οριοθέτηση των συντάξεων σήμερα στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δ) Την οριοθέτηση των δημοσίων ταμείων τη σύγκριση αυτών, τη παρουσίαση της λειτουργίας τους στην Ελλάδα και την Ευρώπη και τη συμβολή τους στον αποκλεισμό των ηλικιωμένων λόγω της αδυναμίας στήριξής τους σε οικονομικό και ιατροφαρμακευτικό επίπεδο, ε) Την παρουσίαση του νέου ασφαλιστικού νόμου ο οποίος αναφέρεται στη συγχώνευση των ταμείων και στις αλλαγές στα συστήματα συντάξεων και πώς θα ενισχύσει, αν ενισχύσει, τον κοινωνικό αποκλεισμό και στ) Τη σχέση του νέου ασφαλιστικού νόμου με τις συντάξεις και τη συντάξιμη ηλικία.

Όλη η μελέτη θα προσπαθήσει να δείξει τη σχέση των χαμηλών συντάξεων και του κοινωνικού αποκλεισμού, οι οποίες συχνά σχετίζονται με το φαινόμενο της φτώχειας.

Θα μελετήσει δυο διαπιστώσεις: «Στην Ευρώπη η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός ως παράγωγο της, δεν είναι δυστυχώς ένα νέο φαινόμενο. Παρά τον ενάμισι αιώνα σχεδόν αδιάκοπης ανάπτυξης, η φτώχεια βρίσκεται παρούσα στις πλούσιες κοινωνίες. Η ίδια η δομή της φτώχειας έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά. Τα ηλικιωμένα άτομα συνιστούν παραδοσιακά την πλέον θιγόμενη κοινωνική ομάδα και είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στη φτώχεια, η οποία μπορεί να εκδηλωθεί σαν κοινωνική απομόνωση, διάκριση ή οικονομική και κοινωνική στέρηση. Η ενίσχυση των πολιτικών κοινωνικής αρωγής (συντάξεις) συνέβαλε στην βελτίωση της κατάστασης, ωστόσο οι διαφορές είναι έντονες όχι μόνο από χώρα σε χώρα αλλά και στο εσωτερικό της ίδιας χώρας (Τσαούσης, 1984, σελ 1-3). Επίσης, η μεγάλη ηλικία εξακολουθεί να αποτελεί το σοβαρότερο επιβαρυντικό παράγοντα κινδύνου φτώχειας. Η επιβάρυνση αυτή των ηλικιωμένων εξηγεί και το μέγεθος της διαφοράς του συνολικού ποσοστού φτώχειας μέσα στην Ε.Ε.. Το υψηλό συνολικό ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα οφείλεται σε ένα βαθμό στην οικονομική θέση των ηλικιωμένων ως ξεχωριστή πληθυσμιακή ομάδα (50+ΕΛΛΑΣ, 2008).

Ο γράφων για να μπορέσει να μελετήσει όλους τους παραπάνω ισχυρισμούς του προέβη σε μια έρευνα πεδίου.

Συγκεκριμένα η έρευνα έγινε με ερωτηματολόγιο το οποίο υποβλήθηκε σ' ηλικιωμένα άτομα εκατό στον αριθμό τα οποία διέμεναν σε διάφορα ΚΑΠΗ της Αττικής. Το ερωτηματολόγιο το οποίο μοιράστηκε αποτελούνταν από 24 ερωτήσεις. Η έρευνα έγινε με επιτόπια συμπλήρωση του ερωτηματολογίου με τη βοήθεια της παρουσίας του γράφοντα. Μετά από την ανάλυση των απαντήσεων, προκύπτουν

Όσον αφορά στα Κ.Α.Π.Η. που συμπεριλήφθησαν στην έρευνα, αυτά ήταν δεκατέσσερα (14), και περιλάμβαναν από τέσσερεις έως δέκα ερωτηθέντες έκαστο.

Το κείμενο της ανάλυσης, αναφέρεται μόνο στα ποσοστά απαντήσεων, καθώς οι συχνότητες συμπίπτουν με τα ποσοστά

Το δείγμα αποτελούνταν από N=100 άτομα της τρίτης ηλικίας.

Η έρευνα παρουσιάζεται στο τέταρτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελείται από τρία υποκεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Σήμερα δεν αποτελεί μια απλή σύμπτωση η καθημερινή σχεδόν ενασχόληση με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, ενδιαφέρει το σύνολο της κοινωνίας απασχολώντας εκατομμύρια ανθρώπους ανά τον κόσμο. Συγκεκριμένα έχουμε εκείνους που αναφέρονται στον αποκλεισμό ως ένα φαινόμενο της σύγχρονης κοινωνίας, εκείνους που τον αποδέχονται μια και τον βιώνουν καθημερινά ως κατάσταση, εκείνους που τον ερμηνεύουν ως διαδικασία και τον συνδυάζουν και τον μελετούν μαζί με άλλα σχετικά και μη φαινόμενα και εκείνους που τον αναγνωρίζουν ως πολιτική βούληση και απόρροια της ανικανότητας των πολιτικών εκφραστών των θέσεων του απλού πολίτη. Τέλος, εκείνους που, διαπιστώνοντας τις διαπλοκές και τους συσχετισμούς της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού που με όλους αυτούς τους τρόπους προκύπτει, εξετάζουν συνολικά τις επιπτώσεις του, μελετούν τις μορφές, τις αφετηρίες και τα αίτιά του, αναλύουν τις διεργασίες της διαμόρφωσης και της επέκτασής του και σχεδιάζουν τις ενέργειες και τη δράση τους με βάση τους πραγματικούς ανθρώπους και τις πραγματικές καταστάσεις (Καβουνίδη, 2000, σ 47-79). Οι τελευταίοι διερευνούν όλες τις προεκτάσεις του προκειμένου να διαπιστώσουν τις πηγές ανάπτυξης του αλλά και τα πιθανά μέσα αντιμετώπισης του.

Με βάση τα παραπάνω, κατανοούμε ότι στις επιστημονικές δημοσιεύσεις και στην καθημερινή γλώσσα, όπως και στις δεκάδες εκδηλώσεις επιστημονικού ή πολιτικού χαρακτήρα που γίνονται τελευταία και έχουν επίκεντρο τον κοινωνικό αποκλεισμό, ο όρος υποδηλώνει διαφορετικό περιεχόμενο για διαφορετικούς χρήστες του (Τσιάκαλος, 1998, σ. 1). Ουσιαστικά η βασική οριοθέτηση του όρου προήλθε από την ανάγκη του ατόμου σήμερα να περιγράψει και να οριοθετήσει έννοιες, όπως η περιθωριοποίηση, η στέρηση, η μη συμμετοχή σε κανονικούς και θεσμοθετημένους τρόπους ζωής, οι πενιχρές οικονομικές απολαβές, η στέγαση, η διατροφή, η προστασία την εκπαίδευση.

Η πρώτη εμφάνιση του όρου έγινε σε κοινοτικό κείμενο το 1989. Έκτοτε αποτελεί βασική έννοια της ευρωπαϊκής πραγματικότητας, που χρησιμοποιείται κυρίως με τη

μορφή κατηγορίας προγραμμάτων χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Οι καινούργιες και πολυδιάστατες (σε ποικίλους τομείς) μορφές αποστέρησης, που παρατηρήθηκε ότι έχουν εμφανιστεί σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χαρακτηρίζονται με τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός, φαινόμενο, στην καταπολέμηση του οποίου στοχεύουν συλλογικά τα κράτη-μέλη, αφού κρίθηκε πως το φαινόμενο αυτό αποτελεί απειλητικό παράγοντα της επίτευξης της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, που επιδιώκεται στο πλαίσιο της ανάπτυξης της ενιαίας αγοράς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1992, σ. 10).

Στην Ελλάδα σήμερα το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί σημείο αναφοράς για πολλούς κοινωνικούς επιστήμονες και πολιτικούς αναλυτές, ενώ ενδιαφέρει και τον απλό άνθρωπο όχι όμως ως σημείο αναφοράς και ανάλυσης, αλλά ως πιθανό φόβητρο για το μέλλον το οποίο ξεδιπλώνεται μπροστά τους. Ο απλός άνθρωπος με βάση τη δυσμενή κατάσταση την οποία βιώνει στη καθημερινότητά του αναγκάζεται να κάνει αναφορές στο κοινωνικό αποκλεισμό, άλλοτε όπως αναφέραμε ως πιθανή δική του κατάληξη, άλλοτε ως κατακριτέο φαινόμενο της εποχής του και άλλοτε ως απόρροια των μη λειτουργικών διαδικασιών που ακολουθούν οι αντιπρόσωποι του στα διάφορα κέντρα αποφάσεων.

Στην Ελλάδα σήμερα η έρευνα και οι αναφορές που γίνονται στον ορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μεγάλη. Οι ερευνητές αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία στη προσπάθειά τους να αποσαφηνίσουν τον όρο και ουσιαστικά συναθροίζονται τις περισσότερες φορές χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα προκειμένου να δώσουν με τον απαραίτητο ορθολογισμό μια θεωρητική οντότητα στον όρο. Οι συναθροίσεις που γίνονται σήμερα στα πλαίσια του προσδιορισμού του όρου τείνουν να είναι πολύ περισσότερα από το επιστημονικό έργο το οποίο έχει προηγηθεί (Τσιάκαλος, 1998, σ. 1).

Μέσα στο Δεκέμβριο του 1996 είχαν γίνει ογδόντα ημερίδες εντός συνόρων, οι οποίες αναφέρονται στον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι ημερίδες αυτές δεν έγιναν τότε με στόχο την αποσαφήνιση του όρου και την οριοθέτηση των κοινωνικών του διαστάσεων, αλλά εντάθηκαν με βασικό τους στόχο να δώσουν απαντήσεις στα αρνητικά μηνύματα, που λάμβαναν οι ερευνητές από το ευρύτερο περιβάλλον της χώρας.

Όλα τα παραπάνω αποσαφηνίζουν τις προσπάθειες που έγιναν αλλά και που γίνονται να προσδιοριστεί ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός. Στην Ελλάδα οι προσπάθειες αυτές εντάθηκαν αφότου ο όρος είχε εξαχθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα

είχε ήδη αρχίσει να χρησιμοποιείται στο πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο και γενικότερα στη καθημερινή γλώσσα και μετά εντάθηκαν οι προσπάθειες από τους επιστήμονες να τον οριοθετήσουν. Από την άλλη πλευρά, στην Ευρώπη μπορεί να τον είχαν ορίσει, όμως παρόλα αυτά δε του είχαν δώσει συγκεκριμένη οντότητα οπότε και ανέπτυσαν προγράμματα υποστηρικτικά του όρου (όπως το “Φτώχεια 3”, “Horizon”, “Now” κτλ.), τα οποία πήραν ολοκληρωμένη μορφή στο πλαίσιο του 4ου Προγράμματος Έρευνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου στον τομέα της “Στοχοθετημένης Κοινωνικο-Οικονομικής Έρευνας” (1994-1998) προκηρύχθηκε το υποπρόγραμμα «Έρευνα σχετικά με την κοινωνική ένταξη και τον κοινωνικό αποκλεισμό στην Ευρώπη» (Καβουνίδη, 2000, σ. 151-171).

Ένα αρχικό συμπέρασμα σε σχέση με το κοινωνικό αποκλεισμό και την οριοθέτηση του είναι ότι υπάρχει σήμερα μια ασάφεια, μια παραπλάνηση σε πολλούς ορισμούς, οι οποίοι πηγάζουν από τις εκατοντάδες ερευνητικές εργασίες, διαλέξεις, συνέδρια κ.λ.π. Το σίγουρο πάντως είναι ότι ανεξάρτητα από την οριοθέτηση του συγκεντρώνει στο περιεχόμενο του πολλές διαφορετικές και σημαντικές έννοιες οι οποίες αναφέρονται ως οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες, που δημιουργούν καινούργιες μορφές ανασφάλειας, αλλοτριώσης και αποστέρησης και συμβάλλουν στην ανάπτυξη του, εμφανίζοντας αποκλίσεις μεταξύ των διαφόρων χωρών και των περιοχών τους ως προς την μορφή, την ποικιλία και την έκτασή τους. Συγκεκριμένα παρατηρήθηκε ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται στα ακόλουθα πεδία:

1. Η οικονομική και κοινωνική αναδιάρθρωση και ανακατανομή των πόρων, η οποία, παρότι σε μεγάλο βαθμό ευνοεί ορισμένους, έχει δυσανάλογα αρνητικές επιπτώσεις και συνέπειες στους περισσότερους, που είναι γενικότερα οι πιο φτωχοί και ευάλωτοι.
2. Η μετανάστευση προς τις διάφορες χώρες της κοινότητας, η οποία, τα τελευταία χρόνια, αναπτύσσεται με αυξανόμενους ρυθμούς, λόγω των πρόσφατων γεωπολιτικών εξελίξεων στην Ανατολική Ευρώπη.
3. Οι μεταβολές στη συνοχή των άτυπων διαπροσωπικών δικτύων (οικογένεια, φίλοι, γείτονες), τα οποία, εξαιτίας της αναδιάρθρωσης των οικογενειακών δομών, αντιλήψεων και αξιών, κατευθύνονται σε φαινόμενα ατομοκεντρισμού, που συνεπάγονται την ολοένα και μικρότερη στήριξη των ατόμων με κάποιου είδους ανάγκη.

Όλα τα παραπάνω δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο τον ορισμό του. Υπάρχει, όμως, συμφωνία ως προς τα κοινά χαρακτηριστικά των καταστάσεων αποκλεισμού. Ως

τέτοια έχουν αναδειχθεί 1) Η έλλειψη δυνατότητας άσκησης των δικαιωμάτων του ατόμου χωρίς βοήθεια, εξαιτίας της ύπαρξης περιορισμών πρόσβασης σε τομείς, όπως η πληροφόρηση, η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση, η απασχόληση, η στέγαση, οι συλλογικές υπηρεσίες, 2) Η ιατρική περίθαλψη, 3) Η κακή εικόνα, που συχνά διατηρούν τα άτομα αυτά για τον εαυτό τους και για την ικανότητά τους να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, 4) Ο κίνδυνος μονιμοποίησης των αναγκών ενίσχυσής τους, 5) Ο πιθανός στιγματισμός αυτών και των συνοικιών των αστικών περιοχών, όπου κατοικούν και 6) Η ενδεχόμενη ισχυρή σχέση των ατόμων αυτών με τους κύριους κοινωνικούς μηχανισμούς, που παράγουν ή διανέμουν πόρους, όπως αγορά εργασίας, οικογένεια ή άλλα διαπροσωπικά δίκτυα (Κασιμάτη, 1998, σ. 23).

Στην καθημερινότητα ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός από κάποιους θεωρητικούς αντιμετωπίζεται με σχετική δυσπιστία. Συγκεκριμένα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το παράδειγμα του Γ. Βότση στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* στις 13/1/1997, ο οποίος αναφέρει τα ακόλουθα: «Πολλά άλυτα προβλήματα τα οποία βαραίνουν τη κοινωνία μας καλύπτονται από τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός. Συγκεκριμένα η είσοδος φτωχών συνανθρώπων μας από την Ανατολή και τα Βαλκάνια στις χώρες της Δύσης, ανέπτυξαν αυτά τα προβλήματα όπως τη φτώχεια, την ανεργία, τη πείνα, το δουλεμπόριο, τα γκέτο, την εκμετάλλευση αλλά και την έλλειψη ασφάλισης, την έλλειψη κοινωνικής πρόνοιας, τις διώξεις, το κατατρεγμό, τη ταπείνωση κ.λπ.» (Βότσης, 1997). Όλα αυτά γέννησαν την ανάγκη να δηλωθούν με κάποιον συγκεκριμένο όρο στη καθημερινότητα του σημερινού ανθρώπου, αυτός ο όρος ήταν ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Αυτή η άποψη είναι αρκετά ακραία μια και ο όρος γεννήθηκε πολύ πιο πριν από την ανάπτυξη των παραπάνω δυσάρεστων γεγονότων. Όμως, χωρίς αμφιβολία, σήμερα στο καθημερινό λόγο είτε απλών ανθρώπων, είτε οργανώσεων και υπηρεσιών χρησιμοποιείται ο όρος “κοινωνικός αποκλεισμός” ως συνώνυμο άλλων όρων, όπως είναι η φτώχεια, η ανεργία, οι διακρίσεις, ο ρατσισμός κ.ά.

Είναι χαρακτηριστικό σήμερα ότι η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εκφέρεται μαζί με την έννοια της “φτώχειας”, ότι η μακρόχρονη ανεργία μετονομάζεται σε “αποκλεισμό από την αγορά εργασίας” και ότι ο ρατσισμός και οι διακρίσεις ταυτίζονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Ο Strobel (1996, σ. 174) σημειώνει σχετικά: «Η επιτυχία του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός” πιθανόν να οφείλεται ενμέρει στο γεγονός ότι έχει υποστεί μια αλλαγή στη σημασία του και έχει μετατραπεί σε ευφημισμό. Ενώ αρχικά αναφερόταν στην πράξη της απόρριψης κάποιου από μια ομάδα,

από ένα θεσμό ή από ένα κοινωνικό χώρο (ή της απαγόρευσης να συμμετέχει σε αυτά), τώρα αναφέρεται στο αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, στην κατάσταση αυτών που αποκλείονται, χωρίς ένδειξη σχετικά με το “από πού αποκλείονται” και “ποιος τους αποκλείει”».

Στην “Πράσινη Βίβλο” της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο που αναφέρεται στο “κοινωνικό αποκλεισμό” δεν υπάρχει ορισμός της έννοιας. Η έλλειψη ορισμού καλύπτεται με τη ταύτιση του όρου με τη φτώχεια και την περιθωριοποίηση, οι οποίες απλώς διαφοροποιούνται ελαφρά από τον κοινωνικό αποκλεισμό με τις φράσεις: «Η δημόσια συζήτηση σχετικά με τα θέματα αυτά (δηλαδή της φτώχειας και της περιθωριοποίησης) άλλαξε ευρέως κατά τη διάρκεια των περασμένων 15 ετών. Η έμφαση δίνεται τώρα στη διαρθρωτική φύση της διαδικασίας, η οποία αποκλείει μέρος του πληθυσμού από οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες» (Commission of the European Communities, 2001, σ. 24).

Το ίδιο το φαινόμενο περιγράφεται, όμως, με παρόμοιο τρόπο με εκείνον της περίπτωσης του καθημερινού λόγου, δηλαδή με αναφορά σε κάποιες καταστάσεις και σε κάποια αίτια. Το σχετικό κείμενο είναι το ακόλουθο :

«Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν σημαίνει μόνο ανεπαρκές εισόδημα. Υπερβαίνει ακόμη και τη συμμετοχή στην εργασιακή ζωή, εκδηλώνεται σε τομείς όπως η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Θίγει όχι μόνο άτομα που έχουν υποστεί σοβαρή οπισθοδρόμηση, αλλά και κοινωνικές ομάδες, ιδιαίτερα σε αστικές και αγροτικές περιοχές, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο διάκρισης, διαχωρισμού ή εξασθένησης των παραδοσιακών μορφών των κοινωνικών σχέσεων. Γενικότερα, η επισήμανση των ρωγμών στον κοινωνικό ιστό, υποδηλώνει κάτι περισσότερο από κοινωνική ανισότητα και συνεπακόλουθα ενέχει τον κίνδυνο μιας διπλής ή κατακερματισμένης κοινωνίας. Οι ευθύνες των μόνων γονέων και τα χαμηλά επίπεδα εισοδήματος τοποθετούν τις γυναίκες, ιδίως, σε καταστάσεις φτώχειας με πενιχρές προοπτικές βελτίωσης της θέσης τους» (Commission of the European Communities, 2001, σ. 18-20).

Τα αίτια του αποκλεισμού είναι πολλαπλά: η μόνιμη ανεργία και, ιδίως, η μακροχρόνια ανεργία, ο αντίκτυπος της βιομηχανικής αλλαγής σε μη ειδικευμένους εργαζόμενους, η εξέλιξη των οικογενειακών δομών και η παρακμή των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης, η αύξηση του ατομικισμού και η παρακμή των παραδοσιακών

αντιπροσωπευτικών θεσμών, τέλος, οι νέες μορφές μετανάστευσης, ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση και οι μετακινήσεις του πληθυσμού.

Επιπλέον, αν και τονίζεται στην αρχή ότι η ιδιαιτερότητα του κοινωνικού αποκλεισμού συνίσταται στο γεγονός ότι αποτελεί διαδικασία που οδηγεί στη φτώχεια και στην περιθωριοποίηση, το κείμενο καταλήγει σε μία ταύτιση αιτίων και όψεων του φαινομένου. Δηλαδή, τελικά, ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού στο κείμενο που αποτελεί τη βάση επάνω στην οποία οικοδομείται η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού δεν διαφέρει αισθητά από τον προεπισημονικό ορισμό που δίνεται στο πλαίσιο του καθημερινού λόγου.

Τα πράγματα είναι διαφορετικά σε ό,τι αφορά την περιγραφή του φαινομένου στο πλαίσιο της «Στοχοθετημένης Κοινωνικο-Οικονομικής Έρευνας» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εδώ ο κοινωνικός αποκλεισμός διαφοροποιείται πρώτον ως έννοια που αφορά ολόκληρη την κοινωνία - και ταυτίζεται στην περίπτωση αυτή με την απώλεια της κοινωνικής συνοχής - και δεύτερον ως έννοια που αφορά σε άτομα και σε ειδικές ομάδες - οπότε “αναπαριστά μια προοδευτική διαδικασία περιθωριοποίησης που οδηγεί σε οικονομική εξαθλίωση και σε διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεκτικότητας» (Commission of the European Communities, 2001, σ. 18-20).

Στο έργο του Strobel διαπιστώνονται αλλαγές στην ευρωπαϊκή σκέψη σε ό,τι αφορά τη θεώρηση του κοινωνικού αποκλεισμού και καταγράφονται δύο διατυπώσεις ως ορόσημα των αλλαγών αυτών(Strobel, 1996, σ. 173-186):

1. Η πρώτη αναφέρεται στη θεώρηση των κοινωνικά αποκλεισμένων ως “άτομα ή οικογένειες των οποίων οι πόροι είναι τόσο μικροί ώστε να αποκλείονται από το ελάχιστο του αποδεκτού τρόπου ζωής της χώρας στην οποία ζουν”, εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Υπουργών το 1975.
2. Η δεύτερη αναφέρεται στον ορισμό των κοινωνικά αποκλεισμένων ως ομάδες ανθρώπων που δεν απολαμβάνουν ουσιαστικά τα ανθρώπινα δικαιώματα, εκ μέρους του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1994.

Πρόκειται για μια σαφή μετακίνηση από ένα ορισμό που θεμελιώνεται αποκλειστικά σε οικονομικά δεδομένα προς ένα ορισμό που θεμελιώνεται με αναφορά σε δικαιώματα. Σε δικαιώματα, τα κοινωνικά δικαιώματα, θεμελιώνεται και ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού στον οποίο προχώρησε το Παρατηρητήριο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που παρακολουθεί τις εθνικές πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού

αποκλεισμού (1991): “Ορίζουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό πρώτον και κυρίως σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών” (σελ. 5) και με βάση αυτήν την αντίληψη το Παρατηρητήριο διατυπώνει την άποψη ότι “κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να αναλυθεί με τους όρους της άρνησης ή της μη-πραγματοποίησης κοινωνικών δικαιωμάτων”.

Είναι το γεγονός της ύπαρξης αυτού του ορισμού από την πλευρά του Παρατηρητηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που με οδηγεί στο συμπέρασμα που διατύπωσα παραπάνω, ότι δηλαδή η ασάφεια του όρου και η σύγχυση που επικρατεί γύρω από αυτόν δεν είναι ούτε τυχαία ούτε αναγκαία, αλλά είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η αποσαφήνισή του οδηγεί σε διαπιστώσεις τις οποίες οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι πρόθυμες να αποδεχτούν. Διότι η αποδοχή του παραπάνω ορισμού συνεπάγεται αποδοχή της άποψης ότι καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη σημαίνει υλοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους που σήμερα συνθέτουν τον κόσμο των κοινωνικά αποκλεισμένων.

Ο ορισμός του Παρατηρητηρίου δεν επιτρέπει σαφή σχεδιασμό πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου, διότι σε ένα σημαντικό σημείο χαρακτηρίζεται από ασάφεια. Πρόκειται για την έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων, των οποίων ο αριθμός και ο ακριβής προσδιορισμός του περιεχομένου τους αποτελούν αντικείμενο πολιτικών αγώνων και συγκρούσεων και όχι δεδομένο. Είναι γεγονός ότι στην έκθεση του Παρατηρητηρίου δίνεται μια κατεύθυνση για την εύρεση λύσης σε αυτό το πρόβλημα, όταν περιγράφεται η διαδικασία του αποκλεισμού: “Μιλώντας για αποκλεισμό υποδηλώνουμε περιορισμούς στην πρόσβαση, ηθελημένους ή όχι. Πολίτες μπορεί να αποτυγχάνουν να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων τους είτε από δική τους ανικανότητα ή από λανθασμένη επιλογή. Όπου ανικανότητα ή επιλογή είναι αποτέλεσμα προηγούμενων αποκλεισμών —από την εκπαίδευση, από την πληροφόρηση κλπ. - μπορούν να θεωρηθούν ως παρεμπόδιση στην πρόσβαση” (Παπαδόπουλος, 2004, σελ 24)

Ουσιαστικά με βάση την Ευρωπαϊκή Ένωση αυτό που καλείται να γίνει είναι να οριστεί με τον πιο ενδεδειγμένο τρόπο η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού ο οποίος έχει ως στοιχείο τα αγαθά, τα οποία στερούνται οι κοινωνικά αποκλεισμένοι έτσι ώστε να οδηγούνται στη φτώχεια και στην περιθωριοποίηση. Με βάση αυτό το κοινό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι όλες οι ομάδες που απαρτίζουν τον χάρτη των κοινωνικά

αποκλεισμένων παρεμποδίζονται στην απορρόφηση δημόσιων και κοινωνικών αγαθών και το φαινόμενο αυτό μπορεί να ονομασθεί κοινωνικός αποκλεισμός.

1.2 ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ

Σύμφωνα με τον Strobel υπάρχουν δύο θεωρήσεις αναφορικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η πρώτη διατυπώνει την άποψη ότι κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα είναι τα άτομα εκείνα ή οι οικογένειες των ατόμων εκείνων, όπου οι πόροι είναι τόσο μικροί ώστε να αποκλείονται από το ελάχιστο του αποδεκτού τρόπου ζωής της χώρας στην οποία ζουν (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Υπουργών το 1975). Η δεύτερη θεώρηση υποστηρίζει ότι κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα είναι αυτά που δεν απολαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα (Συμβούλιο της Ευρώπης το 1994). Η σημαντικότερη διάσταση των δύο αυτών θεωρήσεων συνίστανται στο ότι η μεν πρώτη αφορά στην οικονομική διάσταση των αποκλεισμένων ατόμων, η δε δεύτερη στην ανθρώπινη διάσταση. Η παραπάνω διάσταση, οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι η ασάφεια του όρου «κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα» δεν είναι τυχαία, αλλά είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η αποσαφήνισή του οδηγεί σε διαπιστώσεις τις οποίες οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θέλουν να αποδεχτούν. Διότι η αποδοχή του παραπάνω ορισμού θα σημάδωνε την αποδοχή της άποψης ότι η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη θα επιτευχθεί με την υλοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους που σήμερα συνθέτουν τον κόσμο των κοινωνικά αποκλεισμένων.

Επιχειρώντας να συνδέσουμε τα κοινωνικά δικαιώματα με την έννοια του πολίτη, οδηγούμαστε σε μια νέα θεώρηση των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων, βάσει της οποίας όσοι δεν είναι πολίτες, όπως μετανάστες και πρόσφυγες, θα πρέπει να αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα, προκειμένου να απολαύσουν τα ανθρώπινα κοινωνικά δικαιώματα (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1994). Ωστόσο, και ο όρος κοινωνικά δικαιώματα, παρουσιάζει ασάφεια όσον αφορά στον ακριβή προσδιορισμό του περιεχομένου του, το οποίο αποτέλεσε αφορμή για πολλούς αγώνες και συγκρούσεις. Λύση στο παραπάνω μπορεί να δοθεί περιγράφοντας τη διαδικασία του αποκλεισμού, βάσει της οποίας «μιλώντας για αποκλεισμό υποδηλώνουμε περιορισμούς στην πρόσβαση, ηθελημένους ή όχι. Πολίτες μπορεί να αποτυγχάνουν να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων τους είτε από δική τους ανικανότητα ή από λανθασμένη επιλογή. Όπου

ανικανότητα ή επιλογή είναι αποτέλεσμα προηγούμενων αποκλεισμών - από την εκπαίδευση, από την πληροφόρηση κλπ. - μπορούν να θεωρηθούν ως παρεμπόδιση στην πρόσβαση» (European Commission, 1994)

Προκειμένου να ορίσουμε με σαφήνεια τον όρο «κοινωνικό αποκλεισμό», θα πρέπει να εντοπίσουμε ποια είναι αυτά που στερούνται οι κοινωνικά αποκλεισμένοι και τους οδηγούν στη φτώχεια και στην περιθωριοποίηση. Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι όλες οι ομάδες που απαρτίζουν τον χάρτη των κοινωνικά αποκλεισμένων παρεμποδίζονται στην απορρόφηση δημόσιων και κοινωνικών αγαθών (European Commission, 1995) και ότι το φαινόμενο αυτό μπορεί να ονομαστεί κοινωνικός αποκλεισμός.

1.3 ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΙ

Ευπαθείς είναι εκείνες οι ομάδες του πληθυσμού οι οποίες απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό. Λέγοντας «κοινωνικό αποκλεισμό» εννοούμε μια διαδικασία κατά την οποία ορισμένες κοινωνικές ομάδες αποκλείονται από την αγορά εργασίας και από την πρόσβαση σε δημόσια και κοινωνικά αγαθά. Οι κοινωνικά αποκλεισμένοι στερούνται ανθρώπινα δικαιώματα και ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Γι αυτούς τους λόγους, ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται ως «παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών». Ορισμένες ομάδες που μπορούν να χαρακτηριστούν ως ευπαθείς είναι οι παρακάτω:

- Άτομα με αναπηρίες
- Άτομα με ψυχικές ασθένειες
- Μετανάστες και πρόσφυγες
- Φυλακισμένοι και αποφυλακισμένοι, ανήλικοι παραβάτες
- Ειδικές πολιτισμικές ομάδες, για παράδειγμα τσιγγάνοι, Έλληνες Μουσουλμάνοι
- Ηλικιωμένοι
- Άστεγοι, άποροι, ανασφάλιστοι
- Πρώην χρήστες ουσιών ή άτομα που βρίσκονται σε διαδικασία απεξάρτησης
- Άτομα που πάσχουν από AIDS

Η αρνητική εικόνα που πολλές φορές έχει το κοινό για τα άτομα που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, οδηγεί στην εμφάνιση διακρίσεων σε βάρος τους, στην τοποθέτησή τους στο περιθώριο της κοινωνίας και τελικά στον στιγματισμό τους. Η αρνητική αυτή εικόνα περιλαμβάνει απόψεις για τον διαφορετικό τρόπο ζωής τους, για την επικινδυνότητά τους, για το χαμηλό μορφωτικό τους επίπεδο, για τη χώρα καταγωγής τους, για τα θρησκευτικά τους πιστεύω κ.λ.π. Η «ταμπέλα» του «ξένου» που αποδίδεται συχνά από τους ντόπιους στους μετανάστες, τους προκαλεί ένα αίσθημα κατωτερότητας και απόρριψης. Η ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία και ταυτόχρονα η αποδοχή της διαφορετικότητάς τους αποτελεί βασικό στόχο των κοινωνικών πολιτικών.

1.4 Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ

Στην Ευρώπη των 27 η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός ως παράγωγο της, δεν είναι δυστυχώς ένα νέο φαινόμενο. Παρά τον ενάμισι αιώνα σχεδόν αδιάκοπης ανάπτυξης, η φτώχεια βρίσκεται παρούσα στις αναπτυγμένες κοινωνίες. Η ίδια η μορφή της φτώχειας έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά. Τα ηλικιωμένα άτομα συνιστούν παραδοσιακά την πλέον θιγόμενη κοινωνική ομάδα και είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στη φτώχεια, η οποία μπορεί να εκδηλωθεί σαν κοινωνική απομόνωση, διάκριση ή οικονομική και κοινωνική στέρηση.

Η ενίσχυση των πολιτικών κοινωνικής αρωγής συνέβαλε στην βελτίωση της κατάστασης, ωστόσο οι διαφορές είναι έντονες όχι μόνο από χώρα σε χώρα αλλά και στο εσωτερικό της ίδιας χώρας. Η έντονη αστικοποίηση των τελευταίων ετών σε συνδυασμό με τη μεγάλη ανεργία έχουν ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Ευρώπης να ζει στα όρια της φτώχειας. Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία που έχουμε για την Ελλάδα δείχνουν ότι το συνολικό ποσοστό της οικονομικής φτώχειας παραμένει σταθερά πάνω από το 20%. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η χρονική διάρκεια της οικονομικής φτώχειας. Το ποσοστό του πληθυσμού σε παρατεταμένο κίνδυνο φτώχειας, αν και παρουσιάζει μια πτωτική τάση (13% το 2007 έναντι 14% το 2006), εξακολουθεί να παραμένει ένα από τα υψηλότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης(Εθνικό Παρατηρητήριο, 2007).

Στην Ελλάδα, όπως και στην Ευρώπη, ένα μεγάλο ποσοστό αυτών που κυρίως πλήττονται από τη φτώχεια είναι οι νέοι κάτω των 25 ετών. Η αδυναμία εξεύρεσης

εργασία συνεπάγεται, από τη μια την εξάρτησή τους από την οικογένεια και την κοινωνική πολιτική και από την άλλη την εξεγερσιακή έκφραση της απογοήτευσης και της απελπισίας. Τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν επίσης ότι, παρά τις προόδους που έχουν επιτευχθεί τα τελευταία χρόνια όσον αφορά την εισοδηματική ενίσχυση των ηλικιωμένων (ΕΚΑΣ, συντάξεις ΟΓΑ) η μεγάλη ηλικία εξακολουθεί να αποτελεί το σοβαρότερο επιβαρυντικό παράγοντα κινδύνου φτώχειας στην Ελλάδα. Η επιβάρυνση αυτή των ηλικιωμένων εξηγεί και το μέγεθος της διαφοράς του συνολικού ποσοστού φτώχειας μεταξύ της Ελλάδας και της ΕΕ των 15. Το υψηλό συνολικό ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα οφείλεται σε ένα βαθμό στην οικονομική θέση των ηλικιωμένων ως ξεχωριστή πληθυσμιακή ομάδα.

Παρατηρούμε επίσης ότι το φύλο εξακολουθεί να είναι ένας επιβαρυντικός παράγοντας για την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι γυναίκες είναι πολύ περισσότερες σε θέσεις μερικής απασχόλησης και σε τομείς ιδιαίτερα ευάλωτους στην οικονομική κρίση. Μεταξύ των κατηγοριών με τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας βρίσκονται επίσης, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι πολύτεκνες οικογένειες, τα ζευγάρια των ηλικιωμένων, οι άνεργοι και οι συνταξιούχοι.

1.5 Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύμφωνα με τον Johnson, η σύνταξη ορίζεται ως εξής: «Το συγκεκριμένο και ορισμένο αντίτιμο το οποίο λαμβάνει ένα άτομο όταν συμπληρώσει συγκεκριμένα εργασιακά χρόνια ως αμοιβή για τις υπηρεσίες που πρόσφερε στο κράτος, όλα τα προηγούμενα χρόνια της εργασίας του» (Johnson, 2004, p.44). Οι νεότεροι πάντα είχαν την υποχρέωση απέναντι στους ηλικιωμένους να τους στηρίζουν και να τους φροντίζουν, όταν αυτοί δε μπορούσαν να εργαστούν. Ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή όχι της κρατικής αρωγής, τα παιδιά ήταν υποχρεωμένα να στηρίζουν τους γονείς τους.

Η εξέλιξη του ελληνικού ασφαλιστικού και συνταξιοδοτικού συστήματος παρουσιάζει όμως μεγάλο ενδιαφέρον και κατά τη διάρκεια της προπολεμικής περιόδου. Το 1937, χρονιά κατά την οποία ξεκίνησε ουσιαστικά το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ένας μελετητής της εποχής εκείνης, ο Νότης Α. Φωτήλας, στο βιβλίο του "Κοινωνική Πολιτική: Εγχειρίδιο Θεωρίας και Πράξεως" παρουσίασε την εξέλιξη και τις αδυναμίες του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος προ της ενάρξεως της λειτουργίας

του ΙΚΑ. Η οπτική γωνία του 1937 -τη στιγμή δηλαδή που ξεκινούσε μαζικά στον ευρύτερο ιδιωτικό τομέα η υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση- έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί εκείνη τη χρονική στιγμή υπήρχε ταυτόχρονα και η απαραίτητη εμπειρία από τη λειτουργία διάφορων ταμείων που είχαν ιδρυθεί από το 1861 μέχρι και τη δεκαετία του '30, αλλά και οι δυνατότητες σχεδιασμού ενός συστήματος που θα απέφευγε τις αδυναμίες, οι οποίες είχαν ήδη αρχίσει να εμφανίζονται.

Ποια ήταν όμως η κατάσταση του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος πριν από τη δημιουργία του ΙΚΑ; Το πρώτο ασφαλιστικό ταμείο στο σύγχρονο ελληνικό κράτος ήταν το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (ΝΑΤ). Η ιδέα ίδρυσής του παρουσιάστηκε το 1836 (ως Βασιλικό Διάταγμα, το οποίο ουδέποτε όμως εφαρμόστηκε), ενώ η κανονική του ίδρυση έγινε το 1861 με σκοπό να περιθάλπει "τους καταπονημένους ή αναπήρους εργάτας θαλάσσης και τας χήρας και ορφανά αυτών, προσέτι δε και κατά περιστάσεις εξαιρετους τους πατέρας και τας μητέρας αυτών". Το ίδιο έτος (1861) θεσπίστηκε η ασφάλιση των δημοσίων υπαλλήλων και η ίδρυση μετοχικών ταμείων των πολιτικών υπαλλήλων του στρατού και του ναυτικού (αργότερα, το 1926, ιδρύθηκαν και τα ταμεία πρόνοιας δημοσίων υπαλλήλων που επέτρεψαν την καθιέρωση του "εφ άπαξ").

Το 1867 ήρθε η ώρα του πρώτου ταμείου ιδιωτικών υπαλλήλων, που δεν ήταν άλλο από το Ταμείο Συντάξεων της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος. Στη συνέχεια ακολούθησαν και άλλα ταμεία τραπεζών. Παράλληλα με τα ταμεία των τραπεζοϋπαλλήλων, μετά το 1907 άρχισε η ίδρυση πολλών κλαδικών ταμείων συντάξεων, πρόνοιας και αλληλοβοήθειας για τους εργαζομένους στους σιδηροδρόμους, η οποία ολοκληρώθηκε μέχρι το 1912.

Η δεύτερη περίοδος της κοινωνικής ασφάλισης ξεκινά μετά την επανάσταση στο Γουδί και την γενικότερη μεταρρυθμιστική περίοδο που ακολούθησε (1912-1914) με τον νόμο περί σωματείων (με βάση τον οποίο ιδρύθηκαν τα διάφορα αλληλοβοηθητικά ταμεία των σωματείων), τον νόμο "περί ιδιωτικής επιχειρήσεως ασφαλίσεως" και το νόμο 551 του 1914 για τα εργατικά ατυχήματα. Το 1922 ακολούθησε το επόμενο μεγάλο βήμα με τον γενικό Νόμο 2968 "περί υποχρεωτικής ασφαλίσεως των εργατών και ιδιωτικών υπαλλήλων". Ο νόμος αυτός προέβλεπε την ασφάλιση όλων των μισθωτών κατά ασθένειας, θανάτου, γήρατος και ανικανότητας "δι' αυτονόμων οργανισμών, διοικούμενων κατά τα 2/3 από τους ασφαλισμένους, κατά το άλλο 1/3 από τους εργοδότες και το κράτος, αντλούντων δε τους πόρους αυτών από εισφοράς ισοπόσους

εργατών και εργοδοτών 3-6% επί του μισθού δι' εκάστον εκ των ασφαλιζομένων κινδύνων".

Ο νόμος υποχρέωνε κάθε επιχείρηση με 70 τουλάχιστον μισθωτούς να συστήσει ταμείο συντάξεων του προσωπικού της και για τις μικρότερες επιχειρήσεις προέβλεπε ίδρυση κρατικών ταμείων. Με βάση αυτό ιδρύθηκαν μέχρι το 1937, 41 ασφαλιστικά ταμεία που είχαν το 1937 61.421 ασφαλισμένους, 6.236 συνταξιούχους και περιουσία 1,3 δισ. δρχ. της εποχής εκείνης. Τα ταμεία εκείνα θεωρείτο το 1937 ότι ήταν: "γενικώς ανθηρά, εκπληρούν ικανοποιητικώς τας υποχρεώσεις των, μηδέποτε επιβαρύνοντα το δημόσιον εν αντιθέσει προς τα δι' ειδικών νόμων μετέπειτα συσταθέντα γενικά ταμεία καπνεργατών, μυλεργατών, αρτεργατών, τυπογράφων"(E21,2006)

Η επιτυχία αυτών των ταμείων -η διοίκηση των οποίων ανήκε στους ίδιους τους ασφαλισμένους- χωρίς την ανάμειξη του κράτους, σκιάστηκε από ένα μόνο αρνητικό στοιχείο. Το γεγονός δηλαδή ότι το κράτος δεν τήρησε τη δική του στοιχειώδη υποχρέωση, να εφαρμόσει το νόμο σε όλες τις επιχειρήσεις (όπως ο ίδιος ο νόμος προέβλεπε). Σε αντίθεση με τα αυτοδιοικούμενα και αυτοχρηματοδοτούμενα ταμεία των απλών εργαζομένων, τα ταμεία των ομάδων που διέθεταν κάποιου είδους πολιτική δύναμη ή ισχυρή συνδικαλιστική οργάνωση είχαν τελείως διαφορετική πορεία.

Ο Ν. Φωτήλας αναφέρει χαρακτηριστικά: «Διάφοροι ειδικοί νόμοι ίδρυσαν ταμεία συντάξεων διαφόρων κατηγοριών ελευθέρως εργαζομένων, όπως είναι το Ταμείο Ασφαλίσεως Νομικών (Νόμος 4448/1929), Ταμείο Ασφαλίσεως Υγειονομικών (Νομ. Διάταγμα 8/14 Αυγούστου 1925), Ταμείο Ασφαλίσεως Επαγγελματιών (Νόμοι 6298 και 6364), Ταμείο Ασφαλίσεων Εμπόρων (Νόμος 6298), Ταμείο Ασφαλίσεως Εφημεριακού Κλήρου της Ελλάδας (Νόμος 5439, έτος ίδρύσεως 1930) και άλλα» (Φωτήλα Ν,1937)

Η προσπάθεια της πολιτικής εξουσίας να ελέγξει το νεαρό τότε ασφαλιστικό σύστημα ήταν εμφανής και από τη νομοθεσία για την παρέμβαση του κράτους στο εσωτερικό των ταμείων. Με διατάξεις που περιλήφθησαν στους Νόμους 5376/1932 και 543/1935 ο Υπουργός Εργασίας κατά βούληση κατόπιν "απλής γνώμης του Διοικητικού Συμβουλίου" και γνωμοδοτήσεως του Συμβουλευτικού Συμβουλίου Κοινωνικής Ασφαλίσεως, είχε τη δυνατότητα να τροποποιεί τις καταστατικές διατάξεις όλων των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και να εγκρίνει ή όχι τους μισθούς των υπαλλήλων τους.

Όπου το κράτος (δηλαδή το πολιτικό σύστημα) ανέλαβε τη διαχείριση των ταμείων, τα αποτελέσματα ήταν διαχειριστική αποτυχία -εξ ου και η επί δεκαετίες συνεχιζόμενη συζήτηση περί "εξυγίανσης"- κοινωνική αδικία, με τη χρησιμοποίηση του ασφαλιστικού συστήματος για την φορολόγηση των αδυνάτων προς όφελος ισχυρών πολιτικά κοινωνικών ομάδων, και προσπάθεια πολιτικού ελέγχου των πόρων του συστήματος, είτε με διατάξεις όπως αυτές του 1935 (που καθιέρωνε την παντοδυναμία του υπουργού Εργασίας στην εσωτερική διαχείριση των ταμείων), είτε με την άτοκη κατάθεση των διαθεσίμων των ταμείων στην Τράπεζα της Ελλάδος, που καθιερώθηκε το 1950 και διατηρήθηκε τις επόμενες δεκαετίες.

1.6 Η ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Το ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας στην Ελλάδα ανήλθε στο 39% το 2004, δύο ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από ό,τι το 2003 και κατά πολύ μικρότερο από το στόχο της Λισσαβόνας. Η ανεργία μειώθηκε σταδιακά από το 2000 αλλά παραμένει υψηλή σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ των 25 και συνεχίζει να πλήττει κυρίως τους νέους και τις γυναίκες. Οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας ως ποσοστό του ΑΕΠ αγγίζουν σχεδόν το μέσο όρο της ΕΕ και το 2003 ανήλθαν στο 26,3. Και πάλι το 2004 το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα ανήλθε στο 20%(ESSPROS,2007). Τα τελευταία έτη έλαβαν χώρα όλο και περισσότερες μεταρρυθμίσεις, έτσι ώστε να βελτιωθούν οι ικανότητες κάλυψης των υφιστάμενων και των εμφανιζόμενων αναγκών όλων των πολιτών που κινδυνεύουν από τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη φτώχεια. Η βάση της στρατηγικής που εφαρμόστηκε αποτέλεσε έναν συνδυασμό γενικών και ειδικών πολιτικών για την αντιμετώπιση των κύριων κοινωνικών προβλημάτων της χώρας. Το μίγμα της πολιτικής για την απασχόληση ύστερα από τη δημιουργία του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση αντικατοπτρίζει μια στροφή από τη στήριξη των εισοδημάτων και άλλα παθητικά μέτρα προς τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων.

Τα μέτρα εισοδηματικής στήριξης διευρύνθηκαν σε περισσότερες ενδεείς κοινωνικές ομάδες αλλά μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει μια δέσμευση για ένα «εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα» κάποιας μορφής. Η ποιοτική και η ποσοτική αναβάθμιση και επέκταση της παροχής υπηρεσιών στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες δημιουργεί τους περισσότερους προβληματισμούς. Όσον αφορά το θέμα αυτό, έχει

ζωτική σημασία να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα των δαπανών κοινωνικής προστασίας. Ιδιαίτερα σημαντικά βήματα αποτελούν οι προσπάθειες καταπολέμησης της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Η ταχεία και αποτελεσματική εφαρμογή τους αποτελεί ωστόσο βασικό προαπαιτούμενο για την επιτυχία τους.

Το ΕΚΑΣ, η συνταξιοδότηση των ανασφάλιστων ηλικιωμένων, οι αυξήσεις στη βασική σύνταξη του ΟΓΑ, το επίδομα στεγαστικής συνδρομής, το επίδομα των μακροχρονίως ανέργων ηλικίας 45-65 ετών, η επιδότηση ενοικίου είναι τα κύρια μέτρα οικονομικής στήριξης της πολιτείας για την ευάλωτη κοινωνική ομάδα των ανθρώπων άνω των 50 ετών.

Τα προγράμματα του κοινωνικού και θεραπευτικού τουρισμού του Οργανισμού Εργατικής Εστίας και του Λογαριασμού και του ΕΟΤ (Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού), η δημιουργία βιβλιοθηκών και τα προγράμματα Μαζικού Αθλητισμού είναι στην κατεύθυνση βελτίωσης της ποιότητας ζωής. Επίσης οι δομές και τα προγράμματα για την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής στήριξης και φροντίδας αυξήθηκαν σημαντικά στο σύνολο της χώρας. Αυτά είναι το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», η Τηλεβοήθεια, τα Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΗ) και οι μονάδες φροντίδας ηλικιωμένων.

Για ορισμένες κοινωνικές ομάδες έχουν δρομολογηθεί μια σειρά ολοκληρωμένων σχεδίων δράσης που συμπληρώνουν τα παραπάνω μέτρα. Οι Έλληνες Ρομά είναι μια τέτοια κοινωνική ομάδα για την οποία έχει συσταθεί ένα Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης το οποίο στηρίζεται σε δύο άξονες. Ο πρώτος δίνει προτεραιότητα στις υποδομές και τη στεγαστική αποκατάσταση και ο δεύτερος προγραμματίζει δράσεις για τις παρεχόμενες υπηρεσίες(50ΚΑΙΕΛΛΑΣ,2007).

Το Εθνικό Σχέδιο για το κοινωνικό Αποκλεισμό είναι το ακόλουθο:

- Κατώτερη σύνταξη του ΙΚΑ και του ΟΓΑ
- Αναλυτική ενημέρωση για το ΕΚΑΣ
- Προγράμματα στεγαστικής συνδρομής
- Επιδόματα αναπηρίας
- Επιδόματα οικονομικής ή ασφαλιστικής κάλυψης των μακροχρόνια ηλικιωμένων ανέργων.
- Προσφορές του Οργανισμού Εργατικής Εστίας και του Λογαριασμού Αγροτικής Εστίας για ταξίδια μέσο του κοινωνικού τουρισμού, αλλά και πολιτιστικά δρώμενα (π.χ. θέατρο, βιβλία, κινηματογράφος) .

- Επιδότηση ενοικίου από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας σε οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα.
- Προνομιακές παροχές στις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (ΔΕΗ, ΟΤΕ).
- Προγράμματα κοινωνικού τουρισμού του ΕΟΤ του Θεραπευτικού Τουρισμού και των Κατασκηνώσεων
- Προγράμματα Μαζικού Αθλητισμού
- Κάρτες Πολιτισμού για δωρεάν επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους
- Δωρεάν νομική βοήθεια σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος
- Προγράμματα που απευθύνονται αποκλειστικά στην Τρίτη ηλικία, το Βοήθεια στο Σπίτι, την Τηλεβοήθεια στο σπίτι, τα Κ.Η.Φ.Η. και τις Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Οι πολιτικές για τις συντάξεις στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, είναι απόρροια του δημογραφικού προβλήματος που αντιμετωπίζουν αυτές και αποσκοπούν στη στήριξη και ενίσχυση των κοινωνικοασφαλιστικών συστημάτων, μέσω της υιοθέτησης μέτρων παράτασης της επαγγελματικής και ασφαλιστικής ζωής των μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων, όπως η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης. Επίσης, οι πολιτικές αυτές χαρακτηρίζονται από μια στροφή προς τη κατάργηση των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων και των συνταξιοδοτικών κινήτρων για την αποχώρηση από την αγορά εργασίας που μέχρι πρόσφατα αποτελούσαν ένας από τους βασικούς άξονες της προσπάθειας για την μείωση της ανεργίας(Κρεμάλης 2007, σελ 22-26).

Και στη περίπτωση των συντάξεων, οι ακολουθούμενες πολιτικές βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τις γενικότερες κατευθύνσεις της κοινωνικής πολιτικής της κάθε χώρας. Στην παρούσα ενότητα θα επιχειρηθεί κυρίως η συνοπτική παρουσίαση των ακολουθούμενων σε κάθε χώρα πολιτικών αναφορικά με τη δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, καθώς αυτός ο θεσμός ασκεί τη μεγαλύτερη επίδραση στις πολιτικές της διαχείρισης της ενεργού γήρανσης(Κρεμάλης 2007, σελ 22-26).

2.1. ΑΥΣΤΡΙΑ

Στην Αυστρία, το νόμιμο όριο ηλικίας για τη λήψη σύνταξης, έχει διαμορφωθεί πλέον στα 65 χρόνια για τους άνδρες και τα 60 για τις γυναίκες, ενώ προγραμματίζεται η πλήρης εξίσωση των ορίων ηλικίας μεταξύ ανδρών και γυναικών μεταξύ των ετών 2024 και 2033(Austria Government,2008).

Αναφορικά με τη δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, σύμφωνα με τη γενική νομοθεσία, αυτή θα είναι δυνατή μετά την εξομοίωση των ορίων ηλικίας, από τη συμπλήρωση των 62 χρόνων, ενώ για τους εργαζόμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, από την ηλικία των 60 χρόνων, ανάλογα και με τους μήνες εργασίας στα ανωτέρω επαγγέλματα. Κατά τη μεταβατική περίοδο, τα πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει τα 50 χρόνια της ζωής τους την 1η Ιανουαρίου 2005, δύνανται να βγουν πρόωρα στη σύνταξη μετά τη συμπλήρωση 747 μηνών ζωής για τους άνδρες και 687 μηνών για τις γυναίκες. Μεταξύ των ετών 2004 και 2014, τα ανωτέρω όρια ηλικίας σταδιακά θα αυξηθούν με σκοπό την εξάλειψη αυτών των τύπων πρόωρης συνταξιοδότησης(Austria Government,2008)..

Ο υπολογισμός της σύνταξης γίνεται κατά τις γενικές μεθόδους υπολογισμού των συντάξεων, το δε ποσό αυτής μειώνεται κατά 4,2% για κάθε έτος που κάποιος βγαίνει στη σύνταξη πριν τη συμπλήρωση του νομίμου ορίου ηλικίας. Το αντίστοιχο ποσοστό μείωσης για τους εργαζόμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα είναι 2,1%, ενώ σε κάθε περίπτωση η μείωση δεν μπορεί να υπερβαίνει το 15%. Από την άλλη πλευρά υφίσταται απεριόριστη δυνατότητα παράτασης του εργασιακού βίου με παράλληλη αύξηση του ποσού της σύνταξης κατά 4,2% κατ' έτος επιπλέον απασχόλησης μέχρι του ανώτατου ορίου του 12,6%.

Παράλληλα, για τους συνταξιούχους που επιθυμούν να εργαστούν, σύμφωνα με το νόμο, υφίσταται δυνατότητα συνδυασμού των αποδοχών τους από τη σύνταξη με τις αποδοχές από την απασχόληση. Συγκεκριμένα, στη περίπτωση λήψης σύνταξης λόγω συμπλήρωσης του νομίμου ορίου ηλικίας, δεν υφίσταται κανενός είδους περιορισμός στα ληφθέντα εισοδήματα. Αντίθετα, στη περίπτωση πρόωρης συνταξιοδότησης και απασχόλησης, αν το εισόδημα υπερβαίνει τα 333,16 ευρώ το μήνα, διακόπτεται η σύνταξη. Πάντως, γενική κατεύθυνση παραμένει η προσπάθεια μείωσης των δυνατοτήτων πρόωρης συνταξιοδότησης (Κρεμάλης 2007, σελ 30-32).

Σημαντικός είναι επίσης και ο θεσμός της μερικής συνταξιοδότησης, ο οποίος αναφέρεται στη τελευταία περίοδο απασχόλησης κάποιου πριν τη πλήρωση των προϋποθέσεων λήψης της σύνταξης επιτρέπει τη μείωση των ωρών εργασίας για τους ηλικιωμένους εργαζόμενους. Η μείωση των ωρών εργασίας εξαρτάται από τη συμφωνία εργοδότη και εργαζόμενου, παρόλο που ο εργαζόμενος δεν έχει νόμιμο δικαίωμα στη μερική συνταξιοδότηση. Μόνο ο εργοδότης έχει νόμιμο δικαίωμα για την λήψη από το κράτος του επιδόματος της μερικής συνταξιοδότησης (Altersteilzeitgeld). Οι γυναίκες ηλικίας 51,5 ετών και άνω και οι άνδρες ηλικίας 56,5 ετών και άνω δικαιούνται να μειώσουν τις ώρες απασχόλησής τους κατά 40% με 60% σε σχέση με τις συνήθεις ώρες απασχόλησής τους και να λαμβάνουν το 70% με 80% των προηγούμενων αποδοχών τους. Το κράτος καταβάλλει επίσης τις κοινωνικοασφαλιστικές εισφορές του εργοδότη. Επιπροσθέτως, το καταβάλλει το μισό της διαφοράς ανάμεσα στις προηγούμενες αποδοχές και τις αποδοχές μετά τη μείωση του χρόνου εργασίας. Το επίδομα της μερικής συνταξιοδότησης καταβάλλεται για μια περίοδο μέχρι 5 χρόνια το μέγιστο. Επέκταση αυτής της περιόδου είναι δυνατή μόνο με συμφωνία εργοδότη και εργαζομένου (Johnson 2008, pp.42-46).

Υπάρχουν δύο δυνατότητες μερικής συνταξιοδότησης. Κάποιος μπορεί, είτε να απασχολείται πλήρως κατά τη πρώτη περίοδο της μερικής συνταξιοδότησης χωρίς να

χρειάζεται να απασχολείται κατά τη δεύτερη περίοδο αυτής, είτε να εργάζεται με μερική απασχόληση καθ' όλη τη διάρκεια της μερικής συνταξιοδότησης. Στη πρώτη περίπτωση, για τη λήψη από τον εργοδότη πλήρους της επιχορήγησης από το AMS, απαιτείται η πρόσληψη ατόμου μετά την αποχώρηση του μερικώς συνταξιοδοτούμενου.

Στη δεύτερη περίπτωση, αν δεν απασχολείται επιπλέον εργαζόμενος, χορηγείται το μισό ποσό της επιχορήγησης. Οι αποδοχές του εργαζόμενου για ολόκληρη τη περίοδο ανέρχονται στο 75% των αποδοχών πριν από την έναρξη της περιόδου (Johnson 2008, pp.42-46).

Για να δικαιούται μερικής συνταξιοδότησης, ο εργαζόμενος θα πρέπει να πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Εντός των τελευταίων 25 χρόνων, ο εργαζόμενος θα πρέπει να έχει υποβληθεί σε παρακράτηση για την ασφάλιση των ανέργων τουλάχιστον για 15 χρόνια (780 εβδομάδες). Επιπροσθέτως, ο προηγούμενος διανυθείς χρόνος εργασίας θα πρέπει να είναι το πολύ 20% χαμηλότερος από το χρόνο εργασίας που έχει συμφωνηθεί στη συλλογική σύμβαση εργασίας. Η μερική συνταξιοδότηση επιπλέον, επιτρέπει τη μείωση του χρόνου εργασίας για τους ηλικιωμένους εργαζόμενους, χωρίς την απώλεια κανενός δικαιώματος αναφορικά με τις αποζημιώσεις, τα επιδόματα ανεργίας και τις ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές εισφορές. Επομένως, ο θεσμός της μερικής συνταξιοδότησης σχεδιάστηκε για να ενισχύσει την απασχόληση των ηλικιωμένων εργαζομένων μέσω της επιχορήγησης των εργοδοτών. Ο εργοδότης μειώνει το κόστος του και η πίεση για απόλυση των ηλικιωμένων εργαζομένων εξασθενεί.

2.2. GERMANIA

Οι πολιτικές για τις συντάξεις στην Αυστρία παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τις αντίστοιχες της Γερμανίας. Μετά την αναδιοργάνωση των υπουργείων το 2002, η διαμόρφωση των πολιτικών για τις συντάξεις περιήλθαν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Υγείας. Οι βασικές ρυθμίσεις των πολιτικών αυτών, σε σχέση με τη δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, μπορούν να συνοψιστούν στα κατωτέρω.

Δικαίωμα πρόωρης συνταξιοδότησης έχουν (Geibler, 2008):

- Στη γενική μορφή, όσοι έχουν συμπληρώσει το 63ο έτος της ηλικίας τους (το 60ο έτος για τους αναπήρους) και έχουν καταβάλλει εισφορές για 35 χρόνια.

- Οι γυναίκες που έχουν γεννηθεί πριν το 1952, μετά από τουλάχιστον 15 χρόνια ασφάλισης και εφόσον έχουν καταβληθεί οι υποχρεωτικές εισφορές για περισσότερα από 10 χρόνια μετά την ηλικία των 40.

Οι άνω των 60 χρόνων, οι οποίοι έχουν γεννηθεί πριν το 1952 και έχουν τουλάχιστον 15 χρόνια ασφάλισης, εφόσον ήταν ασφαλισμένοι τουλάχιστον τα 8 από τα τελευταία δέκα χρόνια.

- Οι άνω των 60, οι οποίοι είναι άνεργοι κατά την έναρξη της σύνταξης και ήταν άνεργοι για 52 εβδομάδες μετά τη συμπλήρωση των 58,5 χρόνων, ή εργάζονταν με μερική απασχόληση ηλικιωμένων για 24 μήνες.

Το όριο των 60 χρόνων θα αυξηθεί σε μηνιαία βάση από το 2006, με στόχο το Δεκέμβριο του 2008, το ελάχιστο όριο ηλικίας για να δικαιούται κάποιος πρόωρη συνταξιοδότηση να είναι τα 63 χρόνια.

Παράλληλα, σε περίπτωση πρόωρης συνταξιοδότησης, το ποσό της σύνταξης μειώνεται κατά 0,3% για κάθε μήνα κατά τον οποίο κάποιος βγαίνει νωρίτερα από τα 65 χρόνια (63 για τους αναπήρους) στη σύνταξη, με ανώτατο όριο μείωσης το 18%. Αντίθετα, σε περίπτωση παράτασης του εργασιακού βίου, η σύνταξη αυξάνεται κατά 0,5% για κάθε επιπλέον μήνα απασχόλησης (Geibler, 2008).

Επίσης, υπάρχει η δυνατότητα συνδυασμού των αποδοχών από τη σύνταξη με αποδοχές από άλλη παράλληλη απασχόληση χωρίς κανένα περιορισμό για τους άνω των 65 χρόνων. Πριν την ηλικία των 65 χρόνων, σε περίπτωση πλήρους σύνταξης, οι μεικτές αποδοχές από την απασχόληση δεν πρέπει να υπερβαίνουν μηνιαίως τα 350 ευρώ. Το ανωτέρω ποσό μπορεί να αυξηθεί στο διπλάσιο, μέχρι δύο φορές το χρόνο (π.χ. επίδομα αδείας, Χριστουγεννιάτικο δώρο).

2.3. ΓΑΛΛΙΑ

Τα τελευταία χρόνια στη Γαλλία καταβάλλονται προσπάθειες να ανατραπεί η νοοτροπία της πρόωρης εξόδου από την αγορά εργασίας. Προς τη κατεύθυνση αυτή κινήθηκε και η θέσπιση μέτρων που περιόρισαν τις δυνατότητες πρόωρης συνταξιοδότησης. Με βάση το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για τις συντάξεις, δυνατότητα για πρόωρη συνταξιοδότηση έχουν (Tyrell, 2007):

- Από την ηλικία των 56 χρόνων, οι ασφαλισμένοι που άρχισαν την απασχόλησή τους

στην ηλικία των 14 χρόνων και υπό την προϋπόθεση πλήρωσης και των τριών κριτηρίων (διάρκεια ασφάλισης, διάρκεια εισφορών και ηλικία συνταξιοδότησης).

- Από την ηλικία των 55 χρόνων για τους αναπήρους που έχουν συμπληρώσει την ελάχιστη περίοδο ασφάλισης και καταβολής εισφορών.

Το ποσό της σύνταξης που καταβάλλεται σε περίπτωση πρόωρης συνταξιοδότησης μετά την ηλικία των 55 χρόνων μειώνεται ανάλογα με την ηλικία έναρξης της συνταξιοδότησης κατά 7% το χρόνο από τα 55 έως τα 59 χρόνια, 5% από τα 60 έως τα 62 χρόνια και 4% από τα 62 έως τα 65 χρόνια. Αντίθετα, δυνατότητα παράτασης της παραμονής στην απασχόληση υπάρχει από την ηλικία των 60 χρόνων, εφόσον ο εργαζόμενος έχει συμπληρώσει τα απαιτούμενα χρόνια καταβολής εισφορών για τη λήψη πλήρους σύνταξης (40 χρόνια) και των 65 χρόνων αν δεν τα έχει συμπληρώσει.

Στην πρώτη περίπτωση, το ποσό της σύνταξης αυξάνεται κατά 0,75% για κάθε ¼ του έτους που κατέβαλλε εισφορές μετά την 1η Ιανουαρίου 2004. Στη δεύτερη περίπτωση, το ποσό της σύνταξης, αυξάνεται κατά 2,5% για κάθε ¼ του έτους που κατέβαλλε εισφορές μετά την συμπλήρωση του 65ου έτους της ηλικίας του.

Επίσης, μέτρα που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση των ηλικιωμένων άνω των 50 χρόνων να παραμείνουν στο εργατικό δυναμικό, καθιερώνονται και με το νόμο για τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση. Τα σημαντικότερα από τα μέτρα αυτά είναι τα ακόλουθα (Tyrell ,2007):

- Αναθεώρηση και αναδιοργάνωση του θεσμού της σταδιακής συνταξιοδότησης. Από το 2005, οπότε και προβλέφθηκε η δυνατότητα της ελεύθερης επιλογής της ηλικίας συνταξιοδότησης, ο νέος θεσμός της σταδιακής συνταξιοδότησης μπορεί να εφαρμοστεί μόνο μετά τη συμπλήρωση 33 χρόνων εισφορών και παρέχει συντάξεις ανάλογα με τα χρόνια πραγματικής εργασίας. Το κίνητρο για να παραμείνει κανείς στην εργασία έγκειται στη δυνατότητα αύξησης του τελικού ποσού της σύνταξης, της απόκτησης πλήρους σύνταξης πιο εύκολα και όπου μπορεί να εφαρμοστεί, να λάβει και το bonus. Συγκεκριμένα, από την ηλικία των 60 χρόνων, ο ασφαλισμένος, ο οποίος επιλέγει να συνεχίσει τη δραστηριότητά του, απασχολούμενος μερικώς, δύναται να λαμβάνει μέρος της σύνταξής του ενώ παράλληλα εξακολουθεί να θεμελιώνει τα συνταξιοδοτικά του δικαιώματα επί τη βάση του εισοδήματός από την απασχόλησή του: α) σε ποσοστό 30% για μερική απασχόληση μεταξύ 80% και 60% της πλήρους απασχόλησης, β) σε ποσοστό 50% για μερική απασχόληση μεταξύ 60% και 40% της πλήρους απασχόλησης και γ) σε ποσοστό 70% για μερική απασχόληση μικρότερη από 40% της πλήρους απασχόλησης.

- Συνδυασμός σύνταξης και εισοδήματος από απασχόληση. Από το 2005 προβλέπεται η δυνατότητα των εργαζομένων να επιστρέψουν στην εργασία στον προηγούμενο εργοδότη τους το νωρίτερο 6 μήνες μετά τη συνταξιοδότησή τους, εφόσον το άθροισμα της σύνταξης και του εισοδήματος από την απασχόληση δεν υπερβαίνει τις προηγούμενες αποδοχές τους.

- Δημιουργία εθνικού συστήματος πληροφόρησης για τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα.

Δεδομένου ότι οι πολίτες διέθεταν μερική ή αποσπασματική πληροφόρηση σχετικά με τα δικαιώματά τους, ο νόμος για τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση θέσπισε το δικαίωμα στη πληροφόρηση ώστε να επιτραπεί σε όλους να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες σχετικά με τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα που έχουν θεμελιώσει και του συνολικού ποσού της σύνταξης που δικαιούνται ανά πάσα στιγμή, ώστε να είναι σε θέση να επιλέξουν την ηλικία συνταξιοδότησής τους. Σε μια δεύτερη φάση, προβλέπεται να επεκταθεί το σύστημα στη παροχή πληροφοριών για το σύνολο των επιδομάτων και συνταξιοδοτικών παροχών που δικαιούται κάποιος.

2.4 ΝΟΡΒΗΓΙΑ

Στη Νορβηγία ακολουθήθηκε τα τελευταία χρόνια μια σταθερή πολιτική περιορισμού των δυνατοτήτων για πρόωρη συνταξιοδότηση μέχρι την οριστική κατάργησή του θεσμού. Σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, το νόμιμο όριο ηλικίας για να βγει κάποιος στη σύνταξη είναι τα 67 χρόνια, ενώ δεν υφίστανται πλέον δυνατότητες ούτε για πρόωρη ούτε για μερική συνταξιοδότηση (Social Security Online,2007).

Η υιοθέτηση των πολιτικών αυτών έγινε με κριτήριο την αύξηση της απασχόλησης ηλικιωμένων, του περιορισμού της μετακίνησης των εργαζομένων από την αγορά εργασίας στη συνταξιοδότηση, και την ανάπτυξη θετικών μέτρων για την αποφυγή της εξόδου των ηλικιωμένων εργαζομένων από το εργατικό δυναμικό. Δυνατότητα για παραμονή στην αγορά εργασίας μετά τη συμπλήρωση των 67 χρόνων υφίσταται αλλά μόνο για 3 χρόνια, δηλαδή μέχρι την ηλικία των 70 χρόνων. Η παραμονή στην αγορά εργασίας δεν συνεπάγεται προκαθορισμένη αύξηση των συντάξιμων αποδοχών, κατά το πρότυπο των ισχυόντων συστημάτων σε άλλες χώρες. Απλά, κατά τη συμπλήρωση των 70 χρόνων, το ποσό της σύνταξης, υπολογίζεται βάσει της γενικής μεθόδου υπολογισμού

με συμπερίληψη όμως και των τριών επιπλέον χρόνων απασχόλησης(Social Security Online,2007)..

Γενικά, στα πλαίσια του ισχύοντος συνταξιοδοτικού συστήματος, τα κίνητρα για την παραμονή στην αγορά εργασίας μετά τα 67 χρόνια είναι λίγα. Αν κάποιος έχει εισόδημα από απασχόληση, η σύνταξή του μειώνεται κατά 40% του εισοδήματος που υπερβαίνει το διπλάσιο του βασικού ποσού σύνταξης. Από την ηλικία όμως των 70 χρόνων, η σύνταξη είναι ανεξάρτητη από κάθε άλλη πηγή εισοδήματος. Ο γενικός κανόνας πάντως είναι ότι δεν μπορείς να λαμβάνεις πλήρη σύνταξη και να εξακολουθείς να απασχολείσαι πλήρως. Υπάρχει μία εξαίρεση πάντως για την περίπτωση που η σύνταξη προέρχεται από εργασία στο δημόσιο και το εισόδημα από απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα.

2.5. ΣΟΥΗΔΙΑ

Η μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος, όπως και σε πολλές άλλες χώρες, έτσι και στη Σουηδία, αποτελεί σημαντικό εργαλείο στην προώθηση της απασχόλησης των ηλικιωμένων.

Το κύριο χαρακτηριστικό του νέου συνταξιοδοτικού συστήματος είναι η άμεση σύνδεση της σύνταξης με τις καταβληθείσες εισφορές, γεγονός που το καθιστά δίκαιο και αποτελεσματικό. Επομένως στα πλαίσια του νέου συστήματος κάθε πηγή εισοδήματος κατά τη διάρκεια του εργασιακού βίου, όπως και η διάρκεια αυτού, μετράει. Τα αυξημένα κίνητρα για εργασία που δημιουργεί αυτό το νέο σύστημα, δημιουργεί την ελπίδα ότι θα οδηγήσει σε αύξηση της απασχόλησης των ηλικιωμένων και όχι μόνο (Swedish Social Security Agency, 2008).

Ο Νόμος για την ασφάλιση μεταβλήθηκε ώστε να καλύπτει τους απασχολούμενους μέχρι την ηλικία των 67. Επίσης υπάρχει η δυνατότητα να λάβει κάποιος αυξημένη σύνταξη, συνεχίζοντας να απασχολείται μέχρι την ηλικία των 70. Στη πραγματικότητα, βάσει του νέου νόμου για το συνταξιοδοτικό, δεν υφίσταται συγκεκριμένο όριο ηλικίας για να συνταξιοδοτηθεί κάποιος, αλλά από την ηλικία των 61 χρόνων και μετά μπορεί κάποιος να συνταξιοδοτηθεί, ο χρόνος όμως παραμονής του στην αγορά εργασίας, έχει, όπως προειπώθηκε, άμεση σχέση με το ποσό της σύνταξης που θα λάβει αυτός, γιατί χαρακτηριστικό του νέου συστήματος είναι ότι το ποσό της σύνταξης προσδιορίζεται με αναλογιστικούς υπολογισμούς των καταβληθεισών εισφορών, της προσδοκώμενης

διάρκειας ζωής και της οικονομικής ανάπτυξης. Βάση του υπολογισμού δεν είναι πλέον τα 15 καλύτερα χρόνια από τα 30 τελευταία χρόνια απασχόλησης, αλλά το σύνολο των εισφορών καθ' όλη τη διάρκεια του εργασιακού βίου (Swedish Social Security Agency, 2008).

Με το νέο σύστημα, η Σουηδία πραγματοποίησε μια στροφή από ένα σύστημα προκαθορισμένων παροχών σε ένα σύστημα προκαθορισμένων εισφορών, στο οποίο, το μεγαλύτερο μέρος των εισφορών (86,5%) πηγαίνει σε ένα πλασματικό λογαριασμό βάσει του καθεστώτος Pay As You Go (PAYG) και το εναπομείναν μέρος (13,5%) έχει επιχορηγηθεί εκ των προτέρων. Στην πράξη δηλαδή, το σύστημα αποτελείται από μια σύνταξη που βασίζεται στις εισφορές και μια ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη. Παράλληλα, το ποσό της σύνταξης που βασίζεται στις εισφορές αποτελείται, όπως είπαμε από το ένα μέρος από καθορισμένες PAYG εισφορές και από το άλλο μέρος από καθορισμένες εκ των προτέρων επιχορηγούμενες εισφορές.

Το συνολικό ποσοστό των εισφορών ανέρχεται στο 18,5% του εισοδήματος. Από αυτό το ποσοστό, το 16% είναι ανεξάρτητο από τον κρατικό προϋπολογισμό, κατοχυρώνεται σε έναν προσωπικό πλασματικό λογαριασμό και αποτελεί τη βάση για τον υπολογισμό του μέρους της σύνταξης που βασίζεται στις εισφορές. Η χρηματοδότηση του μέρους της σύνταξης που επιχορηγείται εκ των προτέρων και είναι ανεξάρτητο από τις εισφορές του εργαζόμενου, χρηματοδοτείται από το υπόλοιπο 2,5% των εισφορών και οι ασφαλισμένοι, μπορεί να επιλέξει τον τρόπο επένδυσης του ποσού αυτού (Settergren ,2007, pp.24-28)

Ένα ακόμα στοιχείο του νέου συστήματος είναι η κατοχύρωση ευέλικτων μορφών απασχόλησης για την ηλικία άνω των 65 χρόνων, καθιερώνοντας και προωθώντας μορφές απασχόλησης όπως η μερική απασχόληση. Από την ηλικία των 61 χρόνων και μετά, είναι δυνατόν κάποιος να λαμβάνει σύνταξη και ταυτόχρονα να συνεχίζει να απασχολείται. Η σύνταξη μπορεί να λαμβάνεται κατά ποσοστό 100% ή μερικώς, σε ποσοστά 75%, 50% ή 25% και να συνδυάζεται με πλήρη ή μερική απασχόληση. Το ποσοστό της σύνταξης μπορεί να αυξηθεί ανά πάσα στιγμή, αλλά μειώνεται μόνο ανά εξάμηνο, ενώ ταυτόχρονα, κάθε νέο συνταξιοδοτικό δικαίωμα που αποκτάται από τη συνέχιση ή την επανέναρξη της απασχόλησης μετά τη συνταξιοδότηση, προσμετράτε και προσαυξάνει το ποσό της σύνταξης. Κατά τον υπολογισμό των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, λαμβάνεται πάντα υπόψη, η μείωση της προσδοκώμενης διάρκειας ζωής (Settergren ,2007, pp.24-28).

Η λογική συνεπώς του νέου συστήματος συνίσταται στην ύπαρξη ενός προσωπικού λογαριασμού, ενός αποθεματικού που δημιουργείται και εξαρτάται από το ύψος των καταβληθεισών εισφορών και το χρονικό διάστημα της ενεργού συμμετοχής στην αγορά εργασίας, και το οποίο, μπορεί ο δικαιούχος να διαχειριστεί και να εισπράξει ως σύνταξη, με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Αυτή η ευελιξία που καθιερώνει το νέο σύστημα, οδήγησε στη κατάργηση του θεσμού της μερικής συνταξιοδότησης, που προβλεπόταν υπό το προϊσχύον καθεστώς.

2.6. ΙΤΑΛΙΑ

Παρά το γεγονός ότι η λήψη των ουσιαστικών νομοθετικών μέτρων για την αντιμετώπιση του ασφαλιστικού, τα οποία θα επηρεάσουν άμεσα και την απασχόληση και εν γένει βιοτικό επίπεδο των ηλικιωμένων εργαζομένων, έχει μετατεθεί για το 2008, οι βασικοί άξονες στους οποίους κινούνται οι μελέτες σχετικά με τη νομοθετική ρύθμιση, είναι στην Ιταλία οι ακόλουθοι: α) αλλαγή της βάσης υπολογισμού της σύνταξης, ώστε αυτή να υπολογίζεται βάση των εισφορών και όχι των αποδοχών, με ταυτόχρονη αύξηση του ορίου της διάρκειας καταβολής εισφορών στα 40 χρόνια) και β) ανάπτυξη συμπληρωματικών πόρων για τα ασφαλιστικά ταμεία (Brugianini ,2007).

Βάσει του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, το νόμιμο όριο ηλικίας θα αυξηθεί και θα εξισωθεί μεταξύ ανδρών και γυναικών στην ηλικία των 64 χρόνων μέχρι το 2009. Αναφορικά με τη δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, αυτή υφίσταται για όσους έχουν συμπληρώσει το 60ο έτος της ηλικίας τους(Brugianini ,2007).

Η δε μείωση του ποσού της σύνταξης ανέρχεται σε 0,25% για κάθε μήνα που κάποιος βγαίνει νωρίτερα στη σύνταξη, μέχρι ποσοστού 16,5% για όποιον συνταξιοδοτηθεί 4 χρόνια πριν την συμπλήρωση του νομίμου ορίου ηλικίας. Από την άλλη πλευρά, υφίσταται και δυνατότητα παράτασης της απασχόλησης μέχρι την ηλικία των 70 χρόνων με ταυτόχρονη αύξηση των συντάξιμων αποδοχών επί τη βάση αναλογιστικών μεθόδων κατά ποσοστό από 5,22% για παράταση 1 χρόνου μέχρι 40,71% για παράταση 6 χρόνων. Παράλληλα υφίσταται και ο θεσμός της μερικής συνταξιοδότησης, αντί της πλήρους συνταξιοδότησης μετά τη συμπλήρωση των νομίμων κριτηρίων. Το επιπλέον ποσό μπορεί να χορηγηθεί είτε ως πρόωρη συνταξιοδότηση στην ηλικία των 64 χρόνων, είτε ως σύνταξη λόγω παράτασης της απασχόλησης.

2.7. ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Στο Ηνωμένο Βασίλειο παρά την επιτυχή έως τώρα παρακολούθηση των στόχων της Λισσαβόνας στους τομείς που μας ενδιαφέρουν, η κυβέρνηση δεν εφησυχάζει, καθώς η πραγματικότητα των δημογραφικών αλλαγών καθιστούν επιτακτική τη πρόωθηση αυτών των πολιτικών απασχόλησης που θα οδηγήσουν στη μεγιστοποίηση της χρησιμότητας των ηλικιωμένων ως εργατικό δυναμικό. Τα δεδομένα δείχνουν ότι ο αριθμός των ανθρώπων μεταξύ των ηλικιών 50 και 69 θα αυξηθεί από 13 εκατομμύρια σε 15,9 εκατομμύρια μέχρι το 2024. Το πιθανότερο είναι ότι οι περισσότεροι θα επιλέξουν να συνεχίσουν να εργάζονται (Olivía ,2007)..

Ήδη πολλοί επιλέγουν να επιμηκύνουν το χρόνο της εργασιακής τους ζωής και πρόθεση της κυβέρνησης είναι να εξασφαλίσει ότι οι πολιτικές υποστηρίζουν αυτούς τους ανθρώπους. Για το λόγο αυτό, μέχρι το 2010, το ελάχιστο όριο ηλικίας στο οποίο θα μπορεί να συνταξιοδοτηθεί κάποιος είτε από δημόσια είτε από ιδιωτική ασφάλιση θα αυξηθεί από τα 50 στα 55 χρόνια, ενώ η κυβέρνηση έχει προτείνει την αύξηση του κανονικού ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης από το δημόσιους φορείς u945 από τα 60 στα 65 χρόνια. Επίσης από το 2010 έως το 2020 η κυβέρνηση προτίθεται να εξισώσει τα συνταξιοδοτικά όρια ηλικίας των γυναικών με αυτά των ανδρών στα 65 χρόνια. Επί του παρόντος, πάνω από 1 εκατομμύριο άνθρωποι έχουν επιλέξει να συνεχίσουν να εργάζονται και μετά τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότησή τους, οι περισσότεροι απασχολούμενοι σε εργασίες ορισμένου χρόνου ή με άλλες ευέλικτες μορφές απασχόλησης (Olivía ,2007).

Η κυβέρνηση σχεδιάζει να αυξήσει τις δυνατότητες και τις επιλογές των ατόμων να παραμείνουν στην αγορά εργασίας. Ήδη από τον Απρίλιο του 2005 η Κυβέρνηση θέσπισε πιο γενναιόδωρες επιλογές για την αναβολή λήψης της σύνταξης, αυξάνοντας το ποσοστό το οποίο προσαυξάνει το ποσό της σύνταξης λόγω της παραμονής στην αγορά εργασίας, από περίπου 7,5% σε περίπου 10,4% και για πρώτη φορά, δίδεται η δυνατότητα σε όσους εξακολουθούν να απασχολούνται να επιλέξουν ένα φορολογήσιμο εφάπαξ ποσό αντί για την αύξηση των εβδομαδιαίων συνταξιοδοτικών αποδοχών τους: κάποιος που αναβάλλει την λήψη της σύνταξης από το Κράτος κατά 5 χρόνια μπορεί αν λάβει ένα ποσό μεταξύ £20.000 και £30.000 ή μια αύξηση της τάξης του 50% στις εβδομαδιαίες συνταξιοδοτικές αποδοχές τους για το υπόλοιπο της ζωής τους. Από τον

Απρίλιο του 2006, οι μεταβολές στη φορολογική νομοθεσία επέτρεψαν τη δυνατότητα να λαμβάνει κανείς σύνταξη από επαγγελματική ασφάλιση και παράλληλα να εξακολουθεί να απασχολείται ακόμα και στον ίδιο εργοδότη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

Η ασφάλιση στα πρώτα της στάδια, εμφανίστηκε με την μορφή «αλληλοβοήθειας», μεταξύ ατόμων που εκτελούσαν ένα παρεμφερές είδος εργασίας. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες «δούλευαν» οι εργάτες των πυραμίδων στην αρχαία Αίγυπτο, ήταν άθλιες. Πολλά «εργατικά» ατυχήματα και πολλές ασθένειες τους μάστιζαν. Έτσι, δημιουργήθηκε το πρώτο γνωστό «ταμείο αλληλοβοήθειας», όπως προκύπτει από πάπυρο που βρίσκεται στο μουσείο του Καΐρου. Οι πληρωμές των εργατών γίνονταν τότε σε είδος (λάδι, σιτάρι και άλλα τρόφιμα) την πρώτη κάθε μήνα. Από αυτήν την αμοιβή, κατέβαλαν από κοινού κάποια ποσότητα τροφίμων, ώστε να εξασφαλιστεί φαγητό για όσους δεν μπορούσαν να δουλέψουν. Επιπλέον, το «ταμείο αλληλοβοήθειας» προέβλεπε αποζημίωση σε περίπτωση θανάτου, για να πληρωθούν τα έξοδα κηδείας. Στην αρχαία Βαβυλωνία, το 1750 π.Χ. ο κώδικας του βασιλιά Χαμουραμπί, αναφέρεται, και μάλιστα πολύ καλοδιατυπωμένα, σε ταμείο αλληλοβοήθειας των εμπόρων (μεταφορέων)(Γαλάνης, 2007, σελ 1-10).

Σ' αυτόν τον κώδικα, συναντάμε διατάξεις, σύμφωνα με τις οποίες τα μέλη των караβανιών είχαν χρέος να χρεωθούν από κοινού για τυχόν κλοπή, καταστροφή, απώλεια καμήλας, ή οποιαδήποτε άλλη ζημιά συνέβαινε στα караβάνια, ακόμα και σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών. Στον ίδιο κώδικα, συναντάμε και άλλες πολλές διατάξεις, που θεσπίζουν την έννοια της θαλάσσιας αστικής ευθύνης και θαλάσσιας ασφάλισης(Γαλάνης, 2007, σελ 1-10).

Στην αρχαία Ελλάδα, ήταν διαδεδομένη η ασφαλιστική κάλυψη των εξόδων κηδείας, σύστημα που αναπτύχθηκε μέσω θρησκευτικών, μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Αργότερα, με νόμο του Σόλωνα, τον 6^ο π.Χ. αιώνα, θεσπίστηκε ο όρος των «ομοτάφων», ο πρώτος ασφαλιστικός νόμος που καθόριζε την λειτουργία εταιριών που είχαν σαν αντικείμενο την κάλυψη των εξόδων κηδείας. Τα διάφορα σωματεία και ενώσεις της εποχής διεύρυναν την έννοια της ασφάλισης δημιουργώντας εταιρίες που είχαν σαν αντικείμενο την αλληλοβοήθεια, την αμοιβαιότητα και τον καταμερισμό των κινδύνων, πέρα από τα έξοδα κηδείας και είχαν πλέον κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Στην Κύπρο τον 5^ο π.Χ. αιώνα, εμφανίστηκε το πρώτο νοσοκομειακό πρόγραμμα της ιστορίας. Ήταν η συμφωνία μεταξύ του βασιλιά Ιδαλίου και του γιατρού Ονάσιλλου και των αδελφών του. Η συμφωνία αυτή όριζε ότι ο Ονάσιλλος και οι αδελφοί του θα αναλάμβαναν την περίθαλψη των στρατιωτών που θα τραυματιζόντουσαν σε επερχόμενη μάχη. Σαν αντάλλαγμα, ο βασιλιάς Ιδάλιος πρόσφερε χρήματα και γη.

Τον 4^ο π.Χ. αιώνα, συναντάμε αναφορά στον θεσμό της ασφάλισης, σε λόγους του Δημοσθένη, «περί θαλασσιών πιστώσεων». Το εμπόριο από αρχαιότατων χρόνων είχε μεγάλα περιθώρια κέρδους, αλλά και πολύ υψηλό ρίσκο. Η πειρατεία και τα ναυτικά ατυχήματα ήταν σύνηθες φαινόμενο στην αρχαία Ελλάδα. Έτσι, αντί κάποιος έμπορος ή επενδυτής να δανείσει (επενδύσει) τα χρήματά του σε ένα πλοίο, με ορατό τον κίνδυνο της οικονομικής καταστροφής σε περίπτωση που το πλοίο δεν επέστρεφε, απευθυνόταν σε ναυτομεσιτικό γραφείο, μέσο του οποίου μπορούσε να δανείσει χρήματα σε διάφορα πλοία, διασπείροντας έτσι τον κίνδυνο. Από τα κέρδη των πλοίων που επέστρεφαν, μπορούσε να αποσβεσθεί η ζημιά των πλοίων που δεν επέστρεφαν (Γαλάνης, 2007, σελ 1-10).

Την έννοια της κοινής αβαρίας την γνωρίζουμε όλοι. Θεσπίστηκε τον 4^ο π.Χ. αιώνα από το δίκαιο της Ρόδου. Σύμφωνα με τον όρο αυτό, κάθε ηθελημένη θυσία εμπορευμάτων που πραγματοποιείται χάριν του πλοίου και του υπολοίπου φορτίου, επιβαρύνει, αναλογικά, όλα τα διασωθέντα συμφέροντα. Μοιάζει με την ασφάλιση, στο ότι τον κίνδυνο τον επωμίζονται όλοι οι ενδιαφερόμενοι. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο όρος της κοινής αβαρίας, διατηρείται αυτούσιος μέχρι σήμερα, και μάλιστα με παγκόσμια ισχύ.

Στους πρώτους Ρωμαϊκούς χρόνους, η επίδραση των αρχαίων Ελλήνων στους Ρωμαίους ήταν μεγάλη. Φυσικά δεν θα μπορούσε η ασφάλιση να αποτελεί εξαίρεση. Έτσι, όλη η «τεχνογνωσία» της ασφάλισης, πέρασε αυτούσια στους αρχαίους Ρωμαίους και φυσικά εξελίχθηκε.

Από τους λεγεωνάριους θεσπίστηκε το πρώτο συνταξιοδοτικό σύστημα της ανθρωπότητας. Σύμφωνα με αυτό το σύστημα, όποιος λεγεωνάριος αποχωρούσε από την υπηρεσία έπαιρνε χρηματική αποζημίωση, ή αν σκοτωνόταν σε κάποια μάχη, η αποζημίωση καταβαλλόταν στην οικογένειά του. Με την ανάπτυξη των Τεχνών και των Επιστημών, οι Ρωμαίοι δημιούργησαν πίνακες που καθόριζαν τις παροχές και τις συντάξεις, ανάλογα με τις εισφορές των ενδιαφερομένων. Η φιλοσοφία αυτής της οργάνωσης, δεν διαφέρει καθόλου από το πνεύμα των σημερινών τιμολογίων των ασφαλιστικών εταιριών. Οι «περί θαλασσιών πιστώσεων» νόμοι της ρωμαϊκής

νομοθεσίας, είχαν σαν βάση το δίκαιο των Ροδίων και τα θαλασσοδάνεια των Αθηναίων. Με την ανάπτυξη της νομικής επιστήμης συναντάμε για πρώτη φορά την σύναψη συμβάσεων περί θαλασσίων κινδύνων, δηλαδή τον πρόδρομο των σημερινών ασφαλιστηρίων συμβολαίων.

Στο Βυζάντιο υπάρχουν πολλά ιστορικά στοιχεία που φανερώνουν την έννοια της ασφάλισης και τα βρίσκουμε κατά κύριο λόγο στους «Πανδέκτες» του Ιουστινιανού. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός, θέλοντας να εκσυγχρονίσει το ρωμαϊκό δίκαιο και να καθορίσει τους κανόνες δικαίου που έπρεπε να εφαρμόζουν οι δικαστές με τρόπο σαφή και χωρίς αμφισβητήσεις, ανέθεσε σε επιτροπή νομικών να κωδικοποιήσει την νομοθεσία. Το νομοθέτημα αυτό είναι το θεμέλιο στο οποίο στηρίχθηκε το ευρωπαϊκό δίκαιο του Μεσαίωνα και των νεότερων χρόνων. Τμήμα αυτού του νομοθετήματος είναι οι «Πανδέκτες» που ετοιμάστηκαν το 529 μ.Χ., και αποτελούνται από πενήντα βιβλία. Τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία της ασφάλισης αναφέρονται στο 14^ο βιβλίο που αναφέρεται στην κοινή αβαρία των Ροδίων και στα ναυτοδάνεια των Αθηναίων και στο 15^ο βιβλίο που αναφέρεται η δωρεά αιτία θανάτου, που είχε σαν σκοπό την οικονομική εξασφάλιση της χήρας, κάτι ανάλογο με την σημερινή ασφάλιση ζωής (Vennieris ,2003,pp.133-147).

Σε όλη την διάρκεια του μεσαίωνα, η ναυτική ασφάλιση και η κοινή αβαρία ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Επίσης, εμφανίστηκαν πολλές ασφαλιστικές ενώσεις, παρόμοιες με τις εταιρείες των αρχαίων Ελλήνων της εποχής του Σόλωνα. Το 1236 η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, με ρύθμιση του Πάπα Γρηγορίου του ΙΧ, απαγόρευσε τον τόκο στο ναυτικό δάνειο, φέρνοντας μεγάλη αναστάτωση στην ναυσιπλοΐα. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η αναστάτωση, επινοήθηκαν άλλοι τρόποι χρηματοδότησης και ανάληψης του κινδύνου, δημιουργώντας την έννοια της ασφάλισης όπως την γνωρίζουμε σήμερα. Έτσι, από το καθεστώς, όπου «ασφαλιστής» ήταν ο χρηματοδότης, περνάμε στην σύγχρονη ασφάλιση, καθώς «ασφαλιστής» γίνεται κάποιο τρίτο πρόσωπο, το οποίο «αγοράζει» το πλοίο και το φορτίο σε περίπτωση επέλευσης του κινδύνου ενώ ο ασφαλιζόμενος πληρώνει από πριν ασφάλιστρα για την παρεχόμενη κάλυψη. Σε όλες τις παραθαλάσσιες πόλεις, έμποροι και τραπεζίτες συγκεντρώνονταν στις πλατείες και στις προβλήτες των λιμανιών, όπου μεταξύ των άλλων εμπορικών πράξεων ασκούσαν και τις θαλάσσιες ασφαλίσεις. Το πρώτο ασφαλιστήριο συμβόλαιο θαλάσσιας ασφάλισης εκδόθηκε στην Γένοβα στις 23 Οκτωβρίου του 1347 και αναφέρεται στην κάλυψη του ιστιοφόρου Santa Clara για το ταξίδι από την Γένοβα στην Μαγιόρκα(Vennieris ,2003,pp.133-147)..

Από τον 14^ο μέχρι τον 17^ο αιώνα, σημειώθηκαν ραγδαίες εξελίξεις για τον θεσμό της ασφάλισης. Το 1435, στην Βαρκελώνη της Ισπανίας εκδόθηκε ο πρώτος νόμος που αφορούσε την σύνταξη των ασφαλιστηρίων συμβολαίων. Έτσι, άρχισε να δημιουργείται το ασφαλιστικό δίκαιο. Την περίοδο αυτή, η θαλάσσια ασφάλιση παρουσίαζε μεγάλη άνθηση, κυρίως στην Ισπανία και την Ιταλία, όπου έκανε την εμφάνισή του το επάγγελμα του ασφαλιστή, ο οποίος με την προσωπική του περιουσία αποζημιώνει τις καταστροφές. Στα καφενεία, κοντά στις αποβάθρες, συναντιόνταν οι έμποροι με τους πλοιοκτήτες και τους ασφαλιστές και συμφωνούσαν για την ασφάλιση και την μεταφορά των εμπορευμάτων. Η ασφάλιση γινόταν με εμπειρικό τρόπο και εξαρτιόνταν πολύ από παράγοντα της τύχης. Πολλοί ασφαλιστές καταστράφηκαν οικονομικά, γιατί δεν μπόρεσαν να αντέξουν τις αποζημιώσεις. Έτσι γεννήθηκε η ιδέα του συνεταιρισμού. Οι ασφαλιστές, άρχισαν να συνεταιρίζονται και να ευθύνονται για πολλούς κινδύνους, αλλά με συγκεκριμένο ποσοστό και όχι για ολόκληρο τον κίνδυνο. Με αυτό τον τρόπο, άρχισε να εφαρμόζεται η θεωρία των μεγάλων αριθμών, να περιορίζεται ο παράγοντας της τύχης και να εξουδετερώνεται ο κίνδυνος της χρεοκοπίας του ασφαλιστή. Γύρω στο 1500, Ιταλοί μετανάστες κυρίως Λομβαρδιανοί, εγκαταστάθηκαν στις παραλιακές πόλεις της βόρειας Ευρώπης, μεταφέροντας την ασφαλιστική πείρα τους. Η σημερινή Lombard Street του Λονδίνου πήρε το όνομά της από τους Λομβαρδιανούς μετανάστες.

Το 1650, ο Φλωρεντιανός γιατρός Lorento Tontì, ίδρυσε την πρώτη τοντίνια. Οι τοντίνες ήταν σωματεία τα οποία συγκέντρωναν από τα μέλη εισφορές για την δημιουργία κεφαλαίου και μοίραζε τα κέρδη στα μέλη που επιζούσαν κάθε χρόνο. Η διάρκεια του σωματείου ήταν ορισμένη, οπότε με την λήξη της το κεφάλαιο διανέμονταν στα μέλη που επιζούσαν ή ήταν αόριστης διάρκειας και το κεφάλαιο το έπαιρνε ο τελευταίος επιζών. Ήταν μια μορφή ασφάλισης επιβίωσης, αλλά οδηγούσε στον πλουτισμό εκείνου που είχε την τύχη να επιβιώσει. Από τον θεσμό των τοντίνων ξεκίνησαν οι έρευνες για την διάρκεια ζωής του ανθρώπου, οι οποίες βασίζονταν σε στατιστικές παρατηρήσεις, που με τον υπολογισμό της πιθανότητας ζωής για κάθε ηλικία, θεμελίωσαν την σύγχρονη ασφάλιση ζωής(Γαλάνης, 2007, σελ 1-10)..

Τον 19^ο αιώνα, οι εταιρίες έχουν πλέον εκτοπίσει τους μεμονωμένους ασφαλιστές. Η μεγάλη ανώνυμος ασφαλιστική εταιρία, με τις επιστημονικές βάσεις της, έχει αναλάβει πρωτεύοντα ρόλο. Η χρήση του ατμού στην ναυσιπλοΐα έφερε αναστάτωση και στην ασφαλιστική αγορά. Η τεχνολογία της εποχής δεν ήταν αρκετά ανεπτυγμένη και σε συνδυασμό με την κακόπιστη τακτική αρκετών ασφαλισμένων, που προκαλούσαν την επέλευση ζημιών, οδήγησε πολλές εταιρίες σε συρρίκνωση και αφανισμό. Με την

συγκέντρωση των ασφαλιστικών εργασιών στις μεγάλες εταιρίες, αναπτύχθηκε η οργάνωση των εταιριών και η συστηματική νομοθετική ρύθμιση της λειτουργίας των ασφαλιστικών εταιριών. Ο πρώτος Ευρωπαϊκός ασφαλιστικός νόμος εμφανίστηκε το 1874 στο Βέλγιο. Ακολούθησε η Ιταλία το 1882, η Αγγλία το 1906 και η Γερμανία και Ελβετία το 1908.

Η μετεπαναστατική περίοδος βρίσκει την Ελληνική ναυσιπλοΐα κατεστραμμένη. Σύντομα όμως η ναυτιλία και το εμπόριο έφεραν στην Ελλάδα τον πλούτο και την τεχνολογία που στερήθηκε από τον Τουρκικό ζυγό. Με την αποκατάσταση της ειρήνης, δημιουργήθηκαν νέα ναυπηγεία σε πολλά νησιά και λιμάνια και σύντομα η Ελλάδα έγινε μια από τις μεγαλύτερες δυνάμεις στην παγκόσμια ναυσιπλοΐα. Μετά την επανάσταση η Σύρος και αργότερα ο Πειραιάς έγιναν τα κύρια εμπορικά κέντρα με τα πιο δραστήρια ναυπηγεία. Η πρώτη ασφαλιστική εταιρία που συστάθηκε στην Ελλάδα, δημιουργήθηκε στην Σύρο το 1828 με την επωνυμία «Ασφαλιστικό Κατάστημα», η οποία το 1829 μετονομάστηκε σε «Ελληνικό Ασφαλιστικό Κατάστημα». Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας ήταν μέτοχος κατά 8%. Μέχρι το 1910 δημιουργήθηκαν άλλες 60 περίπου ασφαλιστικές εταιρίες, ανάμεσά τους και η Εθνική Ασφαλιστική, η οποία ήταν η πρώτη και η μόνη ασφαλιστική εταιρία της εποχής στον Ελλαδικό χώρο που έκανε και ασφάλειες ζωής. Όλες οι άλλες εταιρίες έκαναν κατά κύριο λόγο ασφάλειες μεταφορών και μερικές και ασφάλειες πυρός(Γαλάνης , 2007, σελ 1-10)..

Το νομικό πλαίσιο της ασφάλισης στην Ελλάδα βασίστηκε στον Γαλλικό Εμπορικό Κώδικα του 1807, ο οποίος άρχισε να εφαρμόζεται στην Κωνσταντινούπολη από το 1814 και έγινε αποδεκτός από τις εθνικές συνελεύσεις (1821 και 1827) και φυσικά ίσχυε κατά την κυβέρνηση του Καποδίστρια (1828-1832). Όλες οι εταιρίες που δημιουργήθηκαν αυτό το χρονικό διάστημα, με εξαίρεση την Εθνική ασφαλιστική, σταδιακά έπαψαν να λειτουργούν. Το γεγονός ότι, οι ασφαλιστικές εταιρίες της εποχής είχαν περιορισμένο ασφαλιστικό αντικείμενο (κατά κύριο λόγο μεταφορές), τις έκανε ευάλωτες στις εξελίξεις της εποχής. Όταν η Ελληνική ναυσιπλοΐα παρουσίασε μεγάλη κάμψη λόγω της χρήσης του ατμού στα πλοία, τα έσοδα των εταιριών συρρικνώθηκαν και τις οδήγησαν σε αφανισμό. Ένας άλλος εξ ίσου σημαντικός λόγος, ήταν ο έντονος ανταγωνισμός των εταιριών, οι οποίες για μεγαλύτερη προσέλκυση των ασφαλιζομένων, πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους με πολύ χαμηλά ασφάλιστρα. Το 1909 άρχισε ο κρατικός έλεγχος στα αποθεματικά των ασφαλιστικών εταιριών, με σκοπό οι ασφαλιστικές εταιρίες, ανάλογα με τον τζίρο τους να έχουν την απαραίτητη περιουσία για να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στις αποζημιώσεις.

3.2 Η ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η συσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα οδήγησε στην συσσώρευση μεγάλων περιουσιών σε μικρή γεωγραφική έκταση. Έτσι, η ασφάλιση πυρός σημείωσε μεγάλη άνοδο. Παράλληλα, η ασφάλιση ζωής άρχισε να αναπτύσσεται ταχύτατα. Τα δάνεια δεν θα μπορούσαν να βοηθήσουν την ανάκαμψη της πληγωμένης από τους πολέμους Ελλάδας, αν δεν υπήρχε η ασφάλιση ώστε να εξασφαλισθεί η αποπληρωμή σε περιπτώσεις ζημιών (Clasen ,2007, pp.177-190).

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στα φοιτητικά του χρόνια, άσκησε το επάγγελμα του ασφαλιστή και οι γνωριμίες που έκανε τον βοήθησαν πολύ στην πολιτική του καριέρα. Το 1970 ψηφίστηκε ο σύγχρονος ασφαλιστικός νόμος της Ελλάδος και αργότερα, με την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση εκσυγχρονίστηκε και εναρμονίστηκε με τους ασφαλιστικούς νόμους των υπολοίπων χωρών. Οι εξελίξεις στην τεχνολογία ήταν ταχύτατες και δημιούργησαν νέα δεδομένα. Οι πωλήσεις των αυτοκινήτων σημείωσαν μεγάλη άνοδο και δυστυχώς τα αυτοκινητιστικά ατυχήματα πολλαπλασιάστηκαν.

Η ασφάλιση αστικής ευθύνης από την κυκλοφορία των αυτοκινήτων έγινε υποχρεωτική στην Ελλάδα το 1978 και έδωσε μεγάλη οικονομική ανακούφιση στους παθόντες. Πρόσφατα, με την μεγάλη μείωση των επιτοκίων, τα στεγαστικά δάνεια έχουν παρουσιάσει μεγάλη αύξηση. Βέβαια, η ασφάλιση πυρός και σεισμού που υποχρεωτικά συνοδεύει τα στεγαστικά δάνεια, βοηθάει πάρα πολύ στην ομαλή εξόφλησή τους. Το τρομοκρατικό κτύπημα στους δίδυμους πύργους, καθώς και οι μεγάλες πλημμύρες στην Ευρώπη, δημιούργησαν μεγάλες οικονομικές υποχρεώσεις στις ασφαλιστικές και αντασφαλιστικές εταιρίες, αλλά κατάφεραν να ανταποκριθούν. Γεγονός που αποδεικνύει ότι η σύγχρονη οργάνωσή τους είναι επαρκής και μπορεί να αντέξει μεγάλης οικονομικής έκτασης ζημιές (Clasen ,2007, pp.177-190).

3.3 Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Όπως προαναφέρθηκε, ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μια θολή και αμφισβητούμενη έννοια για μερικούς επιστήμονες αλλά ταυτόχρονα μια έννοια που αγαπούν και προτιμούν να χρησιμοποιούν οι πολιτικοί, ιδιαίτερα όταν οι τελευταίοι καλούνται να διαχειριστούν σύγχρονα κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα. Ο κοινωνικός

αποκλεισμός είναι ένας πολυδιάστατος όρος που σκοπό έχει να περιγράψει μια σειρά από ετερόκλητα, σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα, που σχετίζονται με τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε εθνικού χώρου στον οποίο αναπτύσσονται, και αφορούν στην αδυναμία συμμετοχής ατόμων ή ομάδων στις διαφορετικές εκφάνσεις της σύγχρονης καθημερινότητας (Clasen, 2007, pp.177-190)..

Ο κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1960 στη Γαλλία, σε μια περίοδο οικονομικής ευημερίας και ανάπτυξης. Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι η εμφάνιση της έννοιας συμπίπτει με την πολιτικοκοινωνική επιδίωξη εκείνης της περιόδου να δημιουργηθούν κοινωνίες που στη βασική τους λειτουργία θα παράγουν "ένταξη" και όχι "αποκλεισμούς", θα υποδέχονται το διαφορετικό με σκοπό να το προστατέψουν και να δημιουργήσουν προϋποθέσεις ένταξης του και όχι να αναπαράγουν τις ενστικτώδεις λειτουργίες απόρριψης και έκπτωσης του. Ο κοινωνικός αποκλεισμός πρέπει να διακριθεί από αυτό που λέμε "κοινωνικά ευπαθείς ομάδες" ή "ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες" ή "ομάδες υψηλού κινδύνου" (όπως π.χ. τσιγγάνοι, άγαμες μητέρες, αποφυλακίζόμενοι, μετανάστες κλπ), δηλαδή ομάδες ατόμων που σηματοδοτούν χώρους στους οποίους μια κοινωνία εμφανίζεται ευάλωτη. Η ύπαρξη αυτών των ομάδων δεν σημαίνει υποχρεωτικά και τον αποκλεισμό τους, αφού δεν είναι υποχρεωτικό τα άτομα που μετέχουν σε κάθε ευάλωτη κοινωνικά ομάδα να «γλιστρήσουν» σε διαδικασίες αποκλεισμού τους (Μπλανάκης, 2007, σελ 1-10).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα πιο σύνθετο από την κοινωνική ευπάθεια κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο, που οδηγεί στην παρεμπόδιση των ατόμων να απορροφήσουν κοινωνικά και δημόσια αγαθά και στην απώλεια των κοινωνικών δικαιωμάτων τους. Φαινόμενα όπως η φτώχεια, η ανεργία, οι ανισότητες στην υγεία και στην εκπαίδευση, που αυξάνουν τα τελευταία χρόνια ανησυχητικά σε ολόκληρο τον πλανήτη, συνδέονται άμεσα με το φαινόμενο αυτό.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός εισήχθη ως όρος στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του '90, μέσα από τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, η Ευρώπη αντιμετωπίζοντας ζητήματα - όπως τη παρατεταμένη κρίση του κράτους πρόνοιας και των ασφαλιστικών συστημάτων, τη πτώση των ρυθμών ανάπτυξης, τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας και την απορύθμιση της αγοράς εργασίας - αναγκάστηκε να υιοθετήσει τον όρο Κ.Α. για να περιγράψει τα αναδυόμενα φαινόμενα κοινωνικής παθολογίας και ακολούθως να μπορέσει και να τα αντιμετωπίσει. Εμείς, στην Ελλάδα, υιοθετώντας ευρωπαϊκά κείμενα, όπως τις κατευθυντήριες γραμμές της Πράσινης και τη Λευκής Βίβλου, υιοθετήσαμε ταυτόχρονα και τον όρο Κ.Α. Πολύ γρήγορα όμως, από

μελέτες και έρευνες που ακολούθησαν, έγινε φανερό ότι στην Ελλάδα ο Κ.Α., όταν εμφανίζεται, δεν σχετίζεται με την απορύθμιση των σχέσεων που αναπτύσσονται στον δημόσιο χώρο (π.χ. με τις πολιτικές απασχόλησης), όπως συμβαίνει στην Ευρώπη, αλλά συνδέεται άμεσα και πρωταρχικά με την απορύθμιση των οικογενειακών σχέσεων (Μπιλανάκης, 2007, σελ 1-10).

Στην Ελλάδα, δηλαδή, παρατηρούμε μια διαφορετική φύση του Κ.Α. σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, αφού σε εμάς ο Κ.Α. δεν σχετίζεται τόσο με τον άνεργο, τον τσιγγάνο ή τον μετανάστη αλλά αφορά κάποιες άλλες κατηγορίες ατόμων, άρρηκτα συνδεδεμένες με το θεσμό της ελληνικής οικογένειας και του μετασχηματισμού της - όπως αυτές των ηλικιωμένων ατόμων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, της άγαμης μητέρας κλπ. Τους λόγους και τις αιτίες που δικαιολογούν αυτή τη διαφοροποίηση ανάμεσα στην Ελλάδα και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες θα αναφέρουμε παρακάτω, αλλά συνοπτικά θα λέγαμε εδώ ότι αφορούν στο διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας και στην σημαντικότητα της οικογένειας ως θεσμού που συνεισφέρει στη κοινωνική προστασία, σε Ελλάδα και στις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες (Clasen, 2007, pp.177-190).

Θέτοντας το ζήτημα του Κ.Α. αναγνωρίζουμε τρεις διαστάσεις στο φαινόμενο: α) την διάσταση που αναφέρεται στις ανισότητες και στις κοινωνικές διακρίσεις. Οι σύγχρονες κοινωνίες οδηγούν κάποια άτομα ή ομάδες ατόμων που έχουν κριθεί ως λιγότερο ικανά, να χάσουν την αξιοπρέπεια τους και την κοινωνική τους αναγνώριση, β) την διάσταση εκείνη που σχετίζεται με την απώλεια των κοινωνικών δικαιωμάτων - και μάλιστα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Κ.Α. στην πράξη εκδηλώνεται εκεί όπου δεν υπάρχουν δικαιώματα ή και όταν υπάρχουν είναι αδύνατη η πρόσβαση σε αυτά, γ) την διάσταση εκείνη που σχετίζεται με την διάσπαση του κοινωνικού δεσμού, του πλέγματος δηλαδή εκείνων των μόνιμων και σταθερών κοινωνικών σχέσεων που συνδέει τα μέλη μιας οργανωμένης κοινωνίας.

Η κοινωνική αλληλεγγύη αποτελεί εκείνη την δύναμη που, αναπτυσσόμενη, μπορεί να αντιρροπήσει την εξάπλωση του φαινομένου του Κ.Α. Η κοινωνική αλληλεγγύη μπορεί να αποτελέσει αντίδοτο στον Κ.Α. Με την ανάπτυξη, όμως, περισσότερο ατομοκεντρικών κοινωνιών, κοινωνιών δηλαδή που στηρίζονται όλο και περισσότερο στην αξία του ατόμου, απειλείται όλο και περισσότερο η κοινωνική αλληλεγγύη και συνακόλουθα η κοινωνική συνοχή. Αυτή τη νέα πραγματικότητα, αρχικά οι κοινωνίες την είχαν αντιμετωπίσει - και προς στιγμή φάνηκαν να τη θεραπεύουν - με την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας και την υιοθέτηση της αρχής της αναδιανομής του πλούτου. Έτσι,

οδηγηθήκαμε στο φαινόμενο να αναπτυχθούν κοινωνικές υπηρεσίες, ιδιαίτερα στις χώρες εκείνες όπου τα οικογενειακά και κοινωνικά δίκτυα δεν "προστάτευαν" επαρκώς τους πολίτες τους. Ο διαχωρισμός ανάμεσα στις χώρες του αναπτυγμένου Βορρά και του υπανάπτυκτου Νότου παραπέμπει δικαίως στο παρακάτω σχήμα: εκεί όπου οι δημόσιοι θεσμοί εμφανίζονται αδύναμοι, η οικογένεια και ο ευρύτερος κοινωνικός χώρος παλεύουν να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τον κοινωνικό δεσμό, και αντίστοιχα, εκεί όπου το κράτος αναπτύσσει διευρυμένα δίκτυα παρέμβασης, η αναγκαιότητα της οικογενειακής αλληλεγγύης υποχωρεί και διασπάται.

Η ελληνική κοινωνία διαφέρει από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές κοινωνίες όσον αφορά στην ανάπτυξη των φαινομένων του κοινωνικού αποκλεισμού λόγω του προνομιακού ρόλου που έδινε και εξακολουθεί να δίνει στον θεσμό της οικογένειας. Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα αναπτύχθηκε καθυστερημένα, κυρίως μετά το 1974, και στοιχειωδώς, με αποτέλεσμα ποτέ να μην αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία των οικογενειακών δεσμών. Στην Ελλάδα η παραδοσιακή οικογένεια δρούσε και συνεχίζει να δρα ως αναδιανεμητικός μηχανισμός (συγκεντρώνοντας πόρους για την υποστήριξη των μελών της σε κατάσταση ανάγκης) και ως παραγωγός κοινωνικών υπηρεσιών (αφιερώνοντας απλήρωτη γυναικεία εργασία στη φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων). Οποιαδήποτε λοιπόν διάρρηξη των οικογενειακών δεσμών και της ενδοοικογενειακής κοινωνικής αλληλεγγύης παράγει σχεδόν από μόνη της διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού, ανεξάρτητα από άλλες οικονομικές μεταβλητές, όπως η οικονομική κατάσταση του ατόμου και η θέση του στη αγορά εργασίας (Clasen ,2007, pp.177-190).

Οποσδήποτε η έλλειψη οικονομικών πόρων και απασχόλησης οξύνουν και πολλαπλασιάζουν παραπέρα το πρόβλημα αλλά από μόνες τους, αυτές οι μεταβλητές δεν προκαλούν ακραίες μορφές αποκλεισμού, γιατί η ελληνική οικογένεια υπάρχει αλληλεγγύη και προστατεύει από πίσω. Η οικογένεια αποτελεί μια συγκεκριμένη μορφή κοινωνικής οργάνωσης που ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες.

Όσο οι κοινωνίες εξελίσσονται, διαφοροποιείται και η τυπική μορφή οικογένειας και νέες μορφές της εμφανίζονται. Τέτοιοι, νεωτερικοί τύποι οικογενειών που αναδύονται στο σύγχρονο κόσμο, αποτελώντας συνάμα δείγματα ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, που μπορούν να απειληθούν από την διαδικασία του Κ.Α. είναι (Μπιλανάκης ,2006, σελ 1-10)

1. η μονογονεϊκή από διαζύγιο ή χηρεία οικογένεια,
2. η μονογονεϊκή από ένα μόνο γονέα εξ αρχής (συνήθως μητέρα),

3. οι μονογονεϊκοί πυρήνες που δημιουργούνται από ένα μόνο άτομο με την υιοθεσία παιδιού ή παιδιών,
4. οι οικογενειακοί πυρήνες από άτομα τρίτης ηλικίας,
5. οι οικογένειες με χρόνια απουσία του ενός γονέα εξ αιτίας της μετανάστευσης, της θητείας στο Στρατό, της φυλάκισης κλπ,
6. η οικογένεια μεταναστών στην Ελλάδα,
7. η οικογένεια Ρομά,
8. η οικογένεια με μέλη πάσχοντα από χρόνιες σοβαρές ασθένειες (ψυχική νόσος, άλλες αναπηρίες κλπ),
9. η οικογένεια με μέλη χρήστες ουσιών,
10. η οικογένεια με μέλη που υφίστανται κακοποίηση,
11. η οικογένεια ατόμων με ιδιαιτερότητες στη σεξουαλική τους συμπεριφορά, κλπ.

Οι ανωτέρω περιγραφόμενοι τύποι οικογενειών αποτελούν ευπαθείς ή ευάλωτες ομάδες όχι μόνο γιατί το αρχέτυπο τους και η λειτουργία τους διαφέρει από αυτό της παραδοσιακής οικογενειακής ομάδας, αλλά και γιατί οι ομάδες αυτές φέρνουν μαζί τους αξίες που πολλές φορές συγκρούονται με τις εθνικές ή κυρίαρχες πολιτισμικές αξίες.

3.4 Ο ΝΕΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ

Σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 10 του ν. 825/1978, οι ασφαλισμένοι του ΙΚΑ- ΕΤΑΜ που έχουν πραγματοποιήσει στην ασφάλιση του Ιδρύματος και οποιουδήποτε άλλου Φορέα Κύριας ασφάλισης Μισθωτών 10.500 συνολικά ημέρες ασφάλισης συνταξιοδοτούνται στο 58ο έτος της ηλικίας τους. Για τους ασφαλισμένους που από τον ανωτέρω συνολικό χρόνο ασφάλισης (10.500) έχουν πραγματοποιήσει 7.500 ημέρες εργασίας στον Κανονισμό Βαρέων και Ανθυγιεινών Επαγγελματιών το όριο ηλικίας για πλήρη σύνταξη 35ετίας ορίζεται το 55ο, ενώ για μειωμένη σύνταξη το 53^ο (άρ. 32, ν. 2874/2000). Η αύξηση αυτή του ορίου ηλικίας, και προκειμένου να μη θιγούν ώριμα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, αρχίζει από 1.1.2013 και γίνεται σταδιακά με την προσθήκη ενός εξαμήνου για κάθε έτος αρχής γενομένης από την προαναφερόμενη ημερομηνία, ούτως ώστε στην ολοκλήρωσή της το 2016 το όριο ηλικίας γενικά να είναι το 60^ο, ενώ για όσους έχουν πραγματοποιήσει και 7.500 ημέρες στον ΚΒΑΕ να είναι το 57ο για πλήρη σύνταξη και το 55ο προκειμένου για μειωμένη.

Με την ισχύουσα διάταξη του δευτέρου εδαφίου της παρ. 3 του άρθρου 2 του ν. 3029/2002, προβλέπεται η συνταξιοδότηση των ασφαλισμένων των πρώην Ειδικών Ταμείων Μισθωτών που εντάσσονται στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ με τα άρθρα 1 και 3 του νόμου, που υπήχθησαν στην ασφάλιση οποιουδήποτε φορέα από 1-1-1983 μέχρι 31-12-1992, με τη συμπλήρωση 35 ετών ασφάλισης και του 58ου έτους της ηλικίας. Με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 3232/2004, η δυνατότητα συνταξιοδότησης με τις ίδιες ως άνω προϋποθέσεις, επεκτάθηκε σε όλους τους μέχρι 31-12-1992 ασφαλισμένους των πρώην Ταμείων Τύπου εφόσον δεν παρεχόταν η ευχέρεια αυτή από τις καταστατικές διατάξεις των φορέων τους, διατηρουμένων όμως των ρυθμίσεων που προβλέπουν ευνοϊκότερο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης με τον συγκεκριμένο συντάξιμο χρόνο. Επισημαίνεται ότι με την προτεινόμενη διάταξη η αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης θα συντελείται σταδιακά, κατά ένα εξάμηνο κάθε χρόνο μέχρι τη συμπλήρωση του 60ού έτους. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο χρονικό ορίζοντα ολοκλήρωσής της, ο οποίος φτάνει για ορισμένες κατηγορίες ασφαλισμένων του Κλάδου Κύριας Ασφάλισης του ΕΤΑΠ-ΜΜΕ την 10ετία μετά την έναρξη ισχύος εφαρμογής της ρύθμισης, δηλαδή το 2022.

Πέραν των προαναφερθέντων λόγων, η προτεινόμενη ρύθμιση επιβάλλεται τόσο για την ενιαία αντιμετώπιση όλων των από 1-1-1983 μέχρι 31-12-1992 ασφαλισμένων στον Κλάδο Κύριας Ασφάλισης του ΕΤΑΠ-ΜΜΕ όσο και για την ίση μεταχείριση των κατ' αντιστοιχία ασφαλισμένων των πρώην Ειδικών Ταμείων Μισθωτών με τους ασφαλισμένους του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, στο οποίο εντάσσονται οι κλάδοι σύνταξής τους. Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 1β του άρθρου 28 του α.ν. 1846/1951, οι γυναίκες που υπήχθησαν στην ασφάλιση μέχρι 31.12.1992 δικαιούνται πλήρη σύνταξη με τη συμπλήρωση του 57^{ου} έτους της ηλικίας και την πραγματοποίηση 10000 ημερών ασφάλισης. Το ανωτέρω όριο ηλικίας, συνδυαζόμενο με τον απαιτούμενο χρόνο ασφάλισης είναι αναντίστοιχο και τελεί σε δυσαρμονία με τα όρια ηλικίας που ισχύουν σήμερα για συνταξιοδότηση με περισσότερο χρόνο ασφάλισης (π.χ. συνταξιοδότηση λόγω 35ετίας, όπου το όριο ηλικίας είναι το 58^ο).

Με δεδομένο δε το γεγονός ότι το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης λόγω 35ετίας θα αυξηθεί σταδιακά από 1.1.2013 στο 60^ο έτος, εάν παραμείνει ως έχει η προϋπόθεση χορήγησης σύνταξης στο 57^ο με 10000 ημέρες ασφάλισης, θα παρατηρείται το φαινόμενο οι ασφαλισμένες με περισσότερο χρόνο ασφάλισης να συνταξιοδοτούνται αργότερα από εκείνες που έχουν πραγματοποιήσει λιγότερο χρόνο. Για την αποφυγή της αναντιστοιχίας μεταξύ των προϋποθέσεων συνταξιοδότησης των γυναικών, κρίνεται

σκόπιμη η σταδιακή αύξηση του ορίου ηλικίας από το 57° στο 60° για λήψη πλήρους σύνταξης με 10000 ημέρες ασφάλισης. Προκειμένου δε να μη θιγούν ώριμα συνταξιοδοτικά δικαιώματα η αύξηση γίνεται σταδιακά, αρχής γενομένης από 1.1.2013, με την προσθήκη ενός εξαμήνου για κάθε έτος και μέχρι το όριο ηλικίας να φτάσει το 60°.

Η ανωτέρω δυνατότητα θεσπίστηκε με τις διατάξεις της παρ. 3β του άρθρου 3 του ν. 3029/2002 και κατ' ουσία επρόκειτο να εφαρμοστεί μετά το έτος 2030. Η διάταξη αυτή, εκτός του ότι εισάγει διαφορετική μεταχείριση μεταξύ παλαιών και νέων ασφαλισμένων, με την έννοια ότι στους παλιούς ασφαλισμένους δεν παρέχεται δυνατότητα συνταξιοδότησης στο 55° έτος της ηλικίας με 35 έτη ασφάλισης, στην ουσία θα παρέμενε και ανενεργός λόγω του ποσοστού μείωσης της σύνταξης που θα οδηγούσε σχεδόν στο μηδενισμό αυτής. Με την παράγραφο 7 διασαφηνίζεται ότι σε όλες τις προαναφερόμενες περιπτώσεις αύξησης του ορίου ηλικίας, το συνταξιοδοτικό δικαίωμα θεμελιώνεται, εφόσον πληρούνται οι απαιτούμενες κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης προϋποθέσεις ορίου ηλικίας και χρόνου ασφάλισης(Γκορτσια , 2008, σελ 40-60)..

Με τις ισχύουσες σήμερα διατάξεις του ν. 3029/2002, που αφορά τους μισθωτούς ασφαλισμένους στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και τα πρώην ειδικά ταμεία μισθωτών, του ν. 3232/2004 που αφορά τους αυτοαπασχολούμενους και του ν. 3518/2006 που αφορά τους ασφαλισμένους στα πρώην ταμεία τύπου, παρασχέθηκε η δυνατότητα συνταξιοδότησης λόγω 37ετίας, ανεξαρτήτως ορίου ηλικίας. Για τη συμπλήρωση των 37 ετών ή των 11.100 ημερών ασφάλισης λαμβάνεται υπόψη μόνο ο χρόνος ο διανυθείς κατ' αποκλειστικότητα σε φορείς Μισθωτών ή σε Φορείς Αυτοαπασχολούμενων (Γκορτσια , 2008, σελ 40-60).

Με δεδομένο ότι στην περίπτωση συνταξιοδότησης λόγω 35ετίας, το απαιτούμενο όριο ηλικίας διαμορφώνεται από το 58° σταδιακά στο 60°, δεν κρίνεται δικαιολογημένη η χωρίς όριο ηλικίας συνταξιοδότηση στις περιπτώσεις που έχουν πραγματοποιηθεί δύο επιπλέον έτη ασφάλισης. Με βάση τα παραπάνω και για τον εξορθολογισμό του συστήματος, θεσπίζεται, από 1-1-2013, ως όριο ηλικίας συνταξιοδότησης της αναφερόμενης κατηγορίας ασφαλισμένων, το 58° έτος. Η κατάργηση αυτή αποσκοπεί στη διακοπή της παρατηρούμενης καταστρατήγησης των γενικών και καταστατικών προϋποθέσεων συνταξιοδότησης, αφού οι προς κατάργηση διατάξεις επέτρεπαν τη συνταξιοδότηση είτε -κατά κανόνα- χωρίς όριο ηλικίας είτε -σε ορισμένες περιπτώσεις- με πολύ χαμηλό όριο ηλικίας (45° – 50° έτος ηλικίας). Πρέπει ακόμη να επισημανθεί ότι ανάλογες διατάξεις για συνταξιοδότηση λόγω απόλυσης δεν υφίστανται για τη

συντριπτική πλειοψηφία των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα, οι οποίοι υπάγονται στην ασφάλιση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ.

3.5 ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΤΑΜΕΙΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΝΕΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΝΟΜΟ

Με το νέο ασφαλιστικό νόμο που ψήφισε πρόσφατα η κυβερνητική πλειοψηφία συρρικνώνονται τα ασφαλιστικά δικαιώματα στο σύνολο των ασφαλισμένων, αυξάνονται ακόμη και τα γενικά όρια ηλικίας, αυξάνονται τα ειδικά όρια ηλικίας συνταξιοδότησης σε πολλές κατηγορίες ασφαλισμένων, μειώνονται δραστικά σε βαθμό που καθίστανται απαγορευτικές οι πρόωρες συνταξιοδοτήσεις, γίνεται προσπάθεια να χρυσωθεί το χάπι των ιδιωτικοποιήσεων θεσμοθετώντας ότι μέρος των εσόδων θα πάει στο ασφαλιστικό, προαναγγέλλεται η αύξηση της έμμεσης φορολογίας και αναδιανέμονται οι υπάρχοντες πόροι του ασφαλιστικού συστήματος(Γκορτσια , 2008, σελ 40-60)..

Με τη συρρίκνωση του υπάρχοντος κοινωνικό-ασφαλιστικού συστήματος που προωθείται αφήνει ανοιχτό το πεδίο για περαιτέρω εκμετάλλευση του χώρου αυτού από την ιδιωτική ασφάλιση. Βασικά ζητήματα που τίγονται με το νόμο αυτό είναι: α) Η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, β) Η μείωση των επικουρικών συντάξεων και γ) Η κατάργηση πρόωρων συνταξιοδοτήσεων μητέρων και η συρρίκνωση όλων των πρόωρων συντάξεων σε βαθμό που να τις καθιστά απαγορευτικές. Οι σαρωτικές ενοποιήσεις σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ασφάλισης (κύρια σύνταξη, επικουρική σύνταξη, υγεία, εφ' άπαξ) με πρόσχημα τον οργανωτικό πολυκερματισμό που υπάρχει σήμερα και με στόχο την προς τα κάτω εξίσωση ασφαλιστικών δικαιωμάτων και την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων κατά βάση από το ίδιο το σύστημα με την ανακατανομή των πόρων και των βαρών μεταξύ των ίδιων των ταμείων(Γκορτσια , 2008, σελ 40-60).

Η κατάργηση των προστατευτικών διατάξεων που υπήρχαν από απολύσεις και που εξασφάλιζαν συνταξιοδότηση σε περίπτωση απόλυσης χωρίς υπαιτιότητα του εργαζόμενου. Η αλλαγή του τρόπου διορισμού των εκπροσώπων των ασφαλισμένων στα ασφαλιστικά ταμεία σε μια προσπάθεια ελέγχου τους από την κυβέρνηση. Η κατεύθυνση για χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος στο μέλλον μέσω της αναδιανομής υπάρχοντων πόρων από άλλα ταμεία, μέσω της αύξησης της έμμεσης φορολογίας και χρυσώνοντας το χάπι των ιδιωτικοποιήσεων θεσμοθετεί το ότι το 10% των εσόδων των

ιδιωτικοποιήσεων θα πηγαίνει στο ασφαλιστικό σύστημα. Η αύξηση των απαιτούμενων ημερών ασφάλισης προκειμένου να δικαιούται κάποιος παροχές υγείας. Η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων των κυβερνητικών επιτρόπων στα ασφαλιστικά ταμεία. Για όλα τα παραπάνω ζητήματα, για την ύπαρξη αντισυνταγματικών διατάξεων και για την αναγκαιότητα της διεξαγωγής δημοψηφίσματος έχουμε τοποθετηθεί αναλυτικά. Σε όλες τις περιπτώσεις μειωμένης συνταξιοδότησης η μείωση είναι της τάξης του 0,5% από 0,375% που ίσχυε για κάθε μήνα ή 6% από 4,5% που ίσχυε για κάθε χρόνο που υπολείπεται μέχρι τη συμπλήρωση του ορίου για πλήρη συνταξιοδότηση (Δούκας ,2008, σελ 1-10)

Σε ότι αφορά τη συρρίκνωση των επικουρικών συντάξεων θα πρέπει να πούμε ότι διαφέρει από ταμείο σε ταμείο, ότι αφορά το σύνολο των ταμείων ιδιωτικού και ευρύτερου δημόσιου τομέα και ότι ανάλογα με την ερμηνεία που θα δοθεί είναι πιθανό να υπάρξουν μειώσεις συντάξεων από την ψήφιση του νόμου και όχι το 2013.

Τέλος παρακάτω παρατίθεται το νέο οργανωτικό σχήμα που φέρνει ο νέος νόμος και που βασικό του μέλημα είναι η αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων του ασφαλιστικού συστήματος με την αναδιανομή των πόρων μεταξύ των ίδιων των ταμείων καθώς και η προς τα κάτω εξίσωση των ασφαλιστικών δικαιωμάτων η οποία θα ακολουθήσει σε δεύτερη φάση. Η κατεύθυνση αυτή δεν είναι απλά μια δική μας εκτίμηση αλλά προκύπτει(Δούκας ,2008, σελ 1-10):

1. Από τις υπάρχουσες δυνατότητες που δίνει ο νόμος αυτός για τροποποίηση των παροχών και από την αλλαγή του τρόπου με τον οποίο μέχρι σήμερα γίνονταν οι αλλαγές των διατάξεων των καταστατικών των ταμείων. Χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις είναι οι προβλέψεις για έκδοση υπουργικών αποφάσεων με τις οποίες τροποποιούνται οι παροχές υγείας του ΤΑΥΤΕΚΩ, του ΕΤΑΑ και του ΟΠΑΔ, οι καταστατικές διατάξεις του ΤΕΑΔΥ, οι ρυθμίσεις για όλους τους κλάδους του ΤΕΑΠΑΣΑ και τέλος η ρύθμιση που αφορά τους ξενοδόχους και η οποία δίνει τη δυνατότητα να γίνουν αλλαγές στον τρόπο υπολογισμού των παροχών και στην ένταξη σε κατηγορίες των ήδη συνταξιούχων.
2. Από τις ρυθμίσεις του νόμου 3586/07 Φ.Ε.Κ. 151Α που ψηφίστηκε το περασμένο καλοκαίρι για την αξιοποίηση των αποθεματικών ο οποίος προβλέπει εκτός των άλλων τη δυνατότητα μεταφοράς μέρους ή του συνόλου της περιουσίας από κλάδο σε κλάδο (άρθρο 1 παρ. 3) και τη δυνατότητα δανειοδότησης άλλων κλάδων ή άλλων

3.6 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Το φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού, που προκαλείται από την αύξηση της προσδοκώμενης διάρκειας ζωής με την παράλληλη μείωση της γεννητικότητας, είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αναμένεται να αντιμετωπίσουν οι περισσότερες αναπτυγμένες χώρες και η Ελλάδα στις επόμενες 10ετίες. Η γήρανση του πληθυσμού συνεπάγεται: α) Χαμηλό (ή/και αρνητικό) ρυθμό αύξησης του εργατικού δυναμικού (δηλαδή των ατόμων ηλικίας από 15-64 ετών) και της απασχόλησης, με σχετικά υψηλό ρυθμό αύξησης των ατόμων ηλικίας άνω των 64 ετών και με παράλληλη μείωση του αριθμού των ατόμων που εισέρχονται στην αγορά εργασίας.

Αν δεν αλλάξουν τα δεδομένα ως προς την απασχόληση των ηλικιωμένων, αυτό συνεπάγεται μείωση του δυναμικού ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας, β) Σημαντική μεταβολή στην ηλικιακή διάρθρωση του εργατικού δυναμικού υπέρ των περισσότερο ηλικιωμένων εργαζομένων, γ) Πτώση σε πολύ χαμηλά επίπεδα του λόγου εργαζομένων/συνταξιούχων. Ως αποτέλεσμα, στα υπό κρατικό έλεγχο συνταξιοδοτικά συστήματα, όπου οι συντάξεις της κάθε περιόδου πληρώνονται από τους εργαζόμενους της ίδιας περιόδου (pay as you go), αν οι παράμετροι (όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και ποσοστά αναπλήρωσης) των συνταξιοδοτικών συστημάτων δεν προσαρμοστούν ανάλογα, η γήρανση του πληθυσμού θα έχει επίσης ως αποτέλεσμα τη ραγδαία επιδείνωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και τη δραματική αύξηση του χρέους της γενικής κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ (Παπαδόπουλος, 2008).

Σημειώνεται ότι η επιδείνωση της δημοσιονομικής κατάστασης των χωρών εντείνεται περισσότερο από τη μείωση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας η οποία προκύπτει λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, όπως προαναφέρθηκε. Στα αυτοχρηματοδοτούμενα συνταξιοδοτικά συστήματα (fully funded pension systems) η γήρανση σημαίνει σημαντική συγκέντρωση αποθεματικών στην περίοδο κατά την οποία οι ασφαλισμένοι υπερβαίνουν ακόμα κατά πολύ τους συνταξιούχους, που συμβάλλουν στην ανάπτυξη των αγορών χρηματοοικονομικών προϊόντων, και διευκολύνουν την αποδοτική διαχείριση αυτών των αποθεματικών(Παπαδόπουλος, 2008).

Τα ανωτέρω έχουν γίνει ήδη αντικείμενο εκτεταμένων συζητήσεων σε όλες τις χώρες που υφίστανται τις συνέπειες της γήρανσης και πολλές μελέτες έχουν ήδη δημοσιευτεί από τους διεθνείς Οργανισμούς που σημειώνουν το μέγεθος του προβλήματος ανά χώρα και μέτρα μακροοικονομικής πολιτικής που μπορεί να

απομακρύνουν τους κινδύνους επιβράδυνσης της ανάπτυξης και υπερχρέωσης. Σε πολλές χώρες έχουν ήδη γίνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση αποτελεσματικής αντιμετώπισης των προβλημάτων που προκύπτουν στα συστήματα συνταξιοδότησης όσον αφορά τη δημοσιονομική τους επίπτωση.

Επίσης, μέχρι σήμερα οι επιπτώσεις της γήρανσης στην ανάπτυξη επιδιώκεται να αντισταθμιστούν με την τεράστια πρόοδο στην τεχνολογία και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για αύξηση της παραγωγικότητας, όπως και με την αύξηση του αριθμού των μεταναστών που εισέρχονται στις αναπτυγμένες χώρες και καλύπτουν τα κενά που δημιουργούνται από τη γήρανση του εγχώριου πληθυσμού στην προσφορά εξειδικευμένης και ανειδίκευτης εργασίας. Έτσι η ανάπτυξη δεν έχει επηρεαστεί στις χώρες ελευθέρως εισόδου μεταναστών ή στις χώρες που ανθεί η εξαγωγή ολόκληρων παραγωγικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων σε χώρες χαμηλού κόστους (outsourcing). Άλλωστε, εκατομμύρια εργαζόμενοι εισήλθαν ουσιαστικά στην παγκόσμια προσφορά εργασίας με το άνοιγμα πολύ μεγάλων χωρών, όπως η Κίνα, η Ινδία και οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες, στον παγκόσμιο ανταγωνισμό.

Όμως, το πρόβλημα της γήρανσης παραμένει στις αναπτυγμένες χώρες και στην Ελλάδα, στο βαθμό κατά τον οποίο τα ελλείμματα στην εγχώρια προσφορά εργασίας (ιδιαίτερα σε τομείς εξειδικευμένης εργασίας), δεν θα είναι δυνατό να καλύπτονται σε συνεχή βάση με αυξανόμενα ρεύματα μεταναστών. Η διαδικασία ένταξης των μεταναστών στις εγχώριες κοινωνίες των αναπτυγμένων χωρών γίνεται σταδιακά και με αρκετές δυσκολίες. Επιπλέον, οι κοινωνίες που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της γήρανσης του εγχώριου πληθυσμού δεν είναι δυνατό να συνεχίζουν να λειτουργούν ικανοποιητικά με συνεχή μείωση του ποσοστού απασχόλησης του εγχώριου πληθυσμού, παρά τη σημαντική επέκταση της προσδοκώμενης διάρκειας ζωής, χωρίς να επηρεαστεί αρνητικά το επίπεδο ευημερίας αυτού του πληθυσμού. Αυτός είναι ο λόγος που σε όλες τις χώρες αναλαμβάνονται ήδη συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για να διατηρηθεί ενεργό το κύριο μέρος του πληθυσμού και για να αυξηθούν σημαντικά τα ποσοστά απασχόλησης των ηλικιωμένων 55-65 ετών.

Πολλές χώρες θεωρούν ότι θα πρέπει να στηρίζονται όσο γίνεται στη χρησιμοποίηση με τον καλύτερο δυνατό τρόπο του εγχώριου εργατικού δυναμικού, τόσο των νέων όσο και των ηλικιωμένων, για να γίνει δυνατή η συνέχιση της αυξητικής πορείας της παραγωγικής απασχόλησης και να διατηρηθούν οι δυναμικοί ρυθμοί ανάπτυξης των οικονομιών σε ικανοποιητικά επίπεδα χωρίς υπερβολική εξάρτηση από αυξανόμενες ροές μεταναστών. Οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι θα καταστούν σε πολλές

χώρες και στην Ελλάδα μια από τις σημαντικότερες πηγές εργατικού δυναμικού και αυτό θα πρέπει να γίνει κατανοητό τόσο από τους σχεδιαστές της πολιτικής και τις Κυβερνήσεις των χωρών όσο και από τις επιχειρήσεις(Παπαδόπουλος , 2008).

Όπως έχει ήδη προβλέψει ο Peter F. Drucker από το 2001, οι πολιτικοί σε όλες τις χώρες θα συνεχίσουν για κάποιο διάστημα να υπόσχονται ότι θα περισώσουν τα υπάρχοντα συνταξιοδοτικά συστήματα με τα σημερινά τους χαρακτηριστικά, αλλά τόσο οι ίδιοι όσο και οι ψηφοφόροι τους (ιδιαίτερα δε οι εργαζόμενοι που εισέρχονται στην αγορά εργασίας μετά το 1995) ξέρουν ήδη πολύ καλά ότι σε 20 χρόνια από σήμερα θα είναι υποχρεωμένοι (και θα επιδιώκουν προσθέτουμε εμείς) να συνεχίσουν να εργάζονται μέχρι τα 75 τους χρόνια αν η υγεία τους το επιτρέπει (Drucker ,2001,pp.182-204).

Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο δείκτης γονιμότητας μειώνεται από 2,57 παιδιά ανά γυναίκα στις αρχές της δεκαετίας του 1970 σε 1,6 παιδιά ανά γυναίκα στις αρχές της δεκαετίας που διανύουμε. Όσον αφορά στην Ελλάδα, ο δείκτης γονιμότητας ακολουθεί παρόμοια πτωτική πορεία με καθυστέρηση μιας δεκαετίας περίπου, δηλαδή από 2,38 παιδιά ανά γυναίκα το 1970 στα 1,25 παιδιά ανά γυναίκα στις μέρες μας. Ο δείκτης γονιμότητας μετά το 2010 στην ΕΕ, αλλά και στην Ελλάδα λίγα χρόνια αργότερα, υπολογίζεται ότι θα έχει αυξητική πορεία λόγω των μεταναστών. Επιπλέον σε αρκετές χώρες της ΕΕ δίδονται συγκεκριμένα κίνητρα για την αύξηση της γεννητικότητας τα οποία και αυτά αναμένεται να επηρεάσουν, ως ένα βαθμό, τον αριθμό των γεννήσεων.

Ταυτόχρονα, οι τεχνολογικές εξελίξεις και η πρόοδος στους τομείς της υγείας και της ποιότητας ζωής οδηγούν στην αύξηση της προσδοκώμενης διάρκειας ζωής στη γέννηση. Στην ΕΕ η προσδοκώμενη διάρκεια ζωής υπολογίζεται πως θα φθάσει τα 83,8 έτη το 2050 από 71 έτη το 1970 και 78.6 έτη το 2005. Στην Ελλάδα η προσδοκώμενη διάρκεια ζωής θα αυξηθεί από 71 έτη το 1970 και 78,2 έτη το 2005 σε 82 έτη το 2050 (Drucker ,2001,pp.182-204).

Αυτοί οι δύο παράγοντες θα οδηγήσουν αναπόφευκτα στη γήρανση του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι λοιπόν, η ηλικιακή ομάδα 16-29 ετών αναμένεται να μειωθεί κατά 13 εκατ. στην εικοσαετία 1995-2015 ενώ την ίδια χρονική περίοδο, η ηλικιακή ομάδα 50-64 ετών θα αυξηθεί κατά 16 εκατ. Στην Ιταλία, για παράδειγμα, έως το 2050 υπολογίζεται πως περισσότερο από το 1/3 του πληθυσμού θα είναι άνω των 65 ετών από 10,9% το 1970 και 20% το 2005. Στην Ελλάδα έως το 2050 οι κάτοικοι άνω

των 65 υπολογίζεται ότι θα φθάσουν στο 30,2% του συνολικού πληθυσμού από 11,1% το 1970 και 18,2% το 2005(Παπαδόπουλος , 2008).

Για ορισμένες χώρες, η αύξηση στον αριθμό των ηλικιωμένων θα είναι μεγαλύτερη τα επόμενα τριάντα χρόνια καθώς όσοι έχουν γεννηθεί μεταξύ του 1946 και του 1964, περίοδο κατά την οποία επιταχύνθηκαν οι γεννήσεις λόγω της λήξης του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου και της επακόλουθης ανόρθωσης των οικονομιών στην Ευρώπη, θα αρχίσουν να συμπληρώνουν το 65 έτος. Χώρες οι οποίες θα έχουν την σημαντικότερη επίδραση από την συνταξιοδότηση της γενιάς αυτής (baby boomers) είναι κυρίως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Ολλανδία, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Σουηδία και η Δανία. Για να γίνουν κατανοητές οι σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις από την γήρανση του πληθυσμού αρκεί να δει κανείς τη μεταβολή του λόγου ηλικιωμένων (άνω των 65 ετών) σε σχέση με το εργατικό δυναμικό των χωρών (ηλικίες 15 έως 64 παρότι αυτή η ηλικιακή ομάδα πρέπει να διευρυνθεί τα επόμενα χρόνια ώστε να περιλαμβάνει και εργαζόμενους άνω των 65 ετών). Έτσι λοιπόν, στις χώρες της ΕΕ-15 από 18,7 ηλικιωμένους ανά 100 εργαζόμενους το 1970 και 24,4 ηλικιωμένους ανά 100 εργαζόμενους το 2005, ο λόγος αυτός υπολογίζεται ότι θα αυξηθεί σε 48,6 ηλικιωμένους ανά 100 εργαζόμενους το 2050 (Δήμας ,2007, σελ 24-30).

Στην Ελλάδα ο αριθμός των ηλικιωμένων ανά 100 εργαζόμενους αυξάνεται από 17 το 1970 σε 27 το 2005 ενώ υπολογίζεται να φθάσει σε 54 το 2050. Ειδικότερα για την χώρα μας η κατάσταση είναι ακόμα πιο σοβαρή αν λάβουμε υπόψη τη μεταβολή του λόγου εργαζομένων προς συνταξιούχους. Έτσι από 2,1 εργαζόμενους για κάθε συνταξιούχο το 2005, το 2050 αναμένεται ο λόγος αυτός να ανέλθει στο 1 προς 1,1 περίπου. Με βάση τα στοιχεία του 2001 ο αριθμός συνταξιούχων αναμένεται να αυξηθεί κατά 46,2% περίπου έως το 2050 (από 2,6 εκατ. το 2005 σε 3,8 εκατ. το 2050), ενώ ο αριθμός των εργαζομένων αναμένεται να μειωθεί κατά 21,8% την ίδια περίοδο (από 5,5 εκατ. το 2005 σε 4,3 εκατ. το 2050).

Η νομιμοποίηση ενός μεγάλου αριθμού μεταναστών στην περίοδο 2001-2006 μπορεί να έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό αυτά τα στοιχεία. Άμεση συνέπεια αυτής της σημαντικής αύξησης στον αριθμό των συνταξιούχων σε σχέση με τον αριθμό εργαζομένων είναι η δημιουργία μεγάλων πέσεων στα δημοσιονομικά μεγέθη της κάθε χώρας, λόγω αύξησης των συντάξεων ως ποσοστό του ΑΕΠ, με σημαντικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη. Υπολογίζεται πως, με σταθερή παραγωγικότητα και αμετάβλητα ποσοστά απασχόλησης, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ κατά κεφαλήν στις χώρες του ΟΟΣΑ θα μειωθεί στο 1,7% τις επόμενες τρεις δεκαετίες, θα είναι δηλαδή κατά 30%

χαμηλότερος από τον αντίστοιχο ρυθμό μεταξύ των ετών 1970 και 2000. Επιπλέον αναμένεται η ύπαρξη προβλημάτων και στην αγορά εργασίας. Αν υποθέσουμε πως η συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό θα παραμείνει σταθερή όσον αφορά στην ηλικία και στο φύλλο, ο αριθμός των αποχωρούντων από την αγορά εργασίας στην ΕΕ-15 θα υπερβαίνει σταθερά τον αριθμό των εισερχομένων και ως το 2030 η διαφορά θα φθάσει να είναι μεγαλύτερη του ενός εκατομμυρίου ετησίως(Δήμας,2007, σελ 24-30)..

Οι εξελίξεις αυτές αναμένεται να οδηγήσουν σε καταστάσεις όπου οι εργοδότες θα αντιμετωπίσουν σημαντικές ελλείψεις στην προσφορά εργασίας (ιδιαίτερα σε προσωπικό με εξειδικευμένες γνώσεις και εμπειρία) στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, με το πρόβλημα να είναι σημαντικότερο σε χώρες όπως η Γαλλία και η Σουηδία στις οποίες υπήρξαν στο παρελθόν περίοδοι αυξημένων γεννήσεων (baby boomers) που φτάνουν σε ηλικία άνω των 55 ετών στις επόμενες δεκαετίες. Το πρόβλημα αυτό έχει ήδη αρχίσει να γίνεται υπαρκτό σε ορισμένες χώρες όπως για παράδειγμα στη Γερμανία όπου υπάρχει έλλειψη μηχανικών και στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου εκτός από την έλλειψη μηχανικών υπάρχουν ελλείψεις και στους κλάδους του νοσηλευτικού προσωπικού και της παιδείας.

Για να διατηρηθούν λοιπόν οι ρυθμοί ανάπτυξης και τα επίπεδα ευημερίας των πολιτών σε ικανοποιητικά επίπεδα πρέπει να ληφθούν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για να διατηρηθεί στην αγορά εργασίας το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό που έχει ακόμα δυνατότητα προσφοράς παραγωγικής εργασίας. Όπως τονίστηκε, μια από τις σημαντικότερες πηγές εργατικού δυναμικού στο μέλλον καθίστανται οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι για τους οποίους θα πρέπει να αρθούν τα υπάρχοντα αντικίνητρα και να ενισχυθούν τα κίνητρα για μακροχρονιότερη παραμονή τους στην αγορά εργασίας.

Τα περιθώρια για αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των ηλικιωμένων (55-64 ετών) είναι σημαντικά, παρότι η κατάσταση διαφέρει από χώρα σε χώρα. Το 2004 κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ, λιγότερο από το 60% του πληθυσμού μεταξύ 50 και 64 ετών είχαν εργασία σε σχέση με το 76% του πληθυσμού μεταξύ 24 και 49 ετών (Δήμας,2007, σελ 24-30)..

Στην κατεύθυνση αυτή η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει, στις συνόδους κορυφής του 2001 και του 2002, συγκεκριμένους στόχους για να αυξηθεί το ποσοστό απασχόλησης των ηλικιωμένων. Ειδικότερα, στην Στοκχόλμη το 2001, τέθηκε ο στόχος να αυξηθεί στο 50% η απασχόληση στους εργαζόμενους μεταξύ 55 και 64 ετών έως το 2010. Στην σύνοδο κορυφής της Βαρκελώνης ένα χρόνο αργότερα, υιοθετήθηκε ο στόχος της σταδιακής αύξησης της μέσης ηλικίας συνταξιοδότησης κατά πέντε χρόνια στην ίδια χρονική περίοδο. Παρότι είναι οικονομικά αναγκαίο να παραταθεί η διάρκεια

εργασίας των ηλικιωμένων αλλά και οι ίδιοι βλέπουν αρκετά θετικά σημεία σε μια τέτοια πρόταση, υπάρχουν διάφοροι λόγοι που αποτρέπουν όσους από αυτούς επιζητούν μια τέτοια εξέλιξη. Έτσι λοιπόν οι κυριότεροι λόγοι που αποτρέπουν τους ηλικιωμένους από το να παρατείνουν την διάρκεια εργασίας χωρίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: α) τα αντικίνητρα των ίδιων των συνταξιοδοτικών συστημάτων, β) οι ανάγκες των ηλικιωμένων εργαζομένων και η έλλειψη ευελιξίας των επιχειρήσεων να τις αντληθούν και γ) η έλλειψη υποστήριξης των ηλικιωμένων από την αγορά εργασίας.

Όλα σχεδόν τα συνταξιοδοτικά συστήματα των Ευρωπαϊκών χωρών αντιμετωπίζουν ως ένα βαθμό τα ίδια αντικίνητρα δηλαδή υψηλά ποσοστά αναπλήρωσης των συντάξεων, ανεπαρκείς παροχές που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κίνητρα στους ηλικιωμένους ώστε να παρατείνουν την εργασία τους, ανελαστικά όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και ευκολία πρόωρων συνταξιοδοτήσεων.

Για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα αυτά τα περισσότερα Ευρωπαϊκά κράτη υιοθετούν τρεις άξονες στρατηγικής: 1) Μείωση των συνταξιοδοτικών παροχών και των ποσοστών αναπλήρωσης με την σταδιακή συσχέτιση των συνταξιοδοτικών αποδοχών με τα εισοδήματα σε όλα τα χρόνια εργασίας και όχι στα πιο αποδοτικά από αυτά, 2) Αύξηση συντάξεων μετά από κάποια ηλικία και αντίστοιχα δραστική μείωση των αποδοχών στις περιπτώσεις πρόωρων συνταξιοδοτήσεων, 3) Κατάργηση, σε ένα μεγάλο βαθμό, των ευκαιριών για πρόωρη συνταξιοδότηση και αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης.

Στην πράξη χρησιμοποιούνται συνδυασμοί των τριών αυτών στρατηγικών. Έτσι στην Σουηδία και την Ιταλία μειώθηκαν οι γενναιόδωρες συνταξιοδοτικές παροχές για να υποστηριχτεί η οικονομική βιωσιμότητα του συστήματος. Παράλληλα δόθηκαν κίνητρα για την παραμονή στην εργασία με τη συσχέτιση των παροχών με τις εισφορές στην διάρκεια όλων των ετών εργασίας.

Στην Ιταλία παράλληλα, καταργήθηκαν σχεδόν όλες οι περιπτώσεις πρόωρης συνταξιοδότησης. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, αυξήθηκαν τα κίνητρα για όσους επιλέγουν να παραμείνουν στην εργασία τους και μετά την ηλικία συνταξιοδότησης, η οποία αυξήθηκε πρόσφατα στα 66 από το 2024, στα 67 από 2034 και στα 68 από το 2044. Στη Γερμανία και στην Ισπανία μειώθηκαν οι παροχές για πρόωρες συνταξιοδοτήσεις και αυξήθηκαν οι παροχές για παράταση της εργασίας. Στην Γαλλία αυξήθηκε η χρονική περίοδος εισφορών για να δικαιούται ο εργαζόμενος ολόκληρη τη σύνταξη του. Σε χώρες που είχαν συστήματα πρόωρων συνταξιοδοτήσεων με σημαντικές κρατικές

ενισχύσεις, όπως η Γαλλία, το Βέλγιο και η Φινλανδία, αυτά τα προγράμματα καταργήθηκαν στην πλειοψηφία τους (Κρεμάλης,2007, σελ 20-25).

Ο κοινός στόχος όλων αυτών των στρατηγικών είναι η επιτακτική ανάγκη να αυξηθεί το οικονομικό κόστος που επιβαρύνει τον κάθε εργαζόμενο σε περίπτωση οικιοθελούς πρόωρης συνταξιοδότησης. Η άλλη όψη του νομίσματος είναι ότι με τις στρατηγικές αυτές μειώνεται δραστικά το οικονομικό κόστος για τον εργαζόμενο που αποφασίζει να αυξήσει τις συνταξιοδοτικές του αποδοχές με το να παραμείνει στην αγορά εργασίας περισσότερα χρόνια.

Στην Ελλάδα ακόμα και σήμερα το ισχύον θεσμικό πλαίσιο χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη: α) ισχυρών κινήτρων για πρόωρη συνταξιοδότηση (σημαντικά υψηλότερα ποσοστά αναπλήρωσης από όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, ιδιαίτερα για τα εισοδήματα που υπερβαίνουν το μέσο εισόδημα), και β) ισχυρών αντικινήτρων για εργασία (υψηλή φορολογική επιβάρυνση του εισοδήματος από εργασία, μεγάλη ανελαστικότητα της αγοράς εργασίας). Σημαντική πρόοδος έχει συντελεστεί στη διαδικασία αποκατάστασης της βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρώπη και σε άλλες χώρες ενώ στην Ελλάδα αντίστοιχη πρόοδος είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη, β) Οι ανάγκες των ηλικιωμένων εργαζομένων και η έλλειψη ευελιξίας των επιχειρήσεων να τις αντλήφθούν. Συνήθως απεικονίζουμε την σταδιοδρομία ενός εργαζόμενου (με βάση τις ευθύνες και τον βαθμό της θέσης) ως μία ευθεία ανοδική γραμμή η οποία πέφτει κάθετα με την συνταξιοδότηση.

Μελέτες όμως δείχνουν πως αυτός είναι ο λανθασμένος τρόπος να αντιλαμβάνεται κανείς την έννοια της συνταξιοδότησης. Όπως έχει προαναφερθεί πολλοί ηλικιωμένοι εργαζόμενοι επιθυμούν να προσαρμόσουν τον ρόλο τους, το ωράριό τους και τα καθήκοντά τους καθώς πλησιάζουν στην συνταξιοδότησή τους. Επιζητούν ευελιξία στην εργασιακή τους ζωή ώστε να έχουν τη δυνατότητα να μειώσουν σταδιακά το φόρτο εργασίας και το βαθμό ευθυνών τους αλλά παράλληλα να συνεχίσουν να απασχολούνται και μετά την ηλικία συνταξιοδότησης(Κρεμάλης,2007, σελ 20-25).

Σίγουρα, στις περισσότερες χώρες αυτό συμβαίνει ως ένα βαθμό αλλά κυρίως άτυπα. Έτσι, καθώς οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι πλησιάζουν την ηλικία συνταξιοδότησης, με την συγκατάθεση των εργοδοτών, οι ευθύνες τους σταδιακά μειώνονται και ο φόρτος εργασίας ελαττώνεται. Όμως πια αυτό δεν είναι αρκετό. Οι ευέλικτες συνθήκες εργασίας για τους ηλικιωμένους εργαζόμενους πρέπει να γίνουν μέρος των συλλογικών συμβάσεων ώστε εργοδότες και εργαζόμενοι να τις συμπεριλαμβάνουν στον προγραμματισμό τους.

Οι εργοδότες έχουν πολλά να κερδίσουν με το να ανταποκριθούν σε αυτές τις ανάγκες των ηλικιωμένων εργαζόμενων. Βέβαια δεν μπορούν να ικανοποιηθούν όλοι οι εργαζόμενοι αφού ο καθένας βλέπει ξεχωριστά την έννοια της συνταξιοδότησης. Υπάρχουν αυτοί που θέλουν να αποσυρθούν εντελώς και δεν προτίθενται να επιστρέψουν στον χώρο εργασίας. Υπάρχουν άλλοι που θέλουν να κάνουν την ίδια δουλειά αλλά με λιγότερο φόρτο εργασίας, άλλοι που θέλουν να συνεχίσουν να δουλεύουν αλλά από διαφορετική θέση στον ίδιο εργοδότη και τέλος άλλοι που θέλουν να απασχοληθούν από διαφορετικό εργοδότη.

Ένας τρόπος που αρκετοί εργοδότες προσπαθούν να κρατήσουν τους ηλικιωμένους εργαζόμενους στην εργασία είναι μέσω προγραμμάτων «Ευέλικτης Συνταξιοδότησης» που προσφέρουν σταδιακή μείωση των ωρών εργασίας και των καθηκόντων πριν την συνταξιοδότηση αλλά και την ευκαιρία να συνεχίσουν στην εργασία τους και μετά την συνταξιοδότησή τους.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της αυτοκινητοβιομηχανίας Volvo στην Σουηδία. Λόγω της οικονομικής ύφεσης της Σουηδικής οικονομίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990, μειώθηκαν οι πωλήσεις αυτοκινήτων και έτσι η Volvo αναγκάστηκε να μειώσει δραστικά το προσωπικό της για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Περί τα μέσα της δεκαετίας η οικονομία της χώρας άρχισε ξανά την ανοδική της πορεία, οι πωλήσεις αυτοκινήτων αυξήθηκαν και η Volvo έπρεπε να διαχειριστεί το πρόβλημα των αυξανόμενων πωλήσεων με το μειωμένο προσωπικό που διέθετε. Έτσι δημιουργήθηκε ένα τμήμα για εργαζόμενους ηλικίας άνω των 50 ετών. Τα καθήκοντά τους περιλάμβαναν ελαφριάς μορφής εργασίες όπως την προετοιμασία της γραμμής παραγωγής. Στην γραμμή παραγωγής δούλευαν οι νεότεροι εργάτες που διέθεταν μεγαλύτερη σωματική δύναμη και αντοχή.

Με τον χρόνο οι δύο ηλικιακές ομάδες έμαθαν να δουλεύουν μαζί χωρίς προβλήματα. Κυρίως για τους μεγαλύτερους εργαζόμενους, η συνεργασία με την ομάδα των νεότερων εργατών αλλά και με τα μέλη της δικής τους ομάδας δημιούργησε ένα αίσθημα ένταξης, ασφάλειας και ευημερίας. Επιπλέον βελτιώθηκε σημαντικά το ηθικό των εργαζομένων και μειώθηκαν δραστικά οι αναρρωτικές άδειες. Η διοίκηση ακόμα αποφάσισε να δώσει στην ομάδα των ηλικιωμένων εργατών την ευκαιρία να έχουν ευέλικτο ωράριο, περισσότερα διαλείμματα και ποικιλία στην εργασία τους. Ο συνδυασμός όλων αυτών είχε ως αποτέλεσμα ένας μεγάλος αριθμός από τους ηλικιωμένους εργαζόμενους να αποφασίσει να συνεχίσει να δουλεύει στην Volvo και μετά την συνταξιοδότησή του.

Η «Ευέλικτη Συνταξιοδότηση» πιο συγκεκριμένα περιλαμβάνει ευέλικτους ρόλους και συνθήκες εργασίας, ευέλικτα ωράρια, και περισσότερο έλεγχο από τον εργαζόμενο στην διαχείριση του χρόνου του. Η «Ευέλικτη Συνταξιοδότηση» δεν σημαίνει μόνο μερική συνταξιοδότηση αλλά και ενεργή συνταξιοδότηση όπου οι εργαζόμενοι παραμένουν παραγωγικοί και κοινωνικά δικτυωμένοι με τον χώρο εργασίας τους.

Σημαίνει ακόμα συνεχιζόμενη εργασία η οποία αρχίζει πριν την ηλικία συνταξιοδότησης και μπορεί να συνεχίζει και για πολλά χρόνια αργότερα. Εκτός όμως από τις θετικές επιπτώσεις για τους εργαζόμενους, προγράμματα «Ευέλικτης Συνταξιοδότησης» έχουν παρομοίως θετικά αποτελέσματα και για τους εργοδότες αφού τους δίνουν την ευκαιρία(Anderson, 2007, pp. 20-25):

1. να διατηρήσουν τις υπηρεσίες των εργαζόμενων σε καίριες θέσεις καθώς και αυτών με την καλύτερη απόδοση οι οποίοι θα μπορούσαν να μεταπηδήσουν στους ανταγωνιστές,
2. να διατηρήσουν και να μεταφέρουν την τεχνογνωσία των ηλικιωμένων εργαζομένων τους στους νεότερους εργαζόμενους,
3. να διαχειριστούν αποτελεσματικότερα πιθανές διακυμάνσεις στο προσωπικό,
4. να δημιουργήσουν νέα ηγετικά στελέχη των οργανισμών με την μετάδοση των γνώσεων και των εμπειριών των ηλικιωμένων εργαζόμενων.

Σε μελέτη που έγινε από τον Anderson J το 2008 για το Business For Social Responsibility στις Η.Π.Α. υπολογίστηκε πως 23% των οργανισμών έχουν προγράμματα «Ευέλικτης Συνταξιοδότησης» για τους ηλικιωμένους εργαζόμενούς τους. Από αυτές τις εταιρίες το 47% προσφέρει μειωμένο ωράριο, το 42% προσωρινή εργασία, το 42% την ευκαιρία για συμβουλευτικές υπηρεσίες και το 45% δημιουργεί ειδικές θέσεις εκ των οποίων οι περισσότερες αφορούν στην εκπαίδευση, τις συμβουλευτικές υπηρεσίες και την έρευνα(Anderson, 2007, pp. 20-25).

Αν οι ηλικιωμένοι δεν έχουν τα προσόντα που ζητούν οι εργοδότες, αν δεν έχουν καλή υγεία ή εργάζονται κάτω από αντίξοες συνθήκες, είναι πιθανό πως θα υποχρεωθούν σε πρόωρη συνταξιοδότηση. Η έλλειψη υποστήριξης των ηλικιωμένων από έμπειρους συμβούλους στην αγορά εργασίας μειώνει περαιτέρω τις πιθανότητες τους να παραμείνουν εργασιακά ενεργοί. Στις περισσότερες χώρες έχουν δημιουργηθεί συγκεκριμένες πολιτικές που ασχολούνται με την βελτίωση της ποιότητας της επαγγελματικής ζωής με σκοπό να κάνουν την παράτασή της ελκυστική για τον κάθε εργαζόμενο. Αυτές οι πολιτικές εστιάζονται κυρίως στους τομείς της υγείας, της συνεχούς επιμόρφωσης και της οργάνωσης του εργασιακού χώρου.

Όσον αφορά στην υγεία, η Φιλανδία έχει να επιδείξει τα καλύτερα αποτελέσματα όπου μέσω του προγράμματος ΤΥΚΥ, το οποίο έχει ως στόχο να προστατεύσει τις σωματικές και ψυχικές ικανότητες των εργαζομένων στον χώρο εργασίας, οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι έχουν συνεχή παρακολούθηση από εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό. Στην Ολλανδία αρκετές συλλογικές συμβάσεις εργασίας θεσπίζουν το δικαίωμα της μείωσης του φόρτου εργασίας καθώς και του ευέλικτου ωραρίου για τους πιο ηλικιωμένους εργαζόμενους.

Στη Γερμανία, ο ομοσπονδιακός οργανισμός εργοδοτών BDA μαζί με τους αντίστοιχους οργανισμούς στην Ιρλανδία, στην Αυστρία και στην Δανία έχει ξεκινήσει ένα πανευρωπαϊκό πρόγραμμα για την βελτίωση των συνθηκών εργασίας των ηλικιωμένων εργαζομένων.

Στον τομέα της επιμόρφωσης, στόχος είναι οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι να συνεχίσουν να επιμορφώνονται και να αποκτούν καινούργια προσόντα έως το τέλος της σταδιοδρομίας τους. Στην Σουηδία υπάρχουν προγράμματα που χρηματοδοτούνται από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς τα οποία προσφέρουν οικονομική ενίσχυση στους ηλικιωμένους που θέλουν να παρακολουθήσουν συγκεκριμένα προγράμματα επιμόρφωσης για να βελτιώσουν τις επαγγελματικές τους γνώσεις. Στη Γερμανία, το πρόγραμμα AQTIV Act έχει ως στόχο να βελτιώσει τα προσόντα και τις γνώσεις των εργαζομένων άνω των 50 ετών σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (με λιγότερους από 100 υπαλλήλους) (Welford,.,2003, pp.44-48).

Στον τομέα της οργάνωσης του χώρου εργασίας, οι πρωτοβουλίες βασίζονται στην άποψη ότι όσο πιο ικανοποιημένοι είναι η εργαζόμενοι από το αντικείμενο και τον χώρο εργασίας τους, τόσο πιο πιθανό είναι να θέλουν να παρατείνουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Μελέτες έχουν δείξει πως όσο μεγαλύτερη αυτονομία έχει ένας εργαζόμενος τόσο πιο πιθανό είναι να θέλει να συνεχίσει στην εργασία του. Για τον λόγο αυτό χώρες όπως η Δανία και η Σουηδία στις οποίες παραδοσιακά οι εργαζόμενοι είχαν μεγαλύτερη αυτονομία στον χώρο εργασίας σε σχέση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, έχουν και τους μεγαλύτερους αριθμούς ηλικιωμένων εργαζομένων(Welford,.,J,2003, pp.44-48).

Η γήρανση του πληθυσμού συνεπάγεται μια πρόκληση πρώτου μεγέθους για τις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες και την Ελλάδα. Στις ενδεχόμενες αρνητικές επιπτώσεις συγκαταλέγονται οι πείσεις που θα ασκηθούν στα δημοσιονομικά των χωρών (εάν τα συνταξιοδοτικά συστήματα δεν προσαρμοστούν ανάλογα), ενώ παράλληλα η γήρανση μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη στην οικονομική ανάπτυξη. Στις προκλήσεις συμπεριλαμβάνονται οι σημαντικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται σήμερα

στον κάθε ηλικιωμένο εργαζόμενο να παρατείνει τη διάρκεια της παραγωγικής εργασίας του, λόγω της καλύτερης υγείας του από ότι στο παρελθόν, και να παραμείνει ενεργός, υπό τις δικές του προϋποθέσεις ακόμα και μετά τη συνταξιοδότησή του. Στις χώρες όπου οι αγορές εργασίας διαθέτουν την αναγκαία ευελιξία και προσφέρονται κατάλληλες θέσεις εργασίας, οι ηλικιωμένοι έχουν πια την δυνατότητα να παραμείνουν ενεργοί στον εργασιακό τους χώρο με τις ανάλογες απολαβές, να ρυθμίζουν τα ωράριά τους αλλά παράλληλα να έχουν και αρκετό χρόνο στην διάθεσή τους για τα ενδιαφέροντά τους (Welford, J, 2003, pp.44-48).

Η παράταση της διάρκειας εργασίας των ηλικιωμένων θα έχει θετική επίδραση σε τρεις βασικούς τομείς: α) Θα διατηρηθεί σε ικανοποιητικά επίπεδα ο ρυθμός αύξησης του εργατικού δυναμικού, αφού η αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των ηλικιωμένων θα αντισταθμίσει την αρνητική επίδραση που ασκεί η γήρανση του πληθυσμού στην οικονομική ανάπτυξη, β) θα ελαττώσει την αρνητική επίδραση στα δημοσιονομικά των χωρών αφού θα μειώσει τις δαπάνες για πρόωρες συντάξεις, γ) θα βοηθήσει τους εργοδότες να διαχειριστούν αποτελεσματικότερα την ανάγκη αντικατάστασης των αποχωρούντων εργαζομένων με νέους. Όμως, για να αυξηθεί η απασχόληση των ηλικιωμένων εργαζομένων χρειάζονται πρωτοβουλίες σε πολλά μέτωπα καθώς και η συνεργασία των κυβερνήσεων, των εργοδοτών, των εργατικών ενώσεων και γενικότερα όλων των κοινωνικών ομάδων. Ειδικότερα, εξαιρετικά ευνοϊκές επιδράσεις μπορεί να έχουν οι θετικές μακρο-οικονομικές συνθήκες, η ενίσχυση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας και οι πολιτικές για την διατήρηση των εργαζομένων στην αγορά εργασίας.

Οι εργοδότες από την πλευρά τους ήδη αναπροσαρμόζουν και αυτοί τις αντιλήψεις τους για τους ηλικιωμένους στις χώρες που το πρόβλημα της γήρανσης και των ελλείψεων εξειδικευμένης εργασίας έχει ήδη εμφανιστεί. Έχοντας να αντιμετωπίσουν το επερχόμενο κύμα συνταξιοδοτήσεων που θα έχει ως αποτέλεσμα την σημαντική έλλειψη προσωπικού με εξειδικευμένες γνώσεις και εμπειρία, αναζητούν τρόπους ώστε να διατηρήσουν στις τάξεις τους αποδοτικότερους ηλικιωμένους εργαζομένους προσφέροντας προγράμματα «Ευέλικτης Συνταξιοδότησης» με αναπροσαρμοσμένα ωράρια και λιγότερο φόρτο εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ

4.1.ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Μετά από την ανάλυση των απαντήσεων, προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα για το δείγμα των ερωτηθέντων συνταξιούχων ατόμων που διαμένουν σε Κ.Α.Π.Η. Πρέπει να σημειωθεί ότι το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται μόνο στα ποσοστά απαντήσεων, καθώς οι συχνότητες συμπίπτουν με τα ποσοστά. Για παράδειγμα, για ποσοστό 29%, η αντίστοιχη συχνότητα είναι $N=29$, και ούτω καθεξής.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το δείγμα αποτελούταν από $N=100$ άτομα της τρίτης ηλικίας.

Όσον αφορά στα Κ.Α.Π.Η. που συμπεριλήφθησαν στην έρευνα, αυτά ήταν δεκατέσσερα (14), και περιλάμβαναν από τέσσερεις έως δέκα ερωτηθέντες έκαστο. Συγκεκριμένα, το Κ.Α.Π.Η. 1 περιλάμβανε $N=7$ συμμετέχοντες, Κ.Α.Π.Η. 2 περιλάμβανε $N=7$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 3 περιλάμβανε $N=6$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 4 περιλάμβανε $N=7$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 5 περιλάμβανε $N=10$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 6 περιλάμβανε $N=10$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 7 περιλάμβανε $N=10$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 8 περιλάμβανε $N=8$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 9 περιλάμβανε $N=4$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 10 περιλάμβανε $N=7$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 11 περιλάμβανε $N=5$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 12 περιλάμβανε $N=6$ συμμετέχοντες, το Κ.Α.Π.Η. 13 περιλάμβανε $N=4$ συμμετέχοντες, και τέλος το Κ.Α.Π.Η. 14 περιλάμβανε $N=9$ συμμετέχοντες.

Οι ηλικίες που αναφέρθηκαν ήταν κατά 63% από 71 και πάνω, όπως φαίνεται στον πίνακα 1.

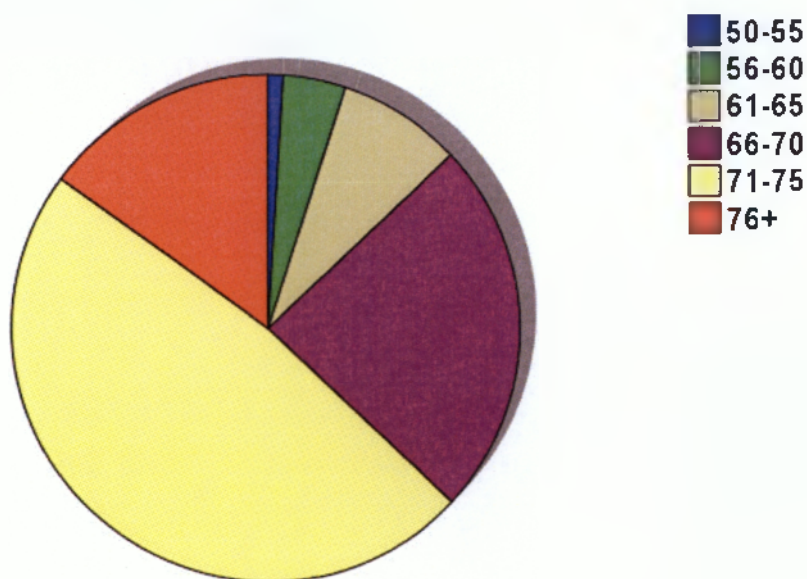
Πίνακας 1 ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
50-55	1	1,0
56-60	4	4,0
61-65	8	8,0
66-70	24	24,0
71-75	48	48,0
76+	15	15,0
ΣΥΝΟΛ Ο	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα 1 απεικονίζει τα προαναφερόμενα ποσοστά σε σχήμα πίτας

Γράφημα 1 ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Όσον αφορά στο φύλο των συνταξιούχων, το 52% ήταν γυναίκες, ενώ το 48% αποτελούνταν από άνδρες. Ο πίνακας 2 παρουσιάζει τα αντίστοιχα ποσοστά.

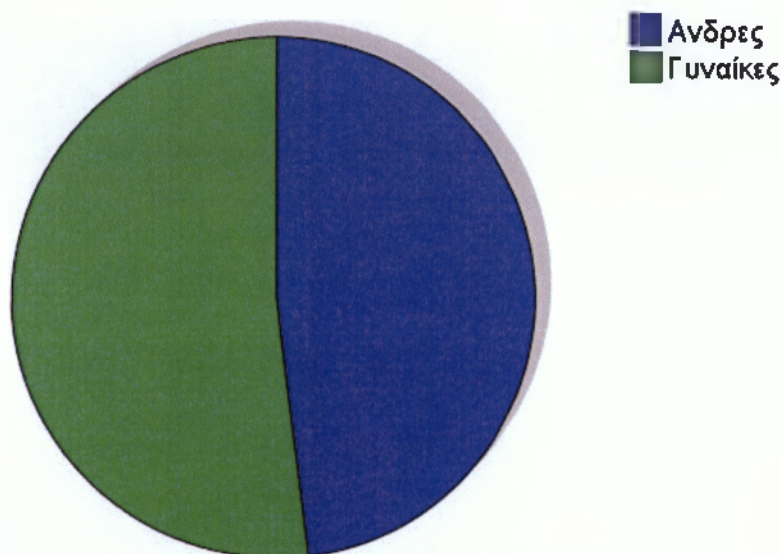
Πίνακας 2 ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Άνδρες	48	48,0
Γυναίκες	52	52,0
ΣΥΝΟΛ Ο	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα 2 απεικονίζει τα ποσοστά των φύλων των συνταξιούχων.

Γράφημα 2 ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Όσον αφορά στο πρώην επάγγελμα των συνταξιούχων, η πλειοψηφία ανέφεραν ότι ήταν ιδιωτικοί υπάλληλοι (55%), με το 31% να δηλώνουν ελεύθεροι επαγγελματίες και το 14% να δηλώνουν δημόσιοι υπάλληλοι. Ο πίνακας 3 παρουσιάζει τα προαναφερόμενα ποσοστά και τις συχνότητες.

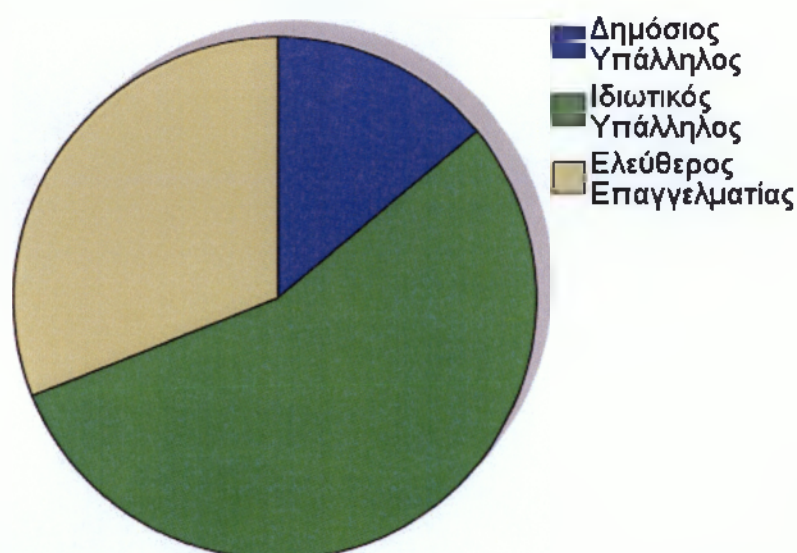
Πίνακας 3 ΠΡΩΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Δημόσιος Υπάλληλος	14	14,0
Ιδιωτικός Υπάλληλος	55	55,0
Ελεύθερος Επαγγελματίας	31	31,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα 3 απεικονίζει τα ποσοστά αναφορικά με το πρώην επάγγελμα των συνταξιούχων πλέον ερωτηθέντων.

Γράφημα 3 ΠΡΩΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το ποσό που δήλωσαν ότι λαμβάνουν οι συνταξιούχοι ήταν από 500 έως 1000 ευρώ για το 69%, 1001 έως 1500 ευρώ για το 20% και 1501 ευρώ και πάνω για το 11%. Ο πίνακας 4 παρουσιάζει αυτά τα ποσοστά.

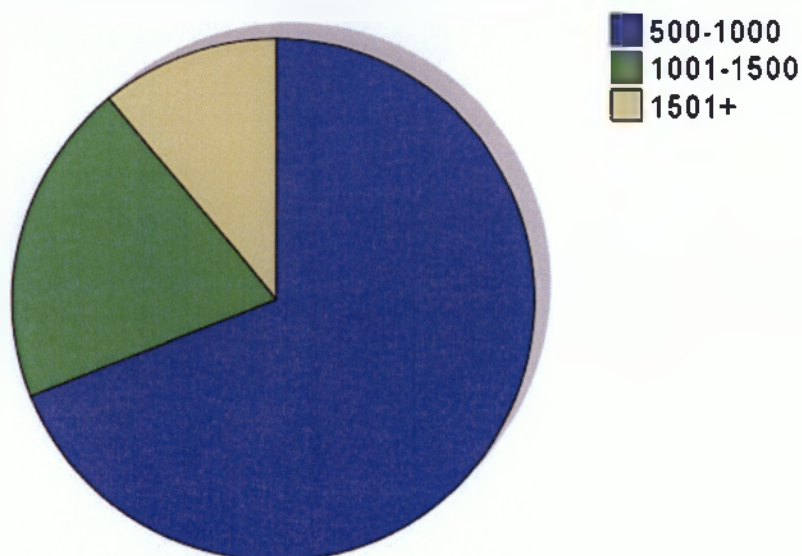
Πίνακας 4 ΣΥΝΤΑΞΗ ΠΟΥ ΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΟΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
500-1000	69	69,0
1001- 1500	20	20,0
1501+	11	11,0
ΣΥΝΟΛ Ο	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα 4 που ακολουθεί απεικονίζει τα ίδια ποσοστά σε σχήμα πίτας.

Γράφημα 4 ΣΥΝΤΑΞΗ ΠΟΥ ΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΟΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Αναφορικά με τα έτη εργασίας τους, το 55% είχε εργαστεί από 31 έτη και πάνω, το 29% από 21 έως 30 έτη, το 5% από 11 έως 20 έτη, και τέλος μία ερωτηθείσα αποκρίθηκε ότι είχε εργαστεί έως 10 έτη. Ο πίνακας 5 παρουσιάζει τις σχετικές συχνότητες και τα αντίστοιχα ποσοστά.

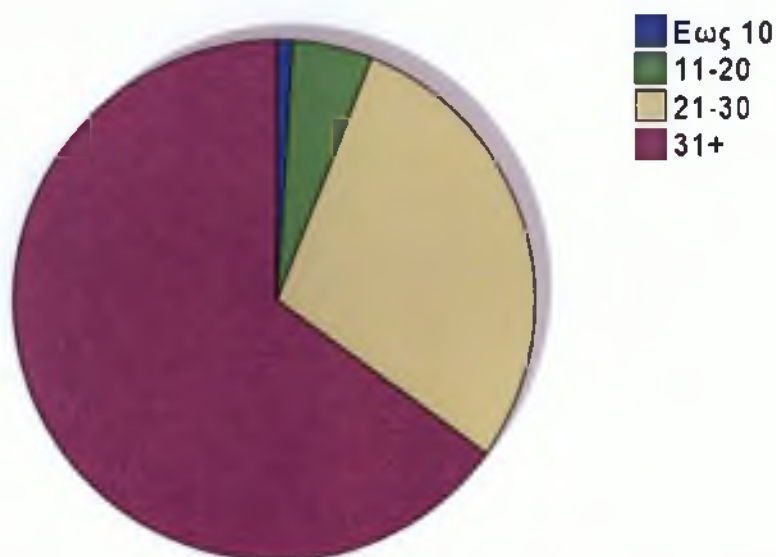
Πίνακας 5 ΧΡΟΝΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Έως 10	1	1,0
11-20	5	5,0
21-30	29	29,0
31+	65	65,0
ΣΥΝΟΛ Ο	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα που ακολουθεί απεικονίζει τα παραπάνω ποσοστά.

Γράφημα 5 ΧΡΟΝΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Η οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων συνταξιούχων ήταν κατά 43% χήροι, κατά 44% έγγαμοι, κατά 8% ζωντοχήροι και κατά 5% άγαμοι. Ο πίνακας 6 παρουσιάζει τις συχνότητες και τα ποσοστά για αυτό το ερώτημα.

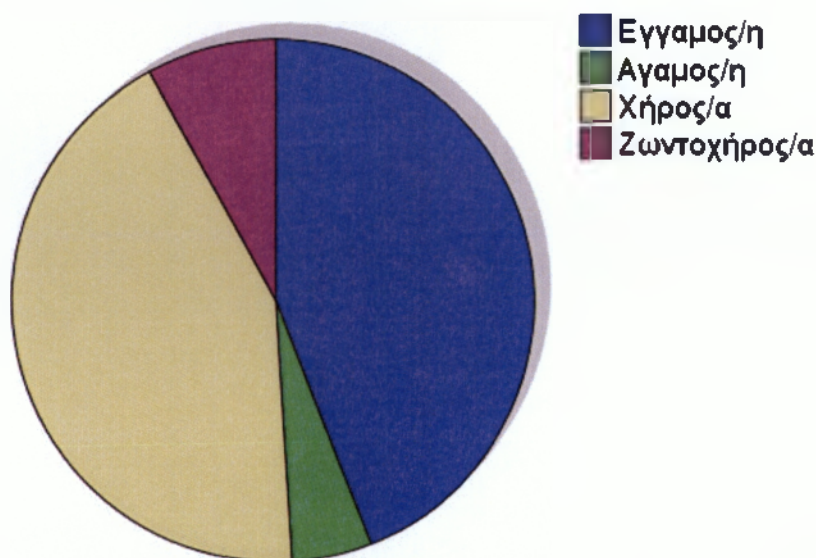
Πίνακας 6 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Έγγαμος/η	44	44,0
Άγαμος/η	5	5,0
Χήρος/α	43	43,0
Ζωντοχήρος/ α	8	8,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα που ακολουθεί απεικονίζει τα παραπάνω ποσοστά.

Γράφημα 6 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το ταμείο στο οποίο υπάγονταν οι συνταξιούχοι ήταν για την πλειοψηφία το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ενώ για το 31% ήταν το Τ.Ε.Β.Ε. Ο πίνακας 7 παρουσιάζει τις συχνότητες και τα ποσοστά ασφάλισης στα δύο ταμεία.

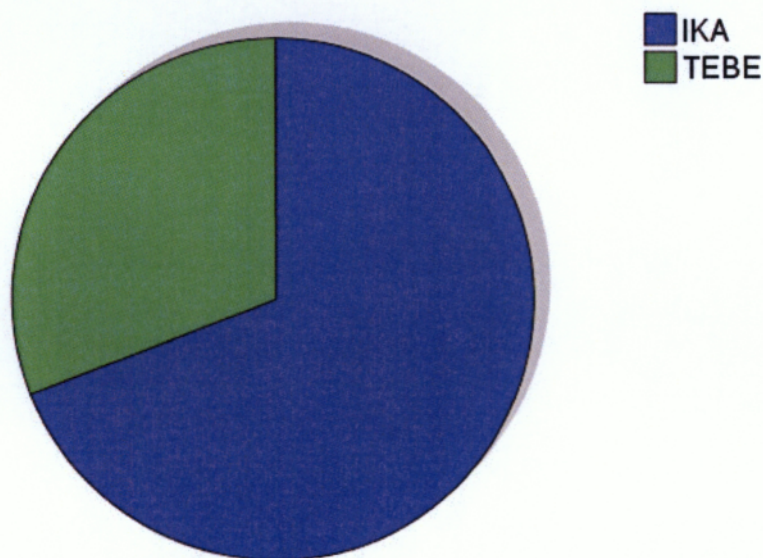
Πίνακας 7 ΤΑΜΕΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
ΙΚΑ	69	69,0
ΤΕΒΕ	31	31,0
ΣΥΝΟΛ Ο	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα 7 απεικονίζει τα προαναφερόμενα ποσοστά.

Γράφημα 7 ΤΑΜΕΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το 82% των ερωτηθέντων συνταξιούχων δεν διέθεταν ιδιωτική ασφάλιση, ενώ το αντίθετο ίσχυε για το 11%. Ο πίνακας 8 παρουσιάζει τις συχνότητες και τα ποσοστά για αυτό το ερώτημα.

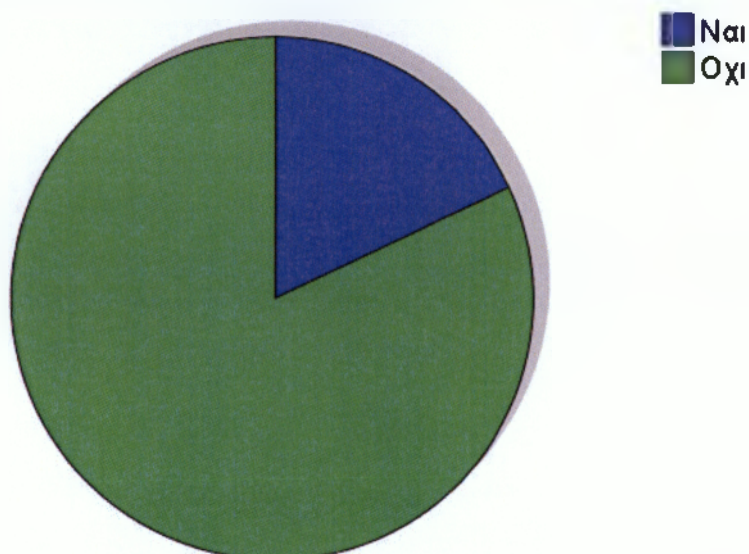
Πίνακας 8 ΥΠΑΡΞΗ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Ναι	18	18,0
Όχι	82	82,0
ΣΥΝΟΛ Ο	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Το γράφημα 8 απεικονίζει τα ποσοστά του ερωτήματος σε σχήμα πίτας.

Γράφημα 8 ΥΠΑΡΞΗ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ.

Πηγή : Ιδία έρευνα

4.2.ΚΥΡΙΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Στα κύρια ερωτήματα της έρευνας, βρέθηκαν τα ακόλουθα συμπεράσματα.

ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ

Στο ερώτημα 1, «Η σύνταξη η οποία λαμβάνω καλύπτει τις άμεσες ανάγκες μου», το 45% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, με το 40% ούτε να συμφωνεί ούτε και να διαφωνεί (πίνακας 9, γράφημα 9).

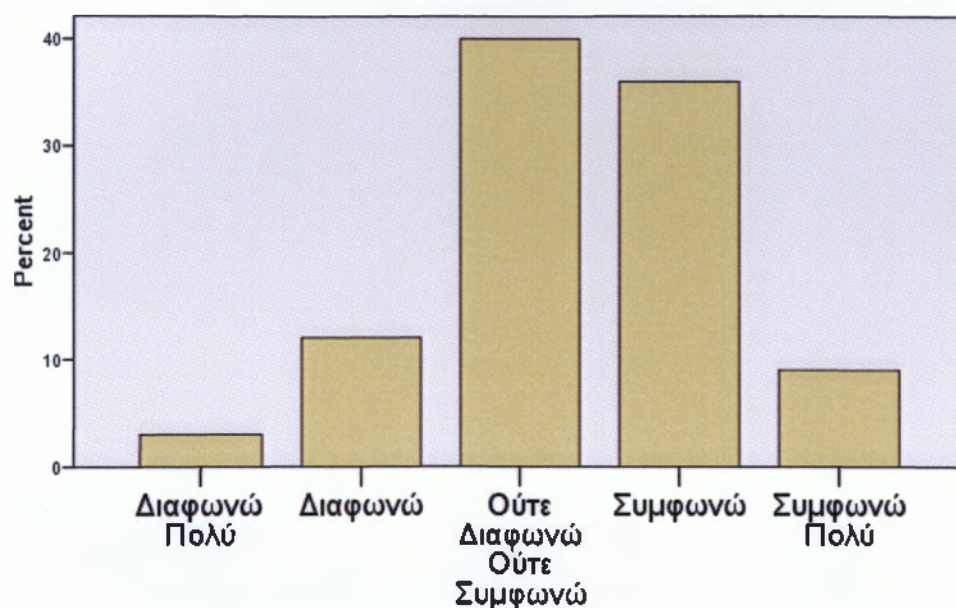
Πίνακας 9 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 1.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	3	3,0
Διαφωνώ	12	12,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	40	40,0
Συμφωνώ	36	36,0
Συμφωνώ Πολύ	9	9,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 9 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 1.

1. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω καλύπτει τις άμεσες ανάγκες μου

1. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω καλύπτει τις άμεσες ανάγκες μου

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 2, «Η σύνταξη η οποία λαμβάνω δε μου αρκεί για να ζήσω άνετα», το 75% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ (πίνακας 10, γράφημα 10).

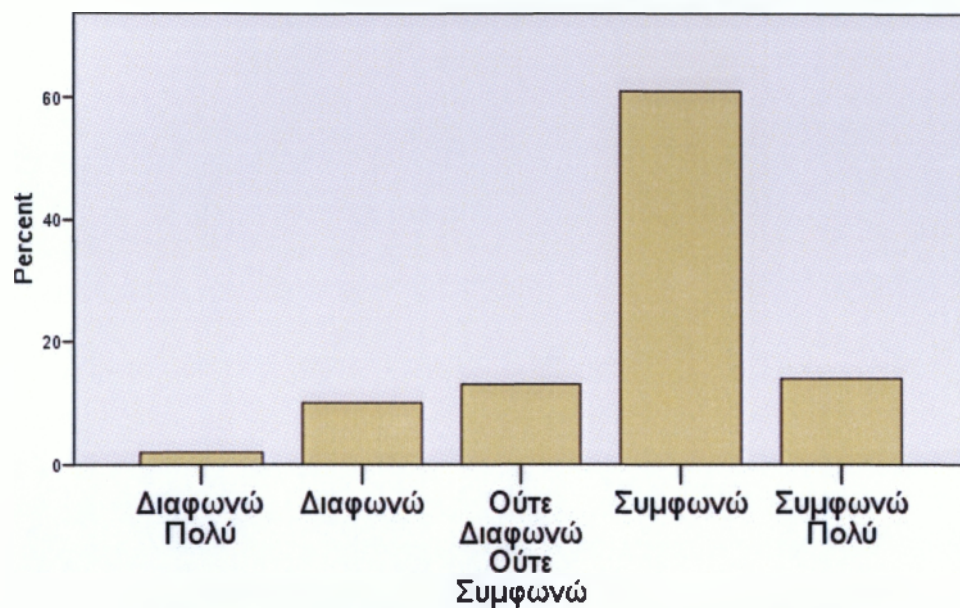
Πίνακας 10 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 2

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	2	2,0
Διαφωνώ	10	10,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	13	13,0
Συμφωνώ	61	61,0
Συμφωνώ Πολύ	14	14,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 10 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 2

2. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω δε μου αρκεί για να ζήσω άνετα

2. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω δε μου αρκεί για να ζήσω άνετα

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 3, «Η σύνταξη η οποία λαμβάνω είναι κάτω του μετρίου», το 61% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ (πίνακας 11, γράφημα 11).

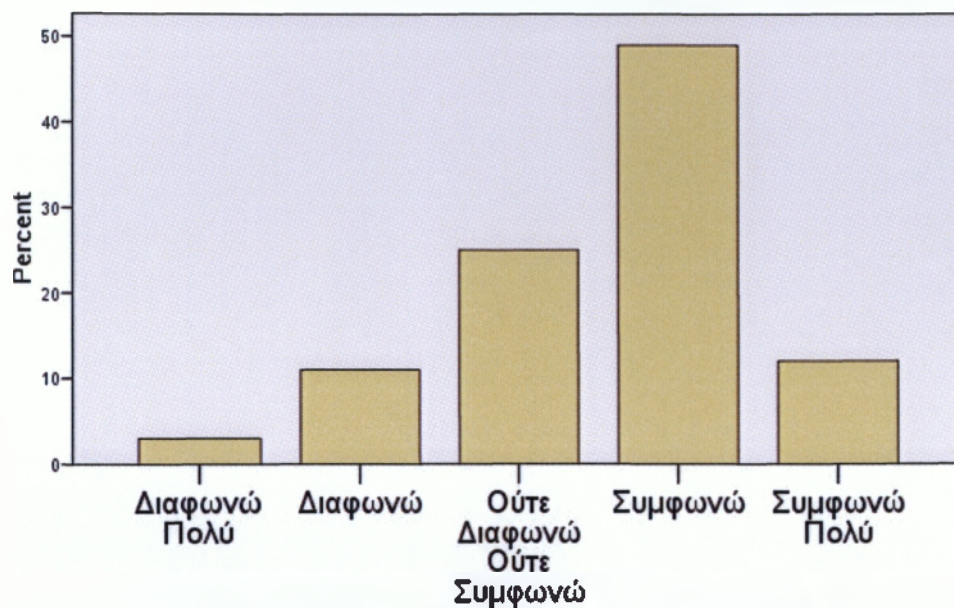
Πίνακας 11 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 3.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	3	3,0
Διαφωνώ	11	11,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	25	25,0
Συμφωνώ	49	49,0
Συμφωνώ Πολύ	12	12,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 11 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 3.

3. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω είναι κάτω του μετρίου

3. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω είναι κάτω του μετρίου

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 4, «Λαμβάνω με μεγάλες καθυστερήσεις τη σύνταξη μου», το 53% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ (πίνακας 12, γράφημα 12).

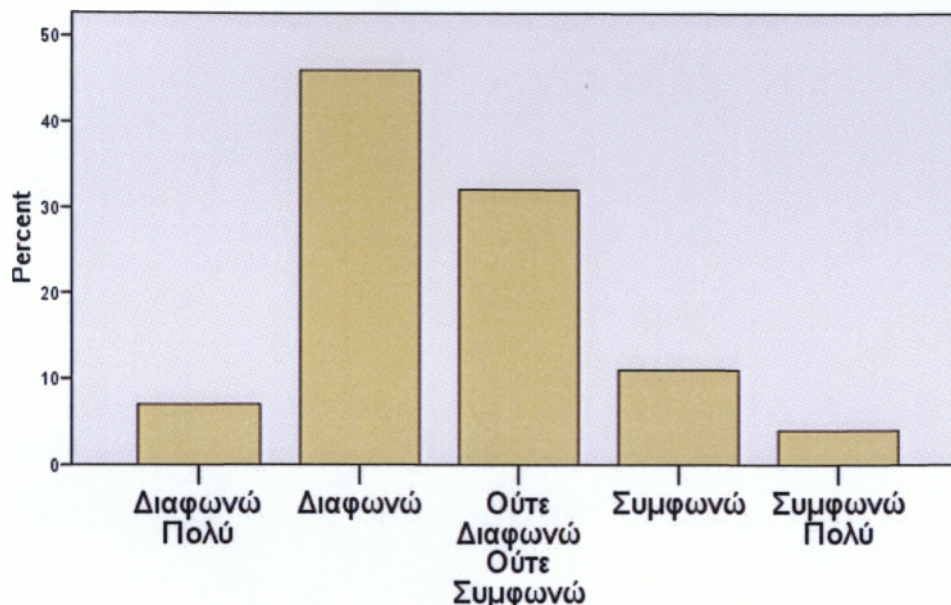
Πίνακας 12 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 4.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	7	7,0
Διαφωνώ	46	46,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	32	32,0
Συμφωνώ	11	11,0
Συμφωνώ Πολύ	4	4,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 12 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 4.

4. Λαμβάνω με μεγάλες καθυστερήσεις τη σύνταξη μου

4. Λαμβάνω με μεγάλες καθυστερήσεις τη σύνταξη μου

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 5, «Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει χαμηλότερη σύνταξη από μένα», το 48% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ το 30% ούτε συμφώνησε ούτε και διαφώνησε. Ο πίνακας 13 και το γράφημα 13 παρουσιάζουν τα αποτελέσματα αναλυτικά.

Πίνακας 13 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 5.

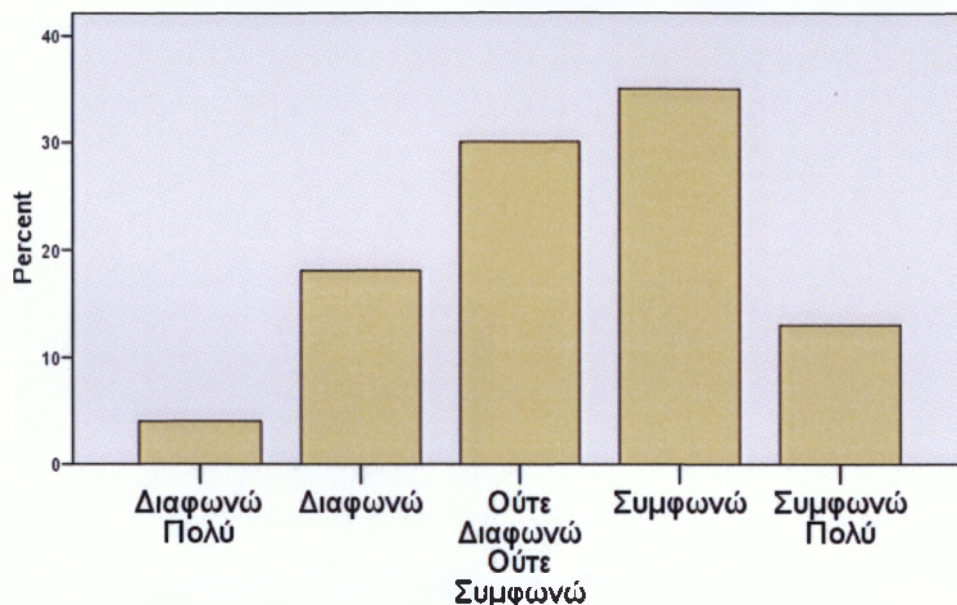
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	4	4,0
Διαφωνώ	18	18,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	30	30,0
Συμφωνώ	35	35,0
Συμφωνώ Πολύ	13	13,0

ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0
--------	-----	-------

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 13 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 5.

5. Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει χαμηλότερη σύνταξη από μένα

5. Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει χαμηλότερη σύνταξη από μένα

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 6, «Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει υψηλότερη σύνταξη από μένα», το 46% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ, ενώ το 32% απάντησε ουδέτερα («ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ»). Ο πίνακας και το γράφημα 14 παρουσιάζουν τα σχετικά ποσοστά για αυτό το ερώτημα.

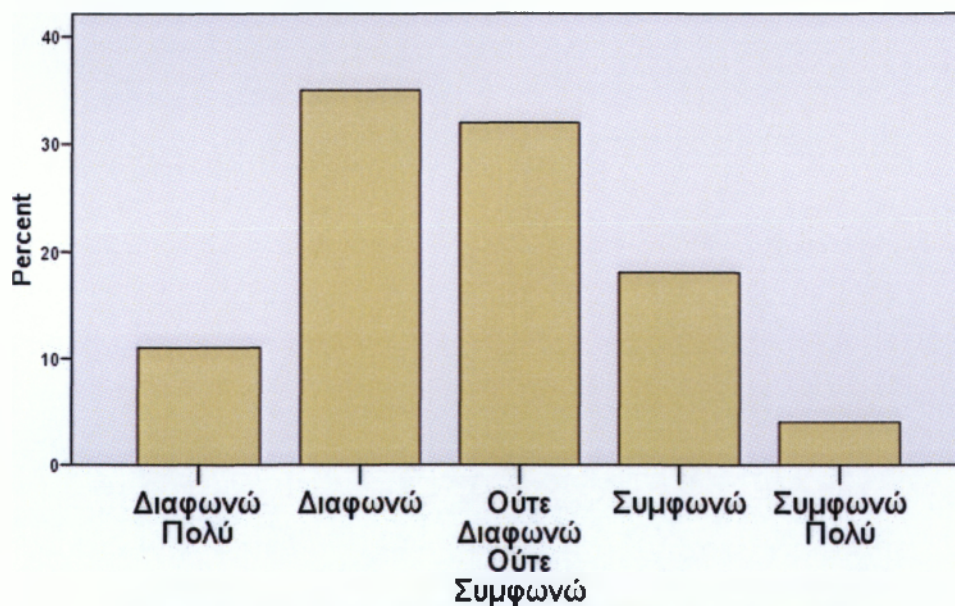
Πίνακας 14 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 6.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	11	11,0
Διαφωνώ	35	35,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	32	32,0
Συμφωνώ	18	18,0
Συμφωνώ Πολύ	4	4,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 14 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 6.

6. Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει υψηλότερη σύνταξη από μένα

6. Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει υψηλότερη σύνταξη από μένα

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 7, «Οι δυο συντάξεις δε μας βοηθούν να ζήσουμε άνετα», τα ποσοστά απάντησης ήταν κατά πολύ μοιρασμένα, με το 38% να απαντά «συμφωνώ» ή «συμφωνώ πολύ», το 31% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε, και άλλο ένα 31% είτε διαφώνησε είτε διαφώνησε πολύ (πίνακας και γράφημα 15).

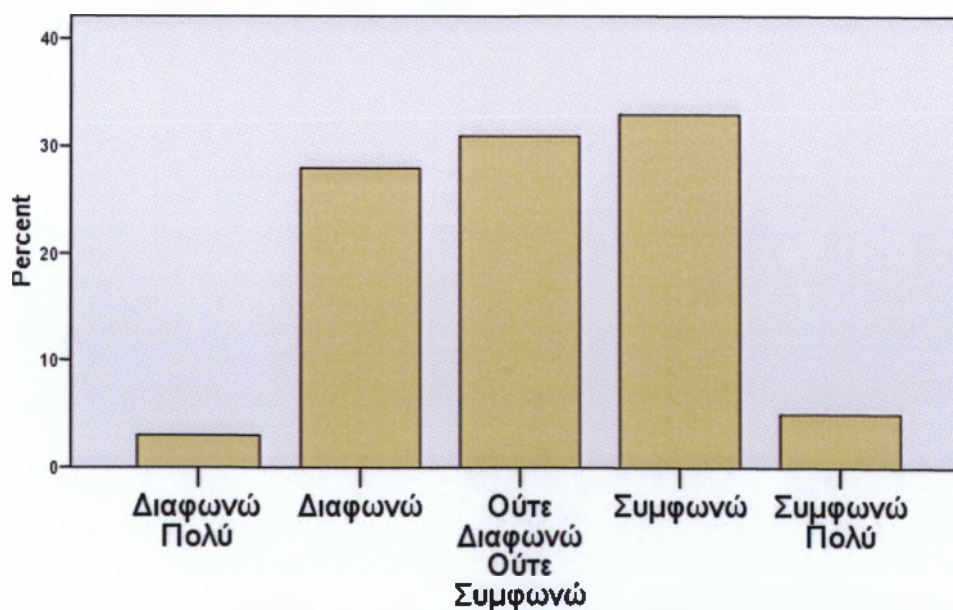
Πίνακας 15 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 7.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	3	3,0
Διαφωνώ	28	28,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	31	31,0
Συμφωνώ	33	33,0
Συμφωνώ Πολύ	5	5,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 15 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 7.

7. Οι δυο συντάξεις δε μας βοηθούν να ζήσουμε άνετα.

7. Οι δυο συντάξεις δε μας βοηθούν να ζήσουμε άνετα.

Πηγή : Ιδία έρευνα

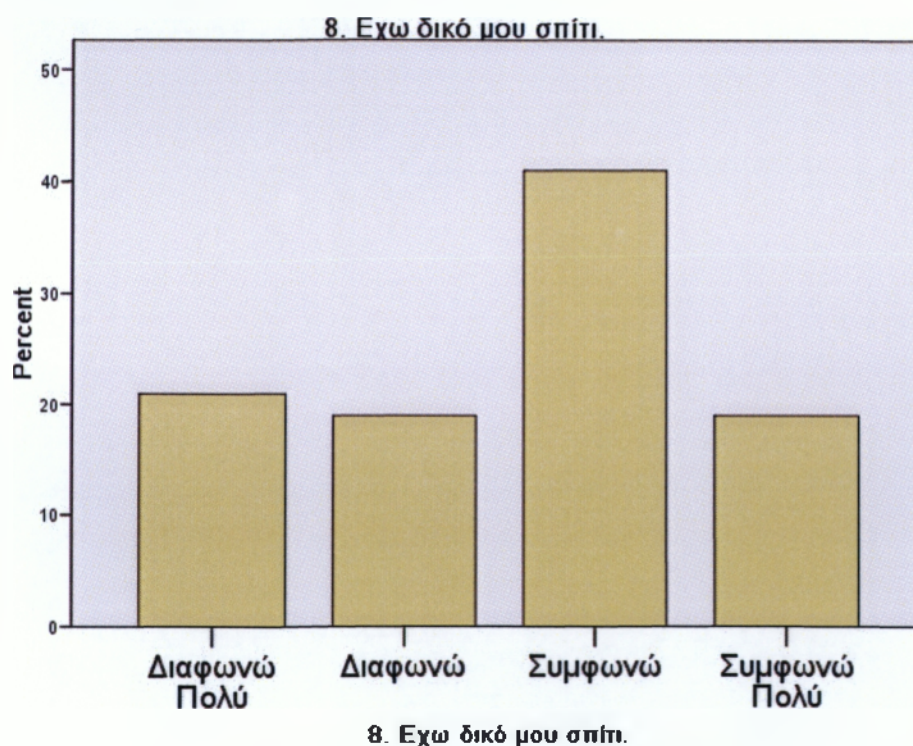
Στο ερώτημα 8, «Έχω δικό μου σπίτι», συνολικά το 60% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ το υπολειπόμενο 40% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ (πίνακας 16, γράφημα 16).

Πίνακας 16 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 8.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	21	21,0
Διαφωνώ	19	19,0
Συμφωνώ	41	41,0
Συμφωνώ Πολύ	19	19,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 16 ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ 8.

Πηγή : Ιδία έρευνα

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ

Στο ερώτημα 1, «Το κράτος δεν ενδιαφέρεται για τους συνταξιούχους», το 59% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ. Το 27% απάντησε ουδέτερα («ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ»). Ο πίνακας 17 παρουσιάζει τις συχνότητες και τα ποσοστά, ενώ το γράφημα 17 απεικονίζει σχηματικά τα αντίστοιχα ποσοστά.

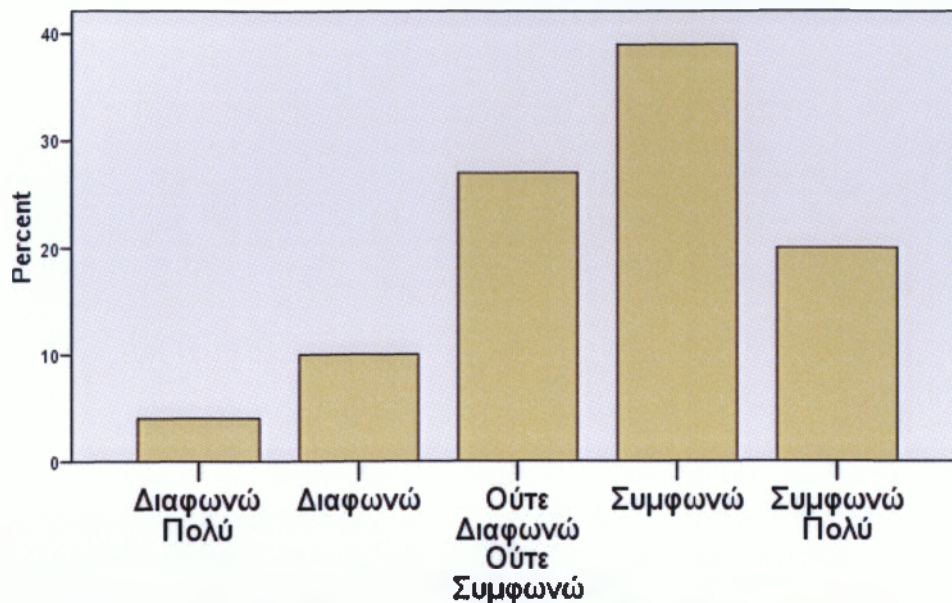
Πίνακας 17 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 1.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	4	4,0
Διαφωνώ	10	10,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	27	27,0
Συμφωνώ	39	39,0
Συμφωνώ Πολύ	20	20,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 17 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 1.

1. Το κράτος δεν ενδιαφέρεται για τους συνταξιούχους

1. Το κράτος δεν ενδιαφέρεται για τους συνταξιούχους

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 2, «Η συνένωση των ταμείων είναι λανθασμένη κίνηση», συνολικά το 53% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ το 39% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε (πίνακας 18, γράφημα 18).

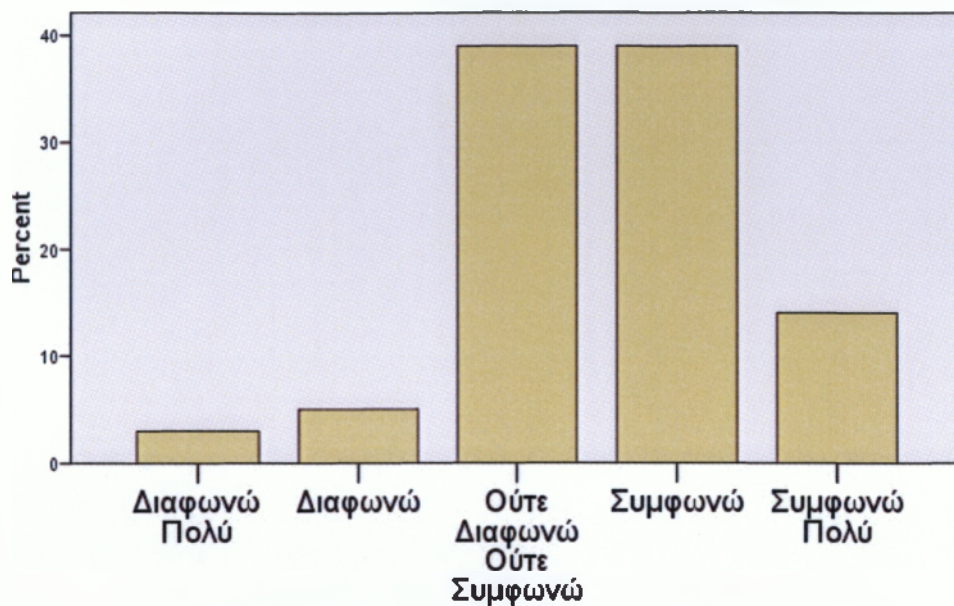
Πίνακας 18 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 2.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	3	3,0
Διαφωνώ	5	5,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	39	39,0
Συμφωνώ	39	39,0
Συμφωνώ Πολύ	14	14,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 18 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 2.

2. Η συνένωση των ταμείων είναι λανθασμένη κίνηση

2. Η συνένωση των ταμείων είναι λανθασμένη κίνηση

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 3, «Η συνένωση των ταμείων θα επηρεάσει τους νεότερους ανθρώπους», συνολικά το 75% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, με το 22% να απαντά ουδέτερα (πίνακας 19, γράφημα 19).

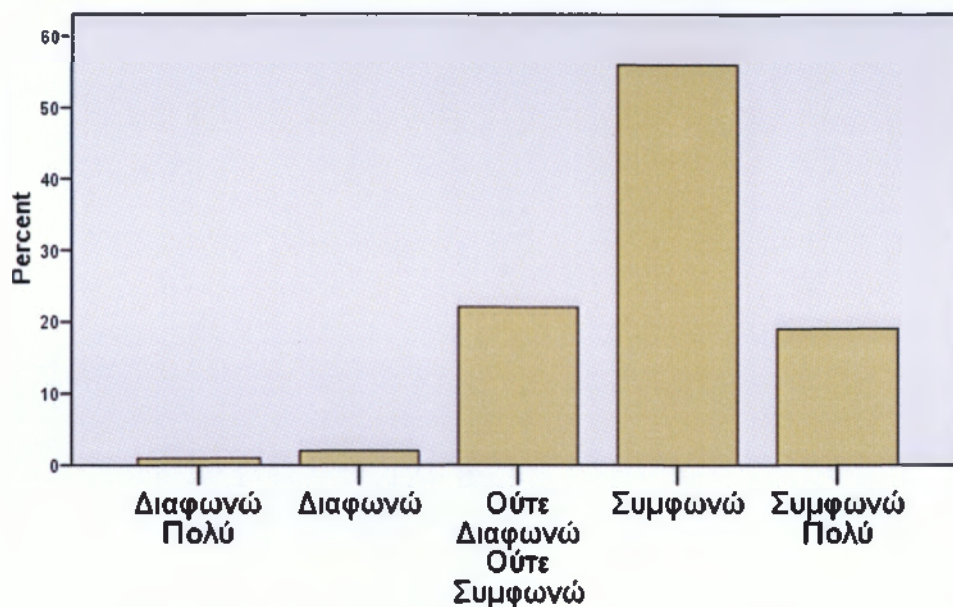
Πίνακας 19 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 3.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	1	1,0
Διαφωνώ	2	2,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	22	22,0
Συμφωνώ	56	56,0
Συμφωνώ Πολύ	19	19,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 19 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 3.

3. Η συνένωση των ταμείων θα επηρεάσει τους νεότερους ανθρώπους.

3. Η συνένωση των ταμείων θα επηρεάσει τους νεότερους ανθρώπους.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 4, «Το κράτος δε παρέχει τη κατάλληλη περίθαλψη στους συνταξιούχους», το 68% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ ένα 20% ούτε συμφώνησε, ούτε και διαφώνησε (πίνακας 20, γράφημα 20).

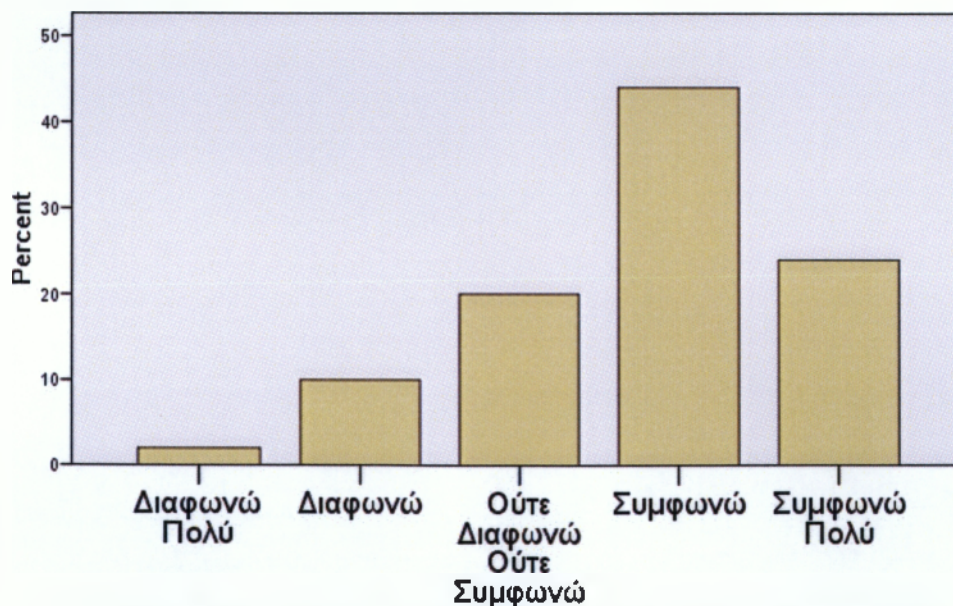
Πίνακας 20 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 4.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	2	2,0
Διαφωνώ	10	10,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	20	20,0
Συμφωνώ	44	44,0
Συμφωνώ Πολύ	24	24,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 20 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 4.

4. Το κράτος δε παρέχει τη κατάλληλη περίθαλψη στους συνταξιούχους.

4. Το κράτος δε παρέχει τη κατάλληλη περίθαλψη στους συνταξιούχους.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 5, «Τα δημόσια ταμεία είναι ανοργάνωτα», το 64% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ ένα 23% απάντησε ουδέτερα («ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»). Ο πίνακας και το γράφημα 21 παρουσιάζουν τη στατιστική για αυτό το ερώτημα.

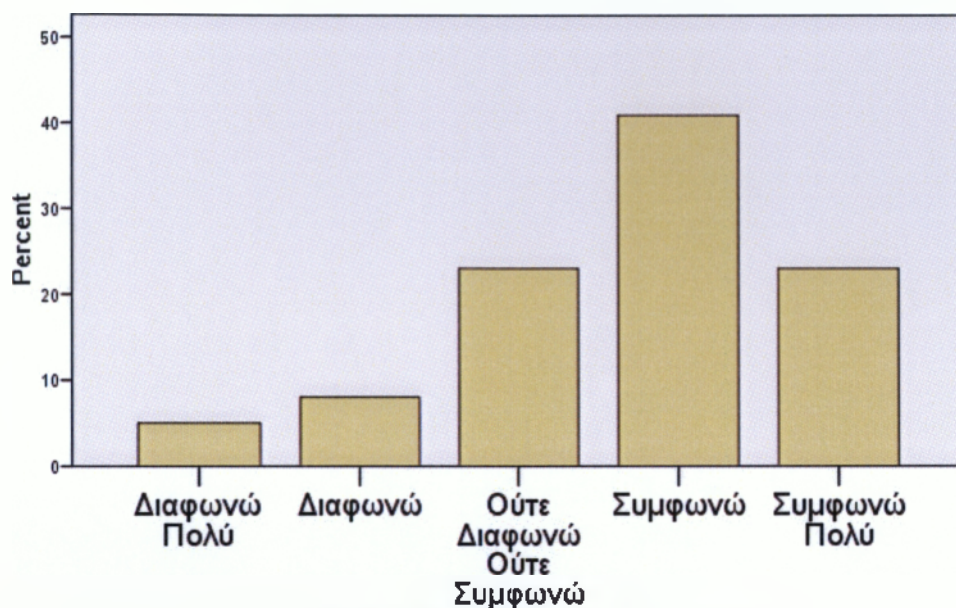
Πίνακας 21 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 5.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	5	5,0
Διαφωνώ	8	8,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	23	23,0
Συμφωνώ	41	41,0
Συμφωνώ Πολύ	23	23,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 21 ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ 5.

5. Τα δημόσια ταμεία είναι ανοργάνωτα

5. Τα δημόσια ταμεία είναι ανοργάνωτα

Πηγή : Ιδία έρευνα

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ

Στο ερώτημα 1, «Οι συνθήκες διαβίωσης μου είναι κάτω του μετρίου», οι περισσότεροι απάντησαν πως ούτε συμφωνούν ούτε και διαφωνούν (47%). Από εκεί και πέρα, το 29% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ το 24% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ (πίνακας και γράφημα 22).

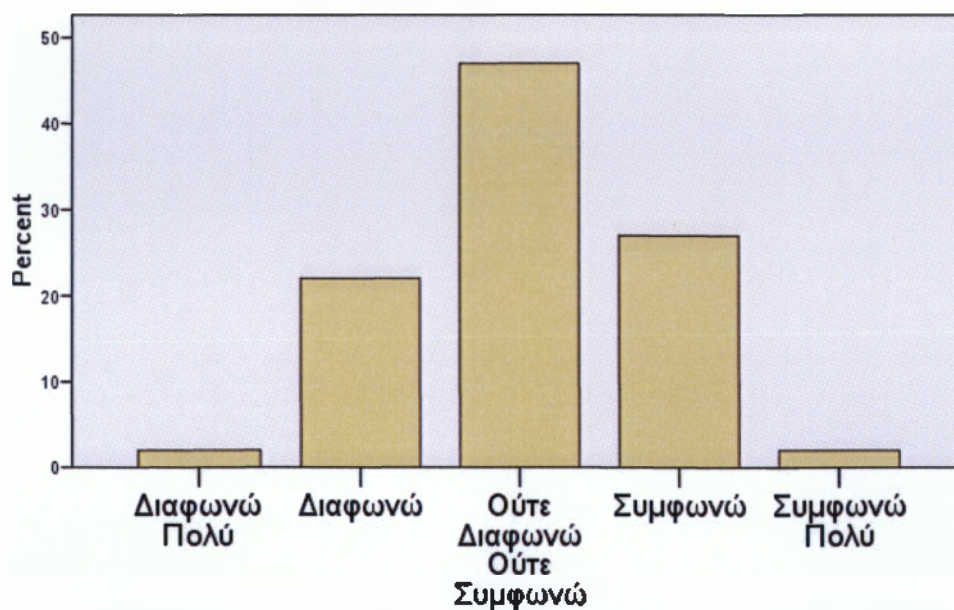
Πίνακας 22 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 1.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	2	2,0
Διαφωνώ	22	22,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	47	47,0
Συμφωνώ	27	27,0
Συμφωνώ Πολύ	2	2,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 22 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 1.

1. Οι συνθήκες διαβίωσης μου είναι κάτω του μετρίου

1. Οι συνθήκες διαβίωσης μου είναι κάτω του μετρίου

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 2, «Η αιτία για τον κοινωνικό αποκλεισμό των ηλικιωμένων είναι η φτώχεια», το 49% απάντησε ότι συμφωνεί ή ότι συμφωνεί πολύ, με το 30% ούτε να συμφωνεί ούτε να διαφωνεί και το 21% να διαφωνεί ή να διαφωνεί πολύ (πίνακας 23, γράφημα 23).

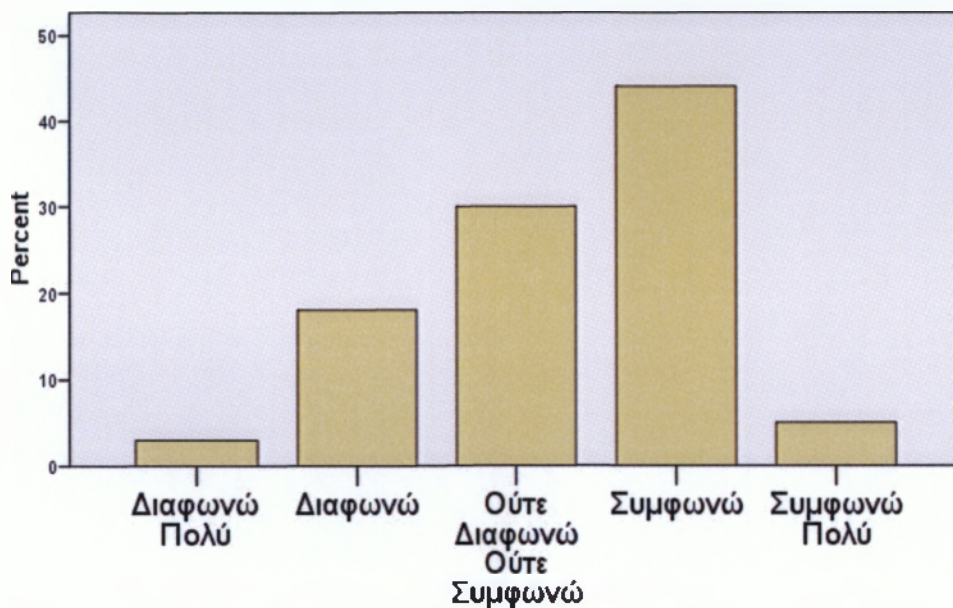
Πίνακας 23 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 2.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	3	3,0
Διαφωνώ	18	18,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	30	30,0
Συμφωνώ	44	44,0
Συμφωνώ Πολύ	5	5,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 23 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 2.

2. Τα αίτια για τον κοινωνικό αποκλεισμό των ηλικιωμένων είναι η φτώχεια.

2. Τα αίτια για τον κοινωνικό αποκλεισμό των ηλικιωμένων είναι η φτώχεια.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 3, «Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα έχουν το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο από όλη την Ευρώπη», το 47% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ, το 38% απάντησε ουδέτερα, και μόλις το 15% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ. Ο πίνακας και το γράφημα 24 παρουσιάζουν αναλυτικά τη στατιστική για αυτή την ερώτηση.

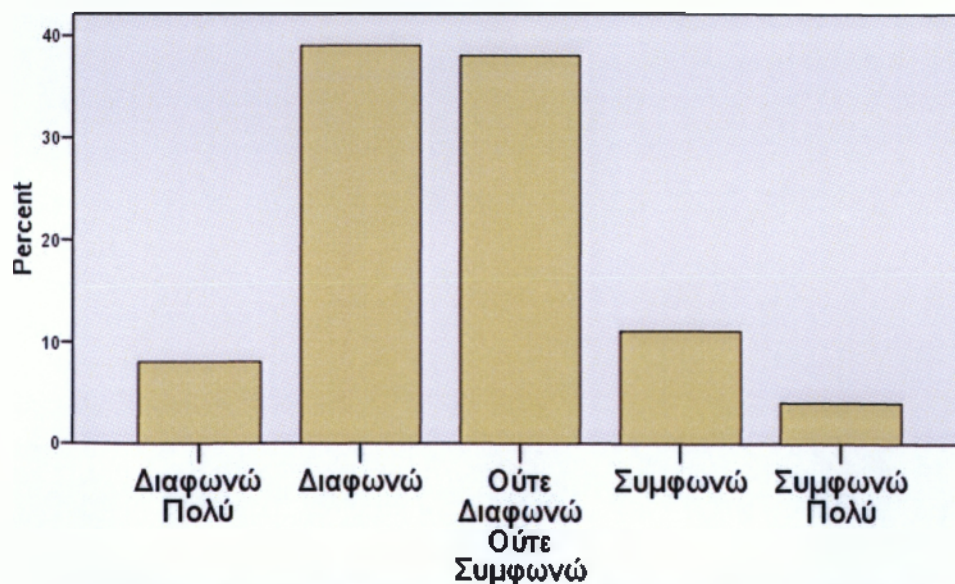
Πίνακας 24 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 3

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	8	8,0
Διαφωνώ	39	39,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	38	38,0
Συμφωνώ	11	11,0
Συμφωνώ Πολύ	4	4,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 24 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ3.

3. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα έχουν το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο από όλη την Ευρώπη

3. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα έχουν το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο απ...

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 4, «Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι», το 63% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, με το 25% ούτε να συμφωνεί ούτε να διαφωνεί και μόλις το 12% να διαφωνεί ή να διαφωνεί πολύ (πίνακας και γράφημα 25).

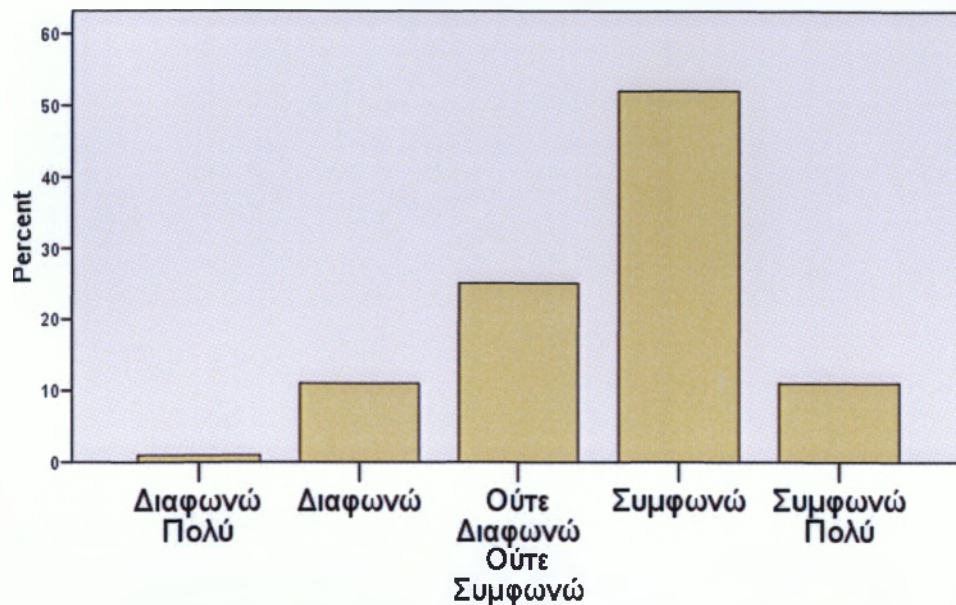
Πίνακας 25 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 4.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	1	1,0
Διαφωνώ	11	11,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	25	25,0
Συμφωνώ	52	52,0
Συμφωνώ Πολύ	11	11,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 25 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 4.

4. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι

4. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 5, «Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι οι φτωχότεροι στην Ευρώπη», το 57% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ, ενώ ένα 30% ούτε συμφώνησε, ούτε και διαφώνησε. Μόλις το 13% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ με αυτό το ερώτημα (πίνακας 26, γράφημα 26).

Πίνακας 26 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ 5.

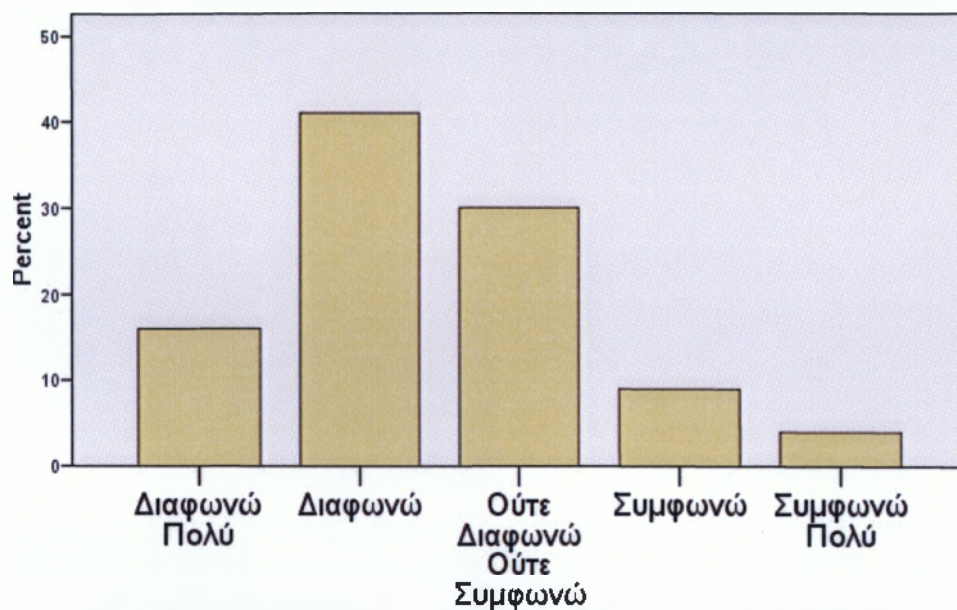
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ		ΠΟΣΟΣΤ	
	Σ		A	
Διαφωνώ Πολύ	16		16,0	
Διαφωνώ	41		41,0	
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	30		30,0	
Συμφωνώ	9		9,0	
Συμφωνώ Πολύ	4		4,0	

ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0
--------	-----	-------

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 26 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ5

5. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι οι φτωχότεροι στην Ευρώπη.

5. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι οι φτωχότεροι στην Ευρώπη.

Πηγή : Ιδία έρευνα

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Στο ερώτημα 1, «Είμαι αισιόδοξος/η για το μέλλον των συντάξεων», μόλις το 11% ήταν αισιόδοξοι ή πολύ αισιόδοξοι. Η πλειοψηφία του 66% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν πολύ, ενώ ένα 23% ούτε συμφώνησε ούτε και διαφώνησε (πίνακας και γράφημα 27).

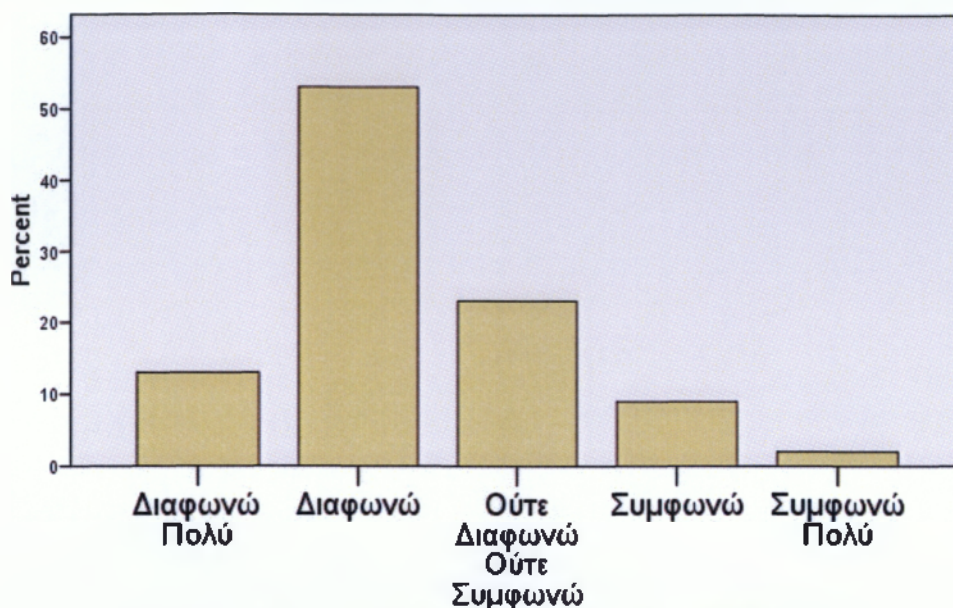
Πίνακας 27 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 1.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	13	13,0
Διαφωνώ	53	53,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε	23	23,0
Συμφωνώ	9	9,0
Συμφωνώ Πολύ	2	2,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 27 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 1.

1. Είμαι αισιόδοξος/η για το μέλλον των συντάξεων

1. Είμαι αισιόδοξος/η για το μέλλον των συντάξεων

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 2, «Στο μέλλον τα ενιαία ταμεία δε θα δώσουν τη λύση», το 66% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ το 28% εξέφρασε ουδέτερη άποψη («ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ»). Τα ποσοστά αυτά παρουσιάζονται στον πίνακα 28, ενώ το γράφημα 28 τα απεικονίζει σε σχήμα μπάρας.

Πίνακας 28 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 2.

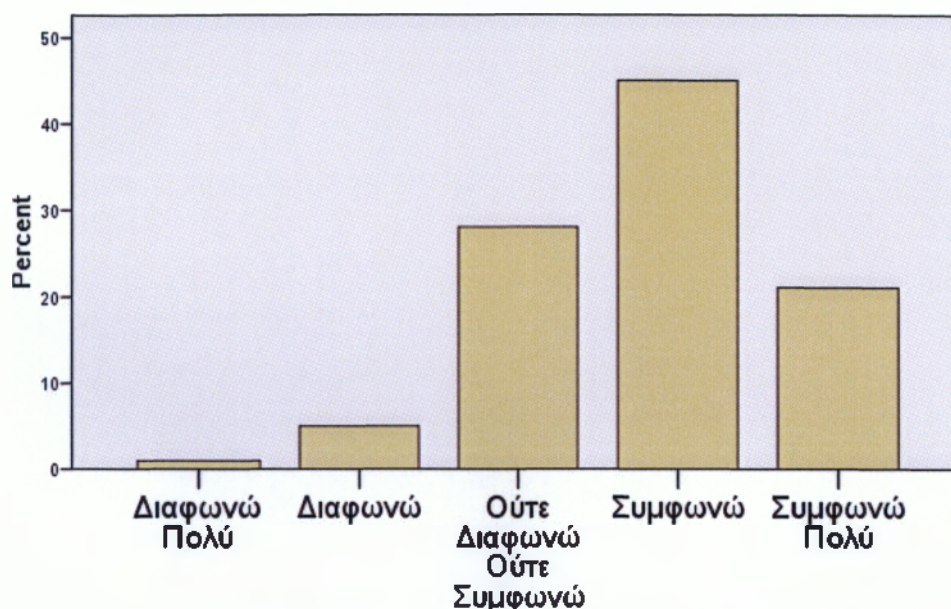
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	1	1,0
Διαφωνώ	5	5,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	28	28,0
Συμφωνώ	45	45,0
Συμφωνώ Πολύ	21	21,0

ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0
--------	-----	-------

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 28 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 2.

2. Στο μέλλον τα ενιαία ταμεία δε θα δώσουν τη λύση

2. Στο μέλλον τα ενιαία ταμεία δε θα δώσουν τη λύση

Πηγή : Ιδία έρευνα

Στο ερώτημα 3, «Θα χειροτερέψει το επίπεδο ζωής των ηλικιωμένων», το 56% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, ενώ το 29% διατήρησε ουδέτερη στάση. Μόλις το 15% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ με αυτή τη δήλωση (πίνακας 29, γράφημα 29).

Πίνακας 29 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 3.

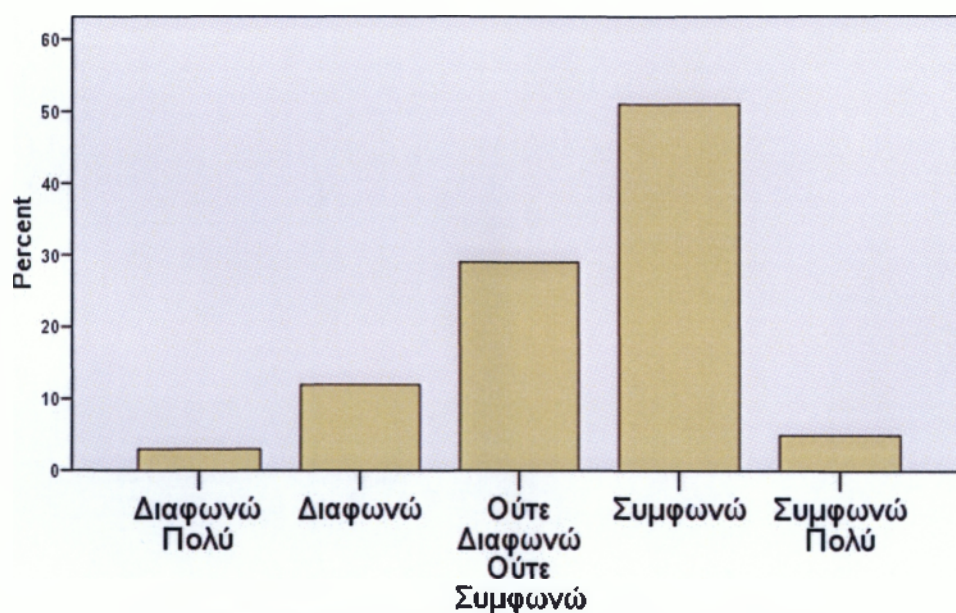
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ	ΠΟΣΟΣΤ
	Σ	Α
Διαφωνώ Πολύ	3	3,0
Διαφωνώ	12	12,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	29	29,0

Συμφωνώ	51	51,0
Συμφωνώ Πολύ	5	5,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 29 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 3.

3. Θα χειροτερέψει το επίπεδο ζωής των ηλικιωμένων.

3. Θα χειροτερέψει το επίπεδο ζωής των ηλικιωμένων.

Πηγή : Ιδία έρευνα

Τέλος, στο ερώτημα 4, «Στο μέλλον θα υπάρχει ευρύτερος κοινωνικός αποκλεισμός, ο οποίος θα αφορά και τα δυο φύλα στις μεγάλες ηλικίες», το 59% συμφώνησε ή συμφώνησε πολύ, το 37% διατήρησε ουδέτερη στάση, και μόλις το 4% διαφώνησε ή διαφώνησε πολύ. Ο πίνακας 30 παρουσιάζει τις σχετικές συχνότητες και τα ποσοστά απάντησης. Το γράφημα 30 απεικονίζει τα ίδια ποσοστά σχηματικά.

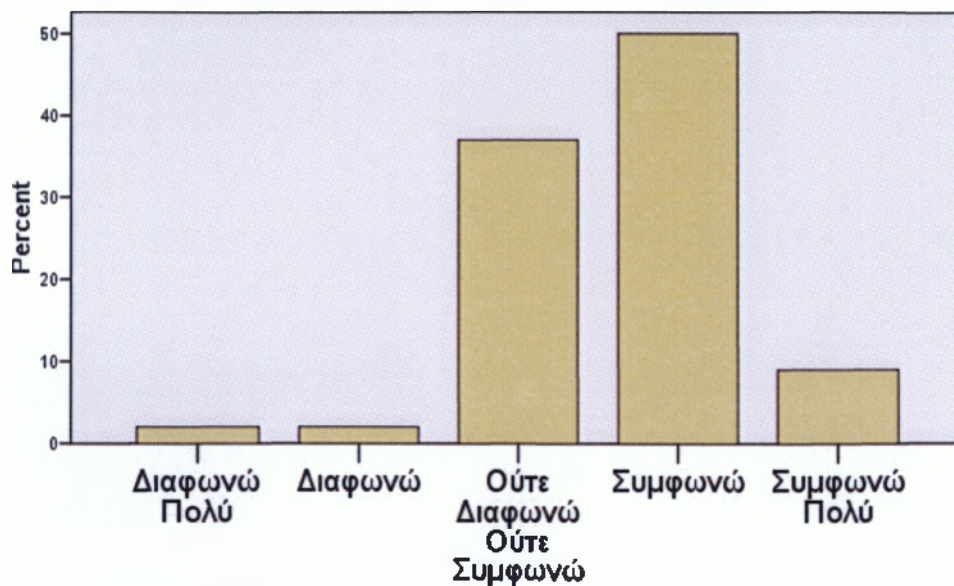
Πίνακας 30 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 4.

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΕ Σ	ΠΟΣΟΣΤ Α
Διαφωνώ Πολύ	2	2,0
Διαφωνώ	2	2,0
Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	37	37,0
Συμφωνώ	50	50,0
Συμφωνώ Πολύ	9	9,0
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,0

Πηγή : Ιδία έρευνα

Γράφημα 30 ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ 4.

4. Στο μέλλον θα υπάρχει ευρύτερος κοινωνικός αποκλεισμός, ο οποίος θα αφορά και τα δυο φύλα στις μεγάλες ηλικίες.

4. Στο μέλλον θα υπάρχει ευρύτερος κοινωνικός αποκλεισμός, ο οποίος ...

Πηγή : Ιδία έρευνα

5.0 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Μετά από την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων, εξάγονται κάποια συμπεράσματα αναφορικά με τους ερωτηθέντες συνταξιούχους που διαμένουν σε Κ.Α.Π.Η.

Όσον αφορά τα δημογραφικά στοιχεία των συνταξιούχων, είδαμε ότι οι περισσότεροι είναι ηλικίας από 71 ετών και πάνω, γυναίκες στην πλειοψηφία τους, ιδιωτικοί υπάλληλοι. Λιγότεροι ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες ή δημόσιοι υπάλληλοι, με σύνταξη ως επί το πλείστον από 500€ έως 1000€. Λιότεροι δήλωσαν από 1001 έως 1500 ευρώ και ελάχιστοι από 1501 ευρώ και πάνω.

Οι πιο πολλοί από τους ερωτηθέντες συνταξιούχους, έχουν εργαστεί από 31 έτη και πάνω, ενώ λιγότεροι από 20 έως 30 έτη, εκ των οποίων η πλειοψηφία ήταν χήροι, ενώ λιγότεροι διαζευγμένοι και άγαμοι, με ασφάλεια του ΙΚΑ και λιγότερο στο Τ.Ε.Β.Ε.. Τεράστιο ποσοστό συνταξιούχων δεν διέθεταν ιδιωτική ασφάλιση.

Αναφορικά με τη Σύνταξη και το Επίπεδο Ζωής των συνταξιούχων, δήλωσαν ότι η σύνταξη που λαμβάνουν είναι κάτω του μετρίου και με μεγάλες καθυστερήσεις. Συμφώνησαν ότι οι συντάξεις δεν τους βοηθούν να ζήσουν άνετα». Λίγο περισσότερους από τους μισούς δήλωσαν ότι έχουν δική τους κατοικία ενώ οι υπόλοιποι όχι.

Σχετικά με το Κράτος και τους Συνταξιούχους, υποστηρίχθηκε το γεγονός ότι το κράτος δεν ενδιαφέρεται για τους συνταξιούχους, δε παρέχει τη κατάλληλη περίθαλψη και η συνένωση των ταμείων είναι λανθασμένη κίνηση επιπλέον η συνένωση των ταμείων θα επηρεάσει τους νεότερους ανθρώπους. Λίγοι ήταν εκείνοι που διαφώνησαν ή δεν πήραν θέση σε αυτές τις απόψεις.

Όσον αφορά τον κοινωνικό Αποκλεισμό και τη Φτώχεια, βγήκε το αποτέλεσμα ότι οι συνθήκες διαβίωσής των συνταξιούχων είναι κάτω του μετρίου, βάσει της πλειοψηφίας των δοσμένων απαντήσεων και ότι η αιτία για τον κοινωνικό αποκλεισμό τους είναι η φτώχεια. Στην Ελλάδα, αυτός ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι εντονότερος.

Στη συνέχεια, υποστηρίχθηκε πολύ ότι οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι οι φτωχότεροι στην Ευρώπη, λίγοι ήταν εκείνοι που κράτησαν ουδετερότητα στην απάντησή τους.

Αναφορικά με τις απόψεις για το μέλλον, η πλειοψηφία συμφώνησε πολύ ότι στο μέλλον τα ενιαία ταμεία δε θα δώσουν τη λύση και ότι θα χειροτερέψει το επίπεδο ζωής

των ηλικιωμένων ενώ στο μέλλον, θα υπάρχει ευρύτερος κοινωνικός αποκλεισμός, ο οποίος θα αφορά και τα δυο φύλα στις μεγάλες ηλικίες.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ολοκληρώνοντας τη συγκεκριμένη μελέτη και έχοντας κατά νου τα συνολικά συμπεράσματα από την έρευνα θα θέλαμε να πούμε ότι συγκεντρωτικά είδαμε ότι το συνταξιοδοτικό σύστημα στην Ελλάδα έχει αρκετά προβλήματα σε σχέση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Συγκεκριμένα βλέπουμε ότι από το σύνολο της έρευνας δεν υπάρχει ευχαρίστηση από τις ομάδες που μελετήθηκαν σε σχέση με τις συντάξεις και την κοινωνική ασφάλιση οι ηλικιωμένοι σε γενικές γραμμές είναι παραγωγισμένοι και βιώνουν καθημερινά τον κοινωνικό αποκλεισμό και αυτός ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι κυρίως απόρροια της έλλειψης κυρίως οικονομικών πόρων οι οποίοι δεν δίνουν τη δυνατότητα στους ηλικιωμένους να είναι ανεξάρτητοι και να ζουν σε πολλές περιπτώσεις χωρίς την αρωγή των παιδιών τους ή την αρωγή του κράτους. Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού σήμερα ξεπερνάει και την έννοια της φτώχειας και συνδέεται με την έλλειψη εργασίας για τους ηλικιωμένους , αλλά και στις πενιχρές συντάξεις όπου παίρνουν. Οι στερήσεις τις οποίες βιώνουν έχουν γίνει τρόπος ζωής.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός θίγει τη συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων , τους αποξενώνει και τους απομωλώνει. Αυτό ισχύει και σε επίπεδο πολιτικής , οικονομικής και πολιτισμικής πραγματικότητας. Η αλλαγή σε σχέση με την υποστήριξη της τρίτης ηλικίας είναι απαραίτητη και είναι υποχρεωτικό να ξεκινήσει πρώτον από την καλύτερη οικονομική στήριξη των ταμείων, δεύτερον από την παροχή κυρίως οικονομικής στήριξης από το κράτος σε επίπεδο αναγκών που μπορεί να έχει ο μέσος ηλικιωμένος, τρίτον οι συνταξιούχοι και οι ηλικιωμένοι δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως υποβαθμισμένοι και χωρίς καμία επιρροή στη κοινωνία άνθρωποι. Πρέπει να έχουμε κατά νου ότι σε όλη την Ευρώπη περισσότερο από 80 εκατομύρια άνθρωποι είναι στο στάδιο της τρίτης ηλικίας, ψηφίζουν κανονικά και θα πρέπει να αντιμετωπίζονται πολύ πιο ουσιαστικά. Ειδικά στη χώρα μας αυτό δε γίνεται, πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα ώστε να μπορεί και η συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων να ζει σε υψηλό επίπεδο όπως και οι νεότεροι συμπολίτες του.

Με βάση το παραπάνω ευρύτερο πλαίσιο το οποίο καθόρισε τα δεδομένα τα οποία μας απασχόλησαν στη συγκεκριμένη εργασία, μπορούμε ακόμα να προσθέσουμε ότι οποιοδήποτε μέτρο προσπάθησαν να πάρουν οι κυβερνήσεις τα τελευταία χρόνια οδήγησε σε σπασμωδικές και χωρίς ουσία κινήσεις οι οποίες ουσιαστικά δεν προώθησαν

μια καινούρια τάξη πραγμάτων σε σχέση με τους ηλικιωμένους, αλλά απλά είτε κάλυψαν προσωρινά το πρόβλημα χωρίς όμως να δώσουν μελλοντικές διεξόδους, είτε το επιβάρρυναν ακόμη περισσότερο οδηγώντας μια μεγάλη πλυθυσμιακή ομάδα σε αδιέξοδο. Εφ' όσον δημογραφικά η χώρα μας συνεχίζει να γερνάει, και με δεδομένο ότι έχουμε πολλούς μέσης ηλικίας άνδρες και γυναίκες οι οποίοι έχουν ακόμα πολλές υποχρεώσεις απέναντι στους εαυτούς τους αλλά και στις οικογένειές τους, θα πρέπει να υπάρξει καλύτερη διαχείριση από τους αντιπροσώπους του κράτους σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Οι συγχωνεύσεις των ταμείων, οι οποίες επέφεραν σε πιο δύσκολη ακόμα θέση το υπάρχον συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πλαίσιο της Ελλάδας, φαίνεται να επιβαρύνει τη θέση των ηλικιωμένων οι οποίοι έχοντας συνειδητοποιήσει ότι δεν μπορούν να βρουν διεξόδους από το υπάρχον πολιτικό σύστημα αναγκάζονται ακόμα και σε προχωρημένες ηλικίες να συνεχίζουν να εργάζονται και να μην μπορούν να απολαύσουν τους κόπους μιας ολόκληρης ζωής.

Είναι σημαντικό να δοθεί βαρύτητα στα διεθνή όργανα τα οποία αντιπροσωπεύουν τους ηλικιωμένους στην Ευρώπη και τον κόσμο, να εισακουστούν οι προτάσεις τους, και κυρίως στη χώρα μας θα πρέπει οποσδήποτε να ακολουθηθεί μια νέα στρατηγική η οποία θα εξασφαλίζει στα ηλικιωμένα άτομα μια αξιοπρεπή παρουσία και να τους δίνει το δικαίωμα να ζήσουν το υπόλοιπο της ζωής τους με βάση τις δικές τους δυνατότητες και με βάση αυτά τα οποία ήδη πρόσφεραν καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους στις οικογένειές τους και τη κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βότσης Γ(1997),Ο κοινωνικός αποκλεισμός στο καθημερινό λόγο, Ελευθεροτυπία
2. Ευρωπαϊκή Επιτροπή(1992), Οριοθέτηση Κοινωνικού Αποκλεισμού, http://ec.europa.eu/index_el.htm
3. Καβουνίδη Τ(2000), Κοινωνικός αποκλεισμός: Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, Ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής, δημοσιευμένο στο Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, έκδοση ΕΚΚΕ, τ. Β', σελ. 47-79
4. Καβουνίδη Τ(2000), Οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, δημοσιευμένο στο Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο: : Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, έκδοση ΕΚΚΕ, τ. Β', σελ. 151-171
5. Καθημερινή(1996),Ο χάρτης των Κοινωνικά αποκλεισμένων, 21-7-1996
6. Κασιμάτη Κ (1998), Κοινωνικός Αποκλεισμός: Ορισμοί, πλαίσιο και σημασία, Η ελληνική εμπειρία, Αθήνα Gutenberg.
7. Νίτρο(1997),Ορισμός Κοινωνικού Αποκλεισμού, τ.15, 15-1-97
8. Τσιάκαλος Γ(1998),Κοινωνικός Αποκλεισμός, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας & Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα,
9. Commission of the European Communities, DG V, 2001: National policies to combat social exclusion. First Annual Report of the European Community Observatory. Edited by Graham Room.
10. Strobel, Pierre, 1996: From poverty to exclusion: a wage-earning society or a society of human rights? International Social Science Journal, 148, June 1996, 173-189

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ηλικία

50-55 56-60 61-65 66-70 71-75 76+

Φύλο

Άρρεν Θήλυ

Επάγγελμα

Δημόσιος Υπάλληλος Ιδιωτικός Υπάλληλος Ελεύθερος Επαγγελματίας

Σύνταξη που παίρνετε

500-1000 1001-1500 1501+

Χρόνια Εργασίας

Έως 10 11-20 21-30 31+

Οικογενειακή Κατάσταση

Έγγαμος/η Άγαμος/η Χήρος/α Ζωντοχήρος/α

Σε ποιο ταμείο Υπάγεστε

ΙΚΑ ΤΕΒΕ ΑΛΛΟ

Έχω ιδιωτική Ασφάλιση

ΝΑΙ ΟΧΙ

ΚΥΡΙΩΣ ΚΟΡΜΟΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις με βάση το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σε σχέση με το περιεχόμενο τους.

Διαφωνώ Πολύ=1, Διαφωνώ=2, Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ=3, Συμφωνώ=4, Συμφωνώ Πολύ=5	1	2	3	4	5
1. ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ					
1. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω καλύπτει τις άμεσες ανάγκες μου					
2. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω δε μου αρκεί για να ζήσω άνετα					
3. Η σύνταξη η οποία λαμβάνω είναι κάτω του μετρίου					
4. Λαμβάνω με μεγάλες καθυστερήσεις τη σύνταξη μου					
5. Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει χαμηλότερη σύνταξη από μένα					
6. Η γυναίκα/ο άντρας μου παίρνει υψηλότερη σύνταξη από μένα					
7. Οι δυο συντάξεις δε μας βοηθούν να ζήσουμε άνετα.					
8. Έχω δικό μου σπίτι.					
2. ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ					
1. Το κράτος δεν ενδιαφέρεται για τους συνταξιούχους					

2. Η συνένωση των ταμείων είναι λανθασμένη κίνηση					
3. Η συνένωση των ταμείων θα επηρεάσει τους νεότερους ανθρώπους.					
4. Το κράτος δε παρέχει τη κατάλληλη περίθαλψη στους συνταξιούχους.					
5. Τα δημόσια ταμεία είναι ανοργάνωτα					
3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ					
1. Οι συνθήκες διαβίωσης μου είναι κάτω του μετρίου					
2. Τα αίτια για τον κοινωνικό αποκλεισμό των ηλικιωμένων είναι η φτώχεια.					
3. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα έχουν το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο από όλη την Ευρώπη					
4. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι					
5. Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι οι φτωχότεροι στην Ευρώπη.					
4. ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ					
1. Είμαι αισιόδοξος/η για το μέλλον των συντάξεων					
2. Στο μέλλον τα ενιαία ταμεία δε θα δώσουν τη λύση					
3. Θα χειροτερέψει το επίπεδο ζωής των ηλικιωμένων.					
4. Στο μέλλον θα υπάρχει ευρύτερος κοινωνικός					

αποκλεισμός, ο οποίος θα αφορά και τα δυο φύλα στις
μεγάλες ηλικίες.

--	--	--	--	--